

קוצא לאוד לפפוד ראש השנה "שהחל שנה ופרזותיה".



קונמרם

אאלפך

חכמה

בלבכי משכן אבנה

אוצר האותיות

ערך ברך (ברכה)

תורה לשמה

תורת ישעיהו

לא מונה כלל



נשמח לקבל הערות והארות,
וכן תוספות קצרות על
הקונטרס, על מנת לתקן
ולהוסיף במהדורה הבאה
בע"ה.
כמו כן, המעוניין לסייע להגיה
את הקונטרס כל שבוע לפני
צאתו, יפנה למערכת.



להאזנה לשיעור בקול הלשון

073-295-1245 ישראל
USA 605-313-6660

ומקישים: כוכבית [*]
סולמית [#] -<
[מספר שיעור] -<
סולמית [#]



© כל הזכויות שמורות

מידי שבוע יוצא לאור קונטרס
'אאלפך חכמה',
שכל שבוע עוסק בתיבה אחרת.
המעוניין להצטרף לרשימת התפוצה
ישלח בקשה במייל:
bilvavi231@gmail.com

ללקיחת חלק בהוצאות
הגדולות של הדפסת הספרים
לזיכוי הרבים, ניתן ליצור קשר
עם מערכת
'בלבבי משכן אבנה'
טלפון: 052.763.8588
ת.ד. 34192 ירושלים 9134100
bilvavi231@gmail.com

תוכן העניינים

"בא אל התיבה"

ערך ברכ (ברכה)

עבודה

ז	בִּלְבַּב־פִּדְיָה עֲבוּדַת ה' בֵּרַךְ (בִּרְכָה)
טז	בִּלְבַּב־פִּדְיָה עֲבוּדַת ה' תַּמְצִית בֵּרַךְ (בִּרְכָה)
יט	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת מִקּוּר הַבִּרְכָה
כה	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת מִטַּבַּע שֶׁל בִּרְכָה
לב	אוֹצֵר הָאוֹתִיּוֹת בִּרְכַת הַתּוֹרָה וּבִרְכַת הַמִּזוֹן

מחשבה

לז	בִּלְבַּב־פִּדְיָה מַחֲשַׁבָה בֵּרַךְ (בִּרְכָה)
נז	סוּגִיּוֹת בַּמַּחֲשַׁבָה בֵּרַךְ (בִּרְכָה)

אתחלתא דגאולה

פא	מִלְחָמָה-שְׁלוֹם בֵּרַךְ (בִּרְכָה)
----	--------------------------------------

ר"א שערים

פה	צִירוּף ב-ר / ב-כ / ר-כ
----	-------------------------

קבלה

צא	בִּלְבַּב־פִּדְיָה קִבְלָה בֵּרַךְ (בִּרְכָה)
צט	מִלְּזוֹן עֲרִכִּים בַּקִּבְלָה בֵּרַךְ (בִּרְכָה)

ארמית

קג	מִלְּזוֹן עֲרִכִּים בְּאַרְמִית בִּרְכָה-בּוֹרְכָה
----	--

מדור ליקוטים

קז	לִיקוּטִים עֵרֶךְ בֵּרַךְ
----	---------------------------

עוד שיעורים הקשורים לערך קיב



מדור עבודה

בלבביפדיה עבודת ה'
ברך (ברכה)

בלבביפדיה עבודת ה'
תמצית ברך (ברכה)

אוצר האותיות

מקור הברכה

אוצר האותיות

מטבע של ברכה

אוצר האותיות

רכת התורה וברכת המזון

בלבביפדיה עבודת ה' ברך (ברכה)

ברך - השורש של ברכה.

הברכה הראשונה שנאמרה בתורה שזה הברכה השורשית, זה הברכה שהקב"ה מברך ביום חמישי במעשה בראשית את שלושת המינים שנבראו ביום החמישי - את התנינים הגדולים וכללות כל הדגים, את החיה הרומשת במים, ואת העופות, כמו שמפורש בקרא "ויברא אלקים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים וגו' ואת כל עוף כנף וגו' ויברך אותם אלקים לאמר פרו ורבו" וגו', זוהי הברכה הראשונה שנאמרה בתורה.

ומצד כך כמו שאומרת הגמ' בתחילת כתובות שהסיבה שבתולה נישאת ליום הרביעי ונבעלת בליל חמישי משום שנאמרה בו ברכה לדגים.

והרי שבברכה הראשונה בתורה שנאמרה לדגים מונח שורש כל הברכות כולם.

ג' מהויות הברכה של 'פרו ורבו' דיום ה' דמעשה בראשית שנאמרה לג' סוגי בעלי חיים

ובהגדרה מדוייקת יותר על אף שיש כאן שלושה מינים כלליים שנבראו ביום החמישי שנתברכו כאן במטבע של ברכה אחת - 'פרו ורבו' וגו' שכולם כלולים בבת אחת, אבל מכיון שיש כאן שלושה מינים שלכל מין ומין ישנה מהות לעצמה, הרי שהברכה שחלה היא לא חלה רק בכללות על כולם אלא יש כאן שלושה סוגי ברכות במהות שלהם.

ונשתדל א"כ לגעת ולבאר מה הם שלושת מיני הברכות שמונחים כאן בברכה ראשונה בתורה שבירך הקב"ה - 'פרו ורבו'.

בכללות ממש, כאשר הדגים נמצאים במים - בים, כללות הים הוא מקומם של הדגים, הם לא נמצאים על דרך כלל דוקא במקום התחתון ביותר שבים ולא למעלה במקום הגלים אלא מקומם הוא בכללות הים ובו הם עולים ויורדים.

ולעומת כך בחיה הרומשת שבמים, ההגדרה של רמש היא - דבר שנצמד למקום התחתון כמו בדוגמא הברורה של הרמש הרומש על הארץ שנברא ביום שישי דמעשה בראשית שכיון שהוא נמשך ונגרר על גבי הארץ, לכן הוא נקרא רמש הרומש על הארץ.

ולעומת כך בעוף שנברא ביום חמישי שנאמר בו "ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים" טבעו הוא לעלות למעלה.

וא"כ בעומק ישנם כאן שלוש תפיסות יסודיות במה שנברא ביום החמישי - נבראו הדגים שנמצאים במקומם בים ללא נטיה למעלה וללא נטיה למטה, נבראה החיה הרומשת במים שדרכה להיות במקום השפל, ויש את העוף שהוא עולה לעילא, - אלו הם שלושת התפיסות שמתגלות בשלושת סוגי הנבראים הללו.

ולפי"ז מונח כאן בעומק שלושה מדרגות שהם שלושה תפיסות של ברכה.

* וכמובן ישנם סוגי דגים שנמצאים יותר במעמקים של הים, אבל בכללות הדגים נמצאים בכל הים.

ברכת 'פרו ורבו' שנאמרה לאדם ביום 'ו' דמעשה בראשית - מכח שהוא כולל את ג' החלקים שבברכה

וביאור הדברים, הרי ישנה ברכה נוספת שנאמרה ביום השישי לאדם "ויברך אותם אלקים וגו' פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה", ובעומק, הרי בכללות, כל הנבראים כולם כלולים בצורת אדם השלם המקודש בקדושתו ית"ש, ובפרטות לעניינא דידן, האדם כולל את כל שלושת סוגי הבעלי חיים שנתברכו ביום חמישי, אלא שביום חמישי זוהי ברכה פרטית שנאמרה לכל סוגי הבעלי חיים הללו כמו שנתבאר, וביום השישי נאמרה בו הברכה הכללית שבעומק היא היא שורש הברכות דיום חמישי.

ומצד כך, שלושת סוגי הנבראים של יום חמישי שכולם כלולים בצורת אדם, הינם מקבילים לשלושת החלקים שישנם בצורת אדם ולפי"ז יובן מהו גדר ברכתם.

הרי שלושת החלקים שנמצאים בצורת אדם כידוע הם הראש, הגויה והרגליים, הראש הוא החלק העליון הגויה - גוף הוא החלק האמצעי שבאדם והרגליים הוא החלק התחתון, ולפי"ז בהקבלה לשלושת הנבראים של יום חמישי - החלק של הדגים שנמצאים במקומם הם מקבילים למקום הגוף שזוהי הרי הגדרת הגוף של כל דבר ששם הוא עיקר מקומו של הדבר.

החלק של החיה הרומשת שדרכה להיות במקום הנמוך והשפל, היא מקבילה לחלק הרגליים של האדם שבהם הוא דורך על הארץ.

והחלק השלישי שנברא ביום חמישי דמעשה בראשית שהוא העוף שמעופף, הוא החלק העליון שמקביל למקום ראשו של האדם בבחינת 'וראשו מגיע השמימה' (בראשית כח, יב).

וא"כ, נתבאר ששלושת החלקים הללו שנבראו ביום חמישי דמעשה בראשית, שורשם בצורת אדם ונתבאר היכן מקום השורש של כל אחד מהם בתוך הצורת אדם עצמה.

ברכת אברהם מקבילה לראש

ובהקבלה לכך - הרי ישנם שלושה ברכות יסודיות שנאמרו בתורה שבהם הקב"ה מברך את האדם, - הראשון שנאמר בו שורש של ברכה זה אברהם אבינו שהקב"ה אומר לו "והיה ברכה" (שם יב, ב) כמו שאומרים חז"ל כפי שהביא רש"י שם שהקב"ה אומר לו בזה שהברכות נמסרו בידיו וכן "ונברכו בך כל משפחות האדמה" (שם שם ג) שנאמר שם לאברהם. וזה א"כ הגילוי העיקרי והיסודי של ברכה שמתגלה באברהם אבינו.

וכמובן, אברהם הוא הראשית, הוא האב הראשון כמו שאומרים חז"ל על הפסוק (שם ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - אל תקרי בהבראם אלא באברהם, באברהם נברא העולם" וכן בעוד כמה לשונות בדברי חז"ל שעולה מהם היסוד המוסד שאברהם הוא הראשית, הן הראשית של בריאת העולם והן הראשית של קומת הכנסת ישראל.

ומצד כך, הברכה שמתגלה בו מקבילה למדרגת הברכה ששייכת לראש, ונתבונן להבין את שורש הברכה המתגלה בראש - הרי כמו שנתבאר, שורש המילה ברכה הם האותיות ברך ובהיפוך אותיות זה עולה בכר, השורש של בכור, והבכור הוא הראשית כלשון הפסוק (דברים כא, יז) "כי הוא ראשית אוני", ומונח כאן שהראשית היא גופא מקור הברכה וזה מה שמתגלה באברהם אבינו ה'והיה ברכה' שלאברהם נמסרו הברכות, מחמת שהוא דבוק בראשית, במקור, ומהראשית נברך ונמשך כל שפע הברכה ולכן דייקא נאמר באברהם

"ונברכו בך כל משפחות האדמה" כמו שהוזכר. והרי כידוע האותיות ב' כ' ר' הם האותיות השניות של המספרים, של האחדות, של העשרות ושל המאות, ודייקא באותיות השניות מתגלה מקום שורש הברכה, ומכל מקום, ברכה במדרגה של ראש זה ברכה שמתגלה בבכור שהוא ראשית הברכה, הוא זה שנוולד ראשון והרי ששורש הברכה מתגלה בו, זה א"כ הברכה שבמדרגת הראש - הראשית המתגלה בבכור כפי שנתבאר.

שורש הברכה דיעקב אבינו לי"ב שבטים - הגוף שממנו יוצאים כל הענפים של הכנסת ישראל

והמדרגה השנייה של ברכה מקבילה למדרגת הגוף, וכידוע בדברי רבותינו עיקר מדרגת הגוף שבצורת אדם מתגלה ביעקב אבינו ולכן בקומה הכללית של כנסת ישראל הם נקראים 'בית יעקב' (שמות יט, ג) ו'בית ישראל' (ויקרא י, ו) שהם שמותיו של יעקב אבינו משום שהגוף של הכנסת ישראל זה יעקב, כלומר, כללות מדרגת האבות הם בבחינת הראשית של הכנסת ישראל אבל הגוף של הכנסת ישראל הוא הוא יעקב אבינו.

ואצל יעקב אבינו מתגלה עיקר הברכה² במה שהוא מברך את הי"ב שבטים לפני מותו כמו שנאמר בקרא (בראשית מט, א-ב) "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" ובהמשך שם (פסוק כח) "ויברך אותם איש אשר כברכתו בך אותם" וכמו שאומרים חז"ל ומובא שם ברש"י על אתר שהסיבה שנאמר "ברך אותם" משום שהוא חוזר וכלל את כולם בכל הברכות שהוא בירך את כל אחד מהם. ובעומק היינו משום שיעקב אבינו הוא

הגוף, הוא השורש שממנו יוצאים כל הענפים של הכנסת ישראל, ולעומת אברהם ויצחק שהם רק השורשים של הכנסת ישראל והם לא הגוף של הכנסת ישראל שממנו מתפשטים הענפים, יעקב אבינו הוא בחינת 'גופא' כלשון רבותינו וממנו מתפשטים כל הי"ב שבטים בבחינת י"ב קווי האלכסון הידועים שמחברים את כל הששה צדדים, ההתפשטות הזו לששה צדדים ולי"ב קווי אלכסון שמחברים אותם הם מיעקב אבינו וזה ההגדרה שהוא מברך אותם מכח מה שהוא במדרגת 'גופא'.

והרי כמו שאומרת המשנה שמעיין שמכזב מימיו, אפילו אחת בשבוע הוא איננו מעין גמור ומאותה הבחנה אומרת הגמ' בבא בתרא לגבי הי"ב שבטים "גמירי דלא כלה שבטא" שלעולם אין אחד מהשבטים כלה, כלומר, כיון שמיעקב אבינו נברכו כל הכנסת ישראל, לכן יש ממנו הברכה גמורה בבחינת מעין שאינו מכזב מימיו אפי' אחת בשבוע, וזהו א"כ כח הברכה של יעקב אבינו מלשון הברכה והמשכה ממדרגת 'גופא' שזה הברכה גמורה, וכמו"כ ברכה זה בבחינת בריכה של מים כמו שהרחיב הנפש החיים כידוע, ובפרטות, במדרגה הזו, האותיות ברך מתחלפות ל-רכב מלשון הרכבה, כלומר זה ברכה שהענפים כולם מורכבים בה יחד עם השורש אהדדי, וזה גדר ברכתו של יעקב אבינו.

ברכת יוסף מקבילה למקום הברכיים

וההבחנה השלישית של ברכה היא הברכה שמתגלה בעיקר אצל יוסף שהרי כמו שמבואר בקרא על יוסף 'ויקרא לפניו אברך' (בראשית מא, מג) שזה כמוכן אותיות א'-ב-ך, ובדקות יותר זה נוטריקון א'-ב-ך כמו שרש"י שם מביא

² מלבד הברכה שברך יצחק את יעקב שסבר יצחק לתת אותה לעשיו ויעקב לקח אותה ברמאות ממנו.

³ וכפי שנתבאר לעיל, מקור הברכה בבחינת שורש מתגלה אצל אברהם אבל יעקב הוא הגוף שממנו יש את ההברכה של הענפים שהגוף מברך לענפים שלו.

באחד מהלשונות מדברי חז"ל שהוא נקרא כן מחמת האנשים שהיו כורעים ומשתחוים לפניו שעל שם הברכיים שהיו כורעים לפניו הוא נקרא אברך.

ובעומק, הרי מקום הברכה של יוסף הוא באות ברית קודש כידוע שהוא בין מקום הברכיים, וזה א"כ המדרגה השלישית של ברכה שמתגלה אצל יוסף, ברכה שמתפשטת ויורדת לתתא.

ועולה א"כ שהברכות הללו שמתגלות אצל אברהם יעקב ויוסף כפי שנתחדד, הם ברכות שמקבילות לשלושת המדרגות של הצורת אדם שביחד הם כללות קומת הברכה שבצורת אדם. אברהם שייך למדרגה העליונה שהיא שורש הברכה וזה מקביל לברכה של העופות שעולים ללמעלה, יעקב שייך לברכה שבמדרגת 'גופא' והוא מקביל כהגדרה כוללת לברכה של הדגים שנמצאים במקומם שלהם בבחינת גופא, ויוסף מקביל לחלק התחתון שבקומת אדם שזהו מקום הברכיים שברגליים מלשון בָּרַךְ והברכה, והרי שחלקו של יוסף מקביל לברכה של חיה הרומשת שזה מה שמתגלה במדרגה התחתונה.

וא"כ, מונח כאן שלוש הגדרות שורשיות מהי מהות מציאות הברכה, שביחד הם כללות קומת הברכה בשלימותה כפי שהיא מתגלה בשלושת חלקיה כמו שנתבאר.

ברכה דאברהם מדין הברכה והמשכה של הראשית

ולפי"ז נתבונן להבין ברור - מה ששורש הברכה הם האותיות ב'-ר'-כ' שהם האותיות

השניות, בעומק הם שלושה אותיות שמונח בהם שלושת התפיסות שבברכה.

האות ב' שב'ברך' היא שורש כח הברכה של אברהם אבינו מצד שהוא ה'ראשית' בבחינת מדרגת הבכור העליונה המתגלה בו, אבל מה שהוא בבחינת אב-ראשון זה לא בבחינת הראשון הגמור - 'אני ראשון ואני אחרון' שנאמר על הקב"ה 'אלא' הוא ראשון שמשלשל מהראשית העליונה דהיינו מאמיתת המצאו ית"ש, וביחס לנבראים הוא תחילת ראשית הנבראים וכפי שהוזכר מדברי חז"ל על 'בהבראם' - 'באברהם נברא העולם' - וכיון שהוא רק ראשון לנאצלים ויש את המאציל שלמעלה מהנאצלים, לכן דייקא הב' שייכת למדרגת הברכה של אברהם" אבינו, כלומר, אברהם אבינו הוא מקור הברכה וכל ברכה היא המשכה מהראשית העליונה של מאציל הנאצלים, ומקור הברכה הזה שממשיך מהראשית העליונה, זוהי הראשית שבתוך הנאצלים עצמם זוהי מדרגתו של אברהם אבינו, וא"כ, אברהם הוא שורש כל מציאות ההברכה שקיימת בתוך עולם דידן ומקורו כמוכח בו יתברך שמו'. ומכל מקום א"כ, שורש ברכת אברהם היא בב' שב'ברך'.

וכח הברכה של יעקב אבינו היא המתגלה בכ' שב'ברך', ובכללות, כפי שהוגדר לעיל, ההבדל בין שורש הברכה באברהם לשורש הברכה דיעקב הוא שאברהם הוא מקור הברכה במדרגה של ראשית מכח שהוא הראשית של הנאצלים, הנאצל הראשון מהבורא יתברך שמו, וממנו מתפשטת כל מציאות הברכה כמו שאומר לו הקב"ה "והיה ברכה".

^ד כפי שהוזכר רבות במקומות אחרים.

^ה שגם בשמו יש את האות ב'.

^ו ודוגמא יסודית לדבר - ישראל נקראים 'ראשית' כמו שאומרים חז"ל מכח שהם עלו במחשבה תחילה אבל ביחס לבורא הם אינם 'ראשית' גמורה אלא 'ראשית' שניה, וכמו"כ התורה היא עלתה במחשבה תחילה ונקראת 'ראשית' [וישראל עלו בתוך המחשבה שזה התורה], היא לא 'בראשית' המוחלט שזה רק הקב"ה.

ברכה דיעקב - מכח שהוא מעין הויית הבורא שממנו מתפשט הכל

אבל השורש של הברכה שביעקב אבינו זה מכח מה שהוא 'גופא' שממנו יוצא הענפים, ובהגדרה נוספת בדברי חז"ל, כידוע עד מאד, יעקב נקרא ישורון וע"ז נאמר (דברים לג, כו) 'אין כא-ל ישורון' שיעקב נדמה כביכול להקב"ה, ומצד כך דורשים חז"ל ש'יותר יעקב לבדו' (בראשית לב, כה) זה מעין 'ונשגב הוי"ה לבדו' שיתגלה לעת"ל, והיינו שיעקב הוא כביכול מעין הוית הבורא שממנו מתפשט הכל, וזה א"כ בחינת הכ' שב'ברך', בבחינת כ' המדמה כידוע, מכח שיעקב אבינו נדמה כביכול להקב"ה.

וביאור הדברים יתר על כן, חידוד ההבדל שבין ברכה דאברהם לבין ברכה דיעקב - שהם שתי הגדרות של ברכות שחלוקות ביסודם [אף שבהשקפה ראשונה אפשר לערב את הדברים] - הברכה של אברהם היא מדין 'ראשית', הקב"ה הוא הראשון המאציל ואברהם הוא ראשון לנאצלים, אבל הברכה של יעקב היא מדין 'גופא' שיוצאים ממנו הענפים, ושתי הברכות הללו הינם בעומק שתי תפיסות שונות לגמרי, - יש גילוי מכח השורש שהקב"ה אמר 'אני ראשון ואני אחרון' שמצד כך הנאצלים שנאצלו ממנו בראשית הם בבחינת ראשון שזה אברהם אבינו, אבל יש יחס נוסף שהקב"ה הוא עצם הויה.

הנאצל שמתגלה אצלו מעין 'אני ראשון' זה אברהם, אבל הנאצל שמתגלה אצלו מעין עצם ההויה זה יעקב, שתי תפיסות שהם שונות ביסודם.

וזה א"כ הברכה של יעקב שמקבילה לאות כ' שב'ברך' שיש בה בחינת מדמה, כ' המדמה כמו בדוגמא של הקרא שהוזכר 'אין כא-ל ישורון', וזה א"כ מדרגת הברכה של יעקב

אבינו ששורש הברכה שבו הוא כ... כעין - דומה לברכה של הקב"ה.

שורש הברכה דיוסף - בכח הריבוי המתגלה בברכה

וההבחנה השלישית שהוזכרה, היא הברכה של יוסף שיורדת עד מדרגת הברכיים, עיקר הברכה המתגלה באות ברית קודש היא במצות 'פרו ורבו' ויסוד הריבוי הוא באות ר' וזוהי הר' שב'ברך'. כלומר, הברכה שביוסף הוא לא במה שהדבר נמשך אלא בריבוי המתגלה בברכה, וכמו בדוגמא היסודית של מעיין המתברך שיש בו הרי שני חלקים, יש בו את ההברכה וההמשכה של המעיין ויש בו את עצם תוספת המים שיש בריבוי המים שבו, ואצל יוסף מלבד מציאות ההמשכה, מתגלה גם הריבוי שבהמשכה בבחינת ברכת 'פרו ורבו' שהקב"ה ברך להדיא בתורה והריבוי שב'רבו' שהוא תוספת על עצם ה'פרו' זה הברכה שמתגלה בעיקר אצל יוסף. - זה מהות הברכה שמונחת בר' שב'ברך', מקום הריבוי שבברכה שבמדרגתו של יוסף.

ונתבונן להבין ברור - הרי נתבאר ששלושת הדברים שנבראו ביום חמישי דמעשה בראשית מקבילים לג' החלקים שבצורת אדם, העופות שנמצאים למעלה מקבילים למדרגה העליונה שהוא הראש, מדרגתו של אברהם אבינו בבחינת אב-רם שמקומו הוא למעלה, בכור.

הדגים שנמצאים במקומם, מקבילים למדרגת 'גופא' שזה מדרגתו של יעקב אבינו, וכפי שנתבאר שמצד כך מתגלה ההרכבה שבברכה, מה שכל הענפים מורכבים יחד עם השורש. והרמש שרומש לתתא, מקביל לחלק התחתון של הגוף שזהו ברכתו של יוסף שמתגלה בברכיים, ובעיקר זה מתגלה במקום אות ברית קודש שבין הברכיים ששם מתגלה עיקר ה'רבו' שבברכה.

עיקר מקום גילוי הברכה הוא במקום הרגליים ששם שורש ה'פרו ורבו'

אלו הם א"כ בתמצית, שלושת סוגי הברכות שמתגלות כפי שנתבאר.

אבל הרי כמו שהוזכר, מלבד הברכה של 'פרו ורבו' שנאמר ביום חמישי, נאמרה הברכה של 'פרו ורבו' גם ביום שישי דמעה בראשית¹. ומונח כאן בעומק ששורש הברכה שמתגלה להדיא בפסוק היא 'פרו ורבו', והיינו משום שמתוך שלושת סוגי הברכות, עיקר גילוי הברכה היא בבחינת מקום ההולדה ששייכת למדרגתו של יוסף שזהו ה'פרו ורבו', כלומר, על אף שנתבאר שיש את כללות קומת הברכה בשלושת המדרגות של צורת אדם, ראש, גוף ומקום אות ברית קודש שבין הברכיים, אבל ההגדרה שמפורשת להדיא בפסוק היא הברכה של פרו ורבו שמתייחסת למקום שורש ההולדה.

וא"כ, עיקר גילוי הברכה היא בברכה שמתגלה במקום רגליו של האדם ששם שורש ה'פרו ורבו'.

הגילוי של ג' חלקי הברכה אצל יוסף עצמו

ובעומק, כפשוטו הברכה של יוסף היא המדרגה השלישית התחתונה, אבל בעומק יוסף כולל בתוכו את כל קומת הברכה, וא"כ אף שעיקר הברכה שלו היא באות ברית קודש שבמקום הברכיים שלכן קראו לפניו אברך כפי שנתבאר, אבל הוא כולל את כל שלושת הברכות.

החלק העליון של הברכה שבמדרגת הראשית והבכורה של אברהם אבינו בבחינת אב-רם, נאמר אצל יוסף (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר

לו וקרני ראם קרניו" והיינו שיש ליוסף גדר של בכור - ראשית, וכמו"כ נאמר בו 'תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו' (שם שם טז) כיון שהוא עולה למדרגה של ראש, כלומר, מעין הגילוי שהתגלה אצל אברהם אבינו, מתגלה אצל יוסף מכח שהוא מזרעו של אברהם אבינו שמתגלה גם אצלו שורש הברכה שבמדרגת ראש. ומלבד מה שמכח שהוא בכור נולדו לו אפרים ומנשה שהם שני שבטים, מהשורש הזה כל הכנסת ישראל נקראים" אפרים כמו בפסוק "הבן יקיר לי אפרים" וכן בהרבה מקומות, ובדעת זקנים מבעלי התוספות פירשו שהם נקראים אפרים מלשון ב' אַפְרַיִם, האפר של אברהם אבינו שנאמר בו (בראשית יח, כז) "ואנכי עפר ואפר" ויצחק שנעשה בעקידה אפר ע"ג המזבח.

כלומר - מה שיוסף מוליד זה מכח השורשים שלו שזה אברהם ויצחק ומכח כך קוראים לכל הכנסת ישראל אפרים, ומונח כאן א"כ שהברכה שמתגלה אצלו מצד שורש הברכה היא בפרטות מדין אברהם שלכן יש לו גדר של בכור ושל 'ראש', - זה הברכה העליונה המתגלה אצלו מכח מדרגת ה'ראשית' - הבכורה של אברהם אבינו.

וכן בחלק השני של הברכה שבמדרגת 'גופא' של יעקב אבינו שמכחה יוצאים הי"ב שבטים שהם שורש הענפים שיוצאים מגופא, - הרי כידוע עד מאד מה שאומרת הגמ' בסוטה שהיה ראוי שגם מיוסף יצאו י"ב שבטים כשם שיצאו מיעקב מהשורש של 'אלה תולדות יעקב יוסף' (שם לו, ב) שכל מה שהיה בשורש אצל יעקב אבינו, כך ראוי שיהא בתולדות שהוא יוסף אלא שגרם החטא, ולכן הי' בנים הנוספים יצאו לבסוף מבנימין כמו שאומרים

¹ אלא שהמשך הפסוקים שונים, ביום חמישי נאמר 'פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ' וביום שישי נאמר 'לאדם' פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה'.

² באחד מהשמות שלה.

חז"ל. והיינו שיעקב ויוסף בעצם עומדים באותה מדרגה של 'גופא', וכפי שנתבאר לעיל, הברכה אצל יעקב אבינו היא בהבחנה של הרכבה, הרכבת כל הענפים יחד בשורשם, ומצד כך נאמר גם אצל יוסף (שם מא, מג) 'וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו' שפרעה הרכיב את יוסף, והיינו משום שבעומק - מצד שורש התיקון של יוסף - הברכה מתגלה גם במדרגת הרכבה שהיא מדרגת גופא משורש דיעקב אבינו.

ב' החלקים העליונים של הברכה המתגלים אצל יוסף אינם 'עיקר' הברכה דיוסף

ומ"מ א"כ, אף שכל שלושת חלקי הברכה מתגלים אצל יוסף, אך עיקר הברכה שיש אצל יוסף היא 'ויקראו לפניו אברך', ברכה במדרגת 'פרו ורבו' שבמקום הברכיים, ומצד כך, אפרים הוא מלשון 'פרו ורבו' שזה הריבוי שמתגלה בשורש ההולדה, אלא שמכאן אברהם ומכאן יעקב מתגלים בו גם שני החלקים הנוספים של הברכה.

ובדקות יותר, הכוחות שמתגלים בו מכאן אברהם ומכאן יעקב, הם אינם גילויים שלימים. הכח שמתגלה אצלו מכאן אברהם שנותן לו גדר של בכור, לא מתגלה בשלימות, שהרי יעקב הוליד ראשון את ראובן כמו שאומר לו יעקב אבינו (בראשית מט, ג) "ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני" אלא שמכאן "פחז כמים אל תותר וגו'" אז חלל יצועי עלה" (שם שם ד) נעתקה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף. ונמצא א"כ שהבכורה שמתגלה ביוסף היא לא בכורה עצמית אלא בכורה שנעתקה מראובן ובאה אליו, אבל הוא כשלעצמו אין לו בכורה גמורה.

וא"כ, בעומק הבכורה שיש לו משורש גילוי הבכורה - הראשית שאצל אברהם, היא לא עצמית בו אלא היא מתגלה בו בתפיסה של תוספת והיא מתגלה אצלו רק בדרך מעבר שזה עובר אליו מכאן חטא בראובן שנעתקה ממנו הבכורה ובאה ליוסף, והיינו כפי שנתבאר, משום שהעצמיות שלו שייכת ל'ויקראו לפניו אברך', למדרגת הברכיים, ששם באות ברית קודש מתגלה אצלו הברכה של 'פרו ורבו'.

וכמו"כ בחלק הנוסף של הברכה שמתגלה אצלו מעין יעקב מכאן מדרגת גופא, הרי הוזכר דברי הגמ' בסוטה שרק "ראוי היה שיצאו ממנו י"ב שבטים אלא שגרם החטא", וזה בעומק מה שאומרת הגמ' שבמעשה דאשת פוטיפר נראתה ליוסף בחלון דמות דיוקנו של אביו כדי שלא יחטא והיינו בשביל שלא ירד מלהיות במדרגה שהיא מעין המדרגה של יעקב אבינו.

אבל למעשה הוא לא היה במדרגתו של יעקב באופן הגמור כי הרי גרם החטא ועי"כ לא יצאו ממנו י"ב שבטים אלא רק ב' שבטים.

ועומק ההבדל - כשנולדים לאדם שני ילדים זה בתפיסה של 'פרו ורבו' שהיא בשניים כמו שמבואר בסוגיא ביבמות^ט, וזה תפיסת הלידה המתגלה אצלי וסף שהיא בשניים, אבל כמה שליעקב אבינו נולדו י"ב - ומעין כך היה ראוי שיהיה אצל יוסף - זה תפיסה של שורשי הצדדים של הענפים שיוצאים מ'גופא' כפי שנתבאר, וא"כ, זה לא רק שנעשה אצל יוסף התמעטות שבמקום י"ב יש לו רק שניים, אלא בעומק מונח כאן שיש הבדל בין תפיסת הולדה של י"ב לתפיסת הולדה של שניים, התפיסה של שניים היא התפיסה של פרו ורבו ששיכת רק למדרגת הברכה של הברכיים ששם נאמר

^ט אלא ששם מבואר מחלוקת אם סגי בב' בנים או שצריך בן ובת, אבל כהגדרה כוללת פרו ורבו מתקיים בשניים.

'פרו ורבו', אבל מצד השורש של הלידה שהיה צריך להיות בעצם, שהוא יוליד י"ב, זה מעין הברכה שמתגלה ב'גופא' אצל יעקב אבינו.

ועולה א"כ שעל אף שמתגלה אצל יוסף כל שלושת החלקים של הברכה, הברכה של הראש, של הגוף ושל הרגליים, שני החלקים העליונים לא מתגלים אצלו בשלימות כפי שנתבאר - הבכורה נעתקה אליו אבל היא איננה אצלו משורש לידתו, ומצד ה'גופא' שבו, לא יוצא ממנו בפועל י"ב בנים מכח החטא אלא רק שניים.

תפיסת ברכה דיום ה' דמעשה בראשית - ברכה חלקית ותפיסת ברכה דיום ו' דמעשה בראשית - שלימות קומת הברכה

ולפי"ז נבין ברור - הרי הוזכר שבמעשה בראשית ישנם ב' ברכות ברכה של יום חמישי דמעשה בראשית וברכה של יום שישי דמעשה בראשית, - גדר הברכה של יום חמישי דמעשה בראשית היא הברכה לדגים שהיא משורש דמים, ומצד כך הברכה היא בגדר של הַבְּרָכָה המתגלה במים שנמשכים ממעיין וכן בגדר של בְּרִיכָה של מים, ולכן מתגלה כאן שדייקא כל מי שנברא מן המים יש לו ברכה - מדוקדק מאד.

אבל הרי ביום שישי דמעשה בראשית, על אף שנבראו בו גם שאר בעלי חיים שנבראו מן הארץ, אך הברכה שנאמרה בו לא נאמרה אלא לאדם, ועומק ההגדרה - הרי בשורש, צורת אדם הוא במדרגה שלמעלה מהבהמה, ורק מכח החטא נאמר 'נמשל כבהמות נדמו'.

ומצד כך, אם האדם זוכה, הרי שהברכה שלו היא ברכה במדרגת אדם, אבל כשהוא לא זוכה, הוא נופל למדרגת ברכה של יום חמישי דמעשה בראשית ששם זה ברכה שנאמרה לבעלי חיים.

ומבואר כאן א"כ, הבחנה יסודית מאד - יש תפיסת ברכה במדרגת אדם שבה הוא כולל את כל שלושת המדרגות של הבעלי חיים בבת-אחת, אבל בתפיסת ברכה דיום חמישי דמעשה בראשית, יש חלוקה של ברכות לפי ג' סוגי הבעלי חיים, כל אחד לעצמו, וא"כ הברכה היא ברכה חלקית באחד משלושת המדרגות, או במדרגת ראש, או במדרגת 'גופא' או במדרגת רגליים כפי שנתבאר.

כשזוכים שצורת האדם מתגלה בשלימותה, א"כ הוא כולל את כל שלושת החלקים והרי שיש אצלו ברכה גמורה, אבל כשהוא לא זוכה ומתגלה אצל 'כבהמות נדמו', על אף שיכול להיות אצלו ברכה, זוהי ברכה במדרגה התחתונה של אחת משלושת חלקי הברכה בלבד.

וזה מבהיל - הרי בסוגיא בכתובות שהוזכרה בראשית הדברים מבואר שבתולה נישאת ביום רביעיית ונבעלת בליל חמישי משום שביום חמישי נאמרה ברכה לדגים - והברכה הזו, היא השורש של כל ברכת חתנים, ה'שבע ברכות' שמברכים. - ולכאורה היה ראוי שמצד מדרגת הברכה, בתולה תינשא ביום חמישי ותיבעל ביום השישי משום שבו נאמרה ברכה לאדם, ולמה לא מתגלה בכל נישואין הברכה של יום השישי שנאמרה לאדם? ובודאי יש כמה פנים בביאור הדבר, אבל בפנים אחד יסודיות לפי מה שנתבאר השתא - כל זה רק מתולדת החטא, אבל הברכה של אדם הראשון וחיה בשורשם, היתה ברכה במדרגת יום שישי שהיא ברכה שנאמרה לאדם, ורק כשהם נפלו למדרגת 'חיויא' - מדרגת הנחש שזהו ה'נמשל כבהמות נדמו', כל הברכה שמתגלה אצלם מכאן ואילך, היא ברכה ששייכת למדרגה של יום חמישי, ולכן בתולה נבעלת ביום החמישי מכח שנאמרה בו ברכה לדגים, שכפי שנתבאר,

זה ברכה שמתחלקת לג' חלקים, לחלק העליון, החלק האמצעי והחלק התחתון, אבל לעולם ישנה רק ברכה חלקית מכללות קומת הברכה. ובדקות, כיון שנתבאר שג' החלקים מקבילים לג' האותיות של השורש 'ברך', א"כ כשיש רק את אחת משלושת הברכות, יש רק את אחת משלושת האותיות של השורש 'ברך', אלא שכפי שנתבאר, בכללות יוסף כולל את שלושתם, אבל הרי נתבאר שהוא אינו כולל אותם באופן הגמור, ושני החלקים העליונים אינם מתגלים אצלו בשלימות אלא רק החלק התחתון הוא זה שמתגלה אצלו בשלימות.

ככל שהאדם דבק במדרגת הברכה הגמורה ע"י שהוא דבק במדרגה של צורת אדם השלם, ע"י כן יש לו ברכה שאינה מפסיקה לעולם.

וכפי שהוזכר מדברי המשנה, מעיין שמכזב מימיו אחת לשבוע, הוא נקרא 'מכזב' מלשון 'כזב', אבל מצד התיקון, מי שדבק במדרגת הברכה הגמורה, הוא הנקרא 'בן עולם הבא', ועומק ההגדרה - כיון שיש לו ברכה שאינה מפסיקה הרי שהיא מתמשכת אצלו למדרגת עולם הבא.

מה שאין כן במדרגת הברכה של יום החמישי, שם זה ברכות חלקיות, ושם אין את ההברכה של ה'לעתיך לבוא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים' שהוא הוא שורש היום שהוא מקור הברכה.

ככל שהאדם דבק יותר בצורת אדם שבו, ע"כ הוא דבק בברכה השלימה, והוא הוא הזוכה ליום שכולו שבת, יום שכולו ארוך שאין לו הפסק משום שתמיד הברכה ממשיכה בו לנצח.

וככל שהאדם דבק יותר במדרגת הברכה העליונה, הברכה שלו היא ברכה עצמית שאין לה הפסק.

זה שורש הדביקות הגמורה בצורת האדם השלם שהוא חי וקיים לעתיד לבוא כיעקב אבינו שניתן לו נחלה בלי מיצרים, אין מיצרים לברכה אלא ממשיכה והולכת עד אין קץ.

בלבביפדיה עבודת ה'

ברך (ברכה) - תמצית שיעור

מושג ג' מדריגות ברכה

ביחס לג' החלקים הללו. הראשון שנאמר בו ברכה יסודית זה אברהם אבינו שנאמר בו **וְאַבְרָהָם וְאַנְדֹּלָה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה** (בראשית יב ב), שנמסרו הברכות בידי, וכן **וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶה... וְנִבְרָכוּ כָּךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה, וְעוֹד, כִּידוּעַ אברהם הוא הראשית הן לבריאת העולם [באברהם נברא העולם] והן לכנסת ישראל, וא"כ הוא מקביל לברכה של הראש, וגילוי הברכה בראש זה, שברכה אותיות בכור - ראשית, כי הוא ראשית אוננו, כלומר, אברהם נמצא ודבוק בראשית, והראשית היא מקור הברכה, [וכידוע שאותיות ב,כ,ר, הם השניות ביחידות עשרות ומאות]. ולכן הבכור שהוא נולד ראשון הוא שורש הברכה שמתגלה בו.**

המדריגה השנייה של הברכה זה מדריגת הגוף, עיקר מדריגת הגוף שזה מדריגת הכנס"י, מתגלה כידוע ביעקב אבינו, ולכן הכנס"י נקראים על שמו בית יעקב, ובית ישראל, כי יעקב הוא גופא דכנס"י, ובו התגלה הברכה שקיבל מיצחק [שגנב מעשיו] והוא בירך את בניו **הָאֶסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם... אִישׁ אֲשֶׁר כָּבְרְכְתוּ בְרָךְ אֹתָם** (בראשית מט) וארז"ל מלמד שהוקשו כולם זל"ז, כלומר יעקב הוא הגוף של הכנס"י שממנו התפשטו כל הכנס"י. מאברהם יצא יצחק, מיצחק יצא יעקב, אך מיעקב הוא עצמו שורש ההתפשטות של הכנס"י, שממנו מתפשטים י"ב שבטים שהם כנגד י"ב גבולי אלכסון, [ומצד כך ברכה זה מלשון הרכבה שהכל מורכב ממנו] וזה ההגדרה של ברכת יעקב, שבירכם בעצם מדריגתו שהיא מדריגת גופא. וזה התפשטות תמידית [היפך מעיין שמכזב מימיו אפי' פעם בשבוע, אינו מעיין גמור]. ולכן קי"ל שא' מן השבטים אינו כלה.

שורש הברכה הראשונה בתורה היא שהקב"ה בירך את אלו שנבראו ביום חמישי, שבו ה' ברא אֶת הַתַּיִמִּים הַגְּדֹלִים שֶׁזֶה כִּלְלוֹת הַדְּגִים, וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם, וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ, וגו'. והקב"ה בירכם וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וגו'. ומבואר בגמרא (כתובות ה.) שבתולה נשאת ברכייעי ונבעלת בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים, כלומר מונח בברכה הראשונה שורש כל הברכות. והברכה הראשונה היא לשלשה מינים, א"כ יש כאן ג' סוגי מהויות של ברכה, ויתבאר בעז"ה להלן מהם ג' מהויות הברכה שבירך הקב"ה פרו ורבו.

בכללות ממש, הרמש דרכו לרמוש על הארץ, לעומת כך הדגים אין דרכם להיות על הארץ, אלא הם במים למעלה מן הארץ, ויתר ע"כ העופות דרכם לעלות ללמעלה. יש כאן א"כ ג' תפיסות של ג' נבראים. וא"כ ג' סוגי ברכות.

ביתר חידוד, ביום שישי גם האדם נתברך פְּרוּ וּרְבוּ, וכידוע שהבריא כולה היא בצורת אדם, [האדם השלם בקדושתו ית"ש], ובפרטות לעינינו לפי"ז האדם כולל את ג' החלקים הללו של הבע"ח והוא חוזר ומתברך בשורש הברכה. ונבאר היכן באדם נמצאים הג' חלקים הללו, האדם בכללות כידוע נחלק לג' חלקים, ראש [עליון], גויה [אמצעי], ורגליים [תחתון].

לפי"ז בהקבלה להנ"ל, הדגים נמצאים במקום גופא - הגויה, הרמש נמצא במקום הרגליים הדורכים על הארץ, והעוף נמצא במקום ראשו של האדם, ראשו מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה (בראשית כח יב). ובהקבלה לכך ישנם ג' ברכות בתורה שנאמרו

שמעליו, מתגלה אצלו גילוי של בכור [שזה הברכה של אברהם] כמ"ש תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו... בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, כלומר מכח שהוא מזרעו של אברהם אבינו הוא מגלה את ברכתו של אברהם אבינו. ולכן מצינו שהכנס"י נקראים על שם אפריים שהוא בנו של יוסף, הַבֵּן יֶקֶר לִי אֶפְרַיִם (ירמיה לא ט). וכן ברכתו של יעקב שזה מלשון הרכבה מתגלה אצל יוסף וַיִּרְכַּב אֹתוֹ בְּמִרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה (בראשית מא מג), וכן בשורש של יוסף כמבואר בחז"ל שראוי היה יוסף שיצא ממנו י"ב שבטים אלא שגרם החטא, כלומר שמצד השורש דתיקון יש ליוסף גם גילוי של גופא. אך עכ"פ עיקר הגילוי שלו זה וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבִירָה (שם) והגילויים העליונים שמתגלים בו הם רק מכח אברהם ויעקב, ולכן גילויים אלו אינם שלימים, דהגילוי של הבכורה שהתגלה ביוסף אינו בכורה עצמית, אלא הבכורה של ראובן פָּחַז פָּמִים אֶל תּוֹתֵר כִּי עֲלִיתָ מִשְׁכְּבִי אֲבִיָּה, וזה מחמת שהגילוי הא רק מכוחו של אברהם ולא של יוסף בעצם, וכן הגילוי של יעקב שהוא מדריגת גופא אינו התגלה ביוסף בגילוי גמור, דהרי גרם החטא, ויצאו ממנו רק ב' שבטים ולא י"ב, וההבדל היסודי בין תפיסת ב' בנים לבין תפיסת י"ב שבטים הוא, שב' הוא תפיסה של פרו ורבו מקום הברכיים, שבכללות מצוות פרו ורבו זה להוליד ב'. משא"כ תפיסת י"ב זה תפיסה של שורשי הצדדים שיוצאים משורש הגופא, זה לא רק שנתמעט הכמות, אלא זה תפיסה אחרת.

נתבאר א"כ שיש את הברכה של יום ה' של הבע"ח, וביום ו' ברכה לאדם, ובשורש צורת אדם קודם החטא האדם הוא למעלה מהבע"ח, כאשר אדם זוכה מדריגתו היא מדריגת אדם והוא כולל בתוכו את כל חלקי הברכה, משא"כ כשאינו זוכה הוא נופל למדריגת הברכה של יום ה' שזה ברכת הבע"ח שזה רק א' מחלקי הברכה. ולכן כמו שהוזכר בתחילה שבתולה נבעלת בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים,

המדריגה השלישית של הברכה מתגלה אצל יוסף, כמ"ש וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבִירָה (בראשית מא מג) א' ברך. וביתר דיוק א' בֶּרֶךְ, וכדפרש"י שנקרא אברך מחמת שכולם היו כורעים לפניו ברך, ובעומק מקום ברכתו של יוסף הוא במקום הברכיים, שזה מקביל לרמש הרומש על הארץ, מקום הרגליים. נמצא א"כ שמונח כאן ג' חלקי הברכה שזה כל מדרגותיה של הברכה בשלימותה.

שלושת מדרגות הברכה הנ"ל מקבילים לג' האותיות ב'ר'כ', ונתבונן כיצד, האות ב' מקבילה לברכתו של אברהם אבינו, שברכתו זה מה שהוא דבוק בראשית, והוא בחי' ראש, ראשון, בכור, אך אינו ראשון בעצם, דהראשון הוא השי"ת, אלא הוא הראשון לנאצלים, זה האות ב', בבחינת אני ראשון. האות כ מקבילה לברכתו של יעקב אבינו, דהנה יש בחינה שיעקב כביכול דומה לבוית"ש, כמ"ש אֵין פֶּאֶל יִשְׂרָאֵן (דברים לג) וכדאיתא בחז"ל ויותר יעקב לבדו, מה הוא יחיד בעליונים, אף הוא יחיד בתחתונים, ויעקב א"א דומה לבורא דכמו שהבורא הוא מקור הברכות שממנו מתפשטים כל הברכות, כך יעקב ממנו מתפשטים כל הכנס"י, [וזה ב' הגדרות החלוקות ביסודם, אברהם הוא דבוק בשורש הברכות והוא ראשית הנאצלים, משא"כ יעקב הוא כביכול דומה למאציל עצמו]. וזה האות כ' אות המדמה שיעקב הוא דומה כביכול להויה. האות ר' זה כנגד ברכתו של יוסף שעיקר ברכתו בברכיים, ויתר ע"כ באות ברית קודש ששם המצווה היא פרו ורבו, ריבוי, זה האות ר' - ריבוי. כלומר שזה לא רק המשכה, אלא המשכה בריבוי.

עיקר גילוי הברכה בתורה שזה פרו ורבו קאי על הברכה במדריגתו של יוסף, כלומר על אף שנתבאר שיש קומה שלימה לברכה, עיקר גילוי הברכה בפועל זה מדריגתו של יוסף, שזה הריבוי של הברכה, וכן על אף שלכאורה מקום ברכתו של יוסף זה במקום הברכיים, במקום הנמוך, יוסף כולל בברכתו גם את המדריגות

ולא כיום ו' שזה הברכה שנאמרה לאדם מחמת שאנו לאחר החטא, וזה מתולדת החטא.

ככל שהאדם דבק במדריגת הברכה הגמורה ודבק בצורת האדם השלם כך יש לו ברכה שאינה פוסקת לעולם, ומכח כך הוא נקרא בן העוה"ב, כי יש לו ברכה שאינה מפסיקה לעולם, אך כשהוא במדריגת הברכה של יום חמישי, יש לו רק חלקי ברכות ואין לו את המעין עוה"ב שהוא שורש מקור הברכה. וככל שהאדם דבק בצורת אדם שבו, הוא דבק בברכה השלימה, כך הוא זוכה ליום שכולו שבת, יום שאין לו הפסק, שתמיד הברכה ממשיכה בו לנצח, וככל שהוא דבק יותר במדריגת הברכה העליונה כך הוא זוכה לברכה עצמית שאין לה הפסק, זה שורש הדביקות הגמורה בצורת אדם השלם שהוא חי וקיים לעת"ל כיעקב אבינו, וזוכה לנחלה בלי מצרים, שאין מיצרים לברכה והיא ממשיכה והולכת עד אין קץ.

יש לשים לב שתמצית זו הינה טעימה בלבד מן השיעור ופחותה באין ערוך משמיעת השיעור עצמו

[עבור המערכת נושאי השיעור: ברכ, ברכה, הברכה, ברכיים, בכור, מרכבה, אברך, דגים, עופות, רמש, פרו ורבו, רגליים, גופא, ראש, אברהם, יעקב, יוסף, אפריים,]

סיכום הדברים המקבילים שנתבאר בשיעור:

מהות	מתגלה ב	בהגדרה פנימית	מקומו בצורת אדם	גילוייו בבע"ח	כנגד אות	ברכה מלשון
ראשית הברכה	אברהם	שורש הנאצלים	ראש	עוף	ב' [תחילת ההתפשטות]	הברכה - המשכה
התפשטות הברכה	יעקב	דומה למאציל	גוף - גויה	דגים	כ' [הדמיון]	הרכבה
רובי הברכה	יוסף	ריבוי הנאצלים	ברכיים - רגליים	רמש	ר' [ריבוי]	ברכיים

אוצר האותיות

מקור הברכה

שבת מקור הברכה

איתא בגמרא (ברכות יא ב) "תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם שלש ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא". עוד איתא שם (יב א) "מאי ברכה אחת אמר רבי חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלוש וריעות".

הברכה בשבת קודש אינה ברכה נוספת כפשוטו, אלא בשבת מתגלה מקור הברכה* וכמו שנוהגים לומר "כי היא מקור הברכה" (פיט לכה דודי). וכלשון חז"ל "שבת דכלהו שיתא מניה מתברכין" (אדרא רבא קמד ב), שכל ששת ימי המעשה מקור ברכתם הוא משבת קודש. ואם כן, אינו דומה ברכתו של אדם בימות החול לברכתו בשבת קודש.

עניין זה מתגלה לדינא בעניין החיוב לברך ק' ברכות בכל יום. דכבר כתבו הפוסקים שבשבת חסר ממנין המאה ונתנו כמה עצות כדי להשלימם. ובעומק, מה שחסר במנין מאה ברכות, הוא כי שבת היא מקור ושורש של הברכה, לפני ההתפרטות ואין בו התפרטות גמורה, ודו"ק.

'ברכה' נקראת מלשון "המברך את הגפנים" (כלאים ז א) שעניינו המשכת ענף מאילן שכבר גדל כדי ליצור נטיעה חדשה, ומלשון 'ברכה', כדוגמת בריכה של מים שממשיך את הדבר. וכבר ביארו רבותינו שאותיות ב-ר-כ (שורש למילה ברכה) הם אותיות שניות אחרי האותיות א-י-ק. הברכה היא ההמשכה, וזה מה שמתגלה בששת ימי המעשה. אולם בשבת קודש מתגלה מקור ושורש מציאות הברכה כמו שנתבאר.

עומק הדבר. הקב"ה נקרא בכמה וכמה שמות - שם הויה, שמות שאינם נחקקים, כינויים וכו'. ואמרו רבותינו ש"שבת שמא דקודשא בריך הוא" (זוהר יתרו פח ב). לפי זה, בימות החול מתגלה 'שפע' של ברכה, אבל בשבת קודש מתגלה 'מקור' הברכה - הוא יתברך שמו.

לפי זה נבין את עומק עניין הברכה שאדם מברך בשבת קודש. דהנה, המברך ברכת הנהנין בחול, מלבד הודיה על העבר, ברכתו יוצרת ברכה והמשכה, כדוגמת 'המוציא לחם מן הארץ', שגורם להמשכה של עוד כוח של 'מוציא לחם מן הארץ'. אבל בשבת קודש, עיקר כוח הברכה אינו עומד על 'המוציא לחם מן הארץ' אלא על ה'ברוך אתה ה' - מקור הברכה.²

* וכלשון רבותינו (זוהר יתרו פח א): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין".

² כד הקמח לרבינו בחיי (ערך ברכה) ברכות מט ב: "כי לשון 'ברוך אתה ה' הוא לשון שבח ותהלה. יאמר: הלא אתה הוא מקור הברכה שממנו יבא השפע לכל נשפע... והזכיר 'ברוך' לשון פעול, כי הוא פעול בעצם הברכה והוא מקור החכמה והברכה שאינו פוסק לנצח נצחים, כי לשון 'ברכה' מלשון בריכת מים".

והנה, אמרו חז"ל (מכילתא שמות כ, ט) שבשבת "יהיה דומה בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה כבר ואינך חסר כלום".

ביאור הדבר לענייננו. משל לאדם שיש לו אוצר גדול תחת ידו ומכוחו יכול לקנות כל מה שחפץ. על אף שעדיין לא קנה בפועל את הדבר, כיון שקיים אצלו מקור שממנו יכול לפעול, בעיניו כאילו כבר עשוי ואין מעכב על ידו. כך גם בשבת קודש מתגלה מקור הברכה בגדר 'כאילו כל מלאכתך עשויה'.

שפע המגיע בימות החול הוא מעין מה שנאמר על משה רבינו שהכה את הסלע, שיצאו המים טיפין טיפין (רש"י במדבר כ יא). מתוך כך השגתנו בדברי תורה על דרך כלל הוא באופן של טיפין טיפין. אילו משה רבינו דיבר אל הסלע ולא הכהו, הרי שהתורה היתה באופן של מים חיים היוצאים ממקור המעיין, כמבוא בגר"א.

וזהו מדרגת שבת קודש שמגיע השפע ממקור הברכה, ו'מיניה כולהו מתברכין', וכשמתגלה המקור - כאילו כל מלאכתך עשויה.

חנינא בני די לו בקב חרובין כיון שהוא גילה את המקור

איתא בגמרא (ברכות יז ב) "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת".

פשטות ביאור דברי הגמרא, שחנינא היה מתפרנס בדוחק, בבחינת פת במלח תאכל וכו' וזהו די לו בקב חרובים.

וביתר עומק. ההיפך הגמור מ'כל מלאכתך עשויה' זה מי שיש לו 'קב חרובין' - היינו שהכל אצלו חרוב. 'קב חרובין' עניינו דבר שאין בו

אלא מציאות של חורבן. הרי אמרו חז"ל "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו" (ב"מ לח א). קב זהו מה ששייך לו, וקב חרובין מגלה כביכול שכל מה שיש לו - חורבן. וכמו שביאר הרמב"ם (דעות ד יא) ש'חרובים' נקראים על שם ש'מחריבים' גופו של אדם.

אולם אצל חנינא מתגלה מקור הברכה, ואפילו כשיש לו קב חרובים - כאילו כל מלאכתו עשויה. מי שיש לו מחצה שליש ורביע והוא רואה כאילו כל מלאכתו עשויה בוודאי שגם זו השגה. אבל מי שאין לו אלא קב חרובים בלבד, ובזה גופא הוא רואה שיש מציאות של 'כאילו כל מלאכתך עשויה', זה עומק המדרגה של 'חנינא בני'.

והנה, מה שנאמר 'כל העולם כולו נזון בשביל חנינא בני', כבר אמרו רבותינו שאין ההגדרה 'בשביל' רק מלשון 'בגלל' אלא חנינא הוא 'שביל' שדרכו עובר כל השפע.

ועל פי המתבאר הדבר ברור, דכיון שחנינא נמצא במקור, הוא נעשה 'שביל' לכל השפע העובר דרכו ויוצא לעולם.

עוד מתגלה מדרגת השבת בחנינא בני, שהוא בבחינת "נח מצא חן" - המדרגה של מנוחה וכן של שבת - "לא כחל ולא שרק ויעלת חן" (כתובות יז א).

חנינא בני שדי לו בקב חרובים מצורף למציאות המקור. וכשהוא מצורף למציאות המקור, אפילו מה שנראה כלפי חוץ כמציאות 'קב חרובים', בעיניו של רבי חנינא כאילו כל מלאכתו עשויה ומתגלה מקור השלמות.

ת"ח העוסק בתורה בבחינת המקור
אמרו רבותינו ש"משה קיבל תורה מסיני" (אבות א א), ומש"ה עה"כ בגימטריא מקו"ר. כל

² ראה לדוגמא בעל שם טוב פ' תולדות אות ח: 'כל העולם נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, דרצה לומר בשביל דהיינו שהוא עשה צינור ושביל להמשיך לכל העולם, וזהו שאמרו בשביל חנינא בני'.

מסירת התורה הוא באופן של הלכה למשה מסיני ומשה מקור התורה.

והנה, כמה פעמים בש"ס (לדוגמא שבת קא ב) נאמר "משה שפיר קאמרת" על החכמים, אף על פי ששמו אינו משה, וזה כי הם דבוקים במדרגה של משה. וכדברי הרמב"ם שכל אדם ואדם יכול להגיע למדרגתו של משה רבינו (וכמו שביאר ר' אלחנן בשם החפץ חיים בתחילת קובץ הערות, שאין כוונת הדבר ממש כמשה רבינו, אלא במדרגתו שלו הוא מגיע לדעת דמשה).

ולענייננו. שבת בקומת הזמן היא שבת כפשוטה. כשמציירים אותה באופן של נפש זהו בבחינת 'תלמיד חכם איקרי שבת', אולם רק כאשר הת"ח נמצא במדרגתו במקום שנקרא שבת בנפש - במקור.

כל קומת נפשו של תלמיד חכם חי במציאות שנקראת 'מקור'. וזה עומק מה שאמרו "עונתן של תלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת" (כתובות סב ב), דכשהוא נמצא במדרגת המקור, עונתו הוא בבחינת דין של "יהי מקורך ברוך" (משלי ה יח).

התורה שעוסקים בה ת"ח נמצאת בריש דרגין - שורשה בעולם העליון ומשתלשל עד סוף דרגין - עולם העשיה. ובלשון הנפש החיים (שער ד פ' י) - מעולם המלבוש עד העולם השפל שבו אנחנו נמצאים.

כאשר אדם עוסק בהיות דאביי ורבא, כדוגמת סוגיה של 'בונה', בפשטות שם מקום בניינו - בעולם המעשה. אלא שבעומק נשמות ישראל הם בבחינת "יעקב חבל נחלתו" (דברים לב ט) כדוגמת חבל שנקשר מלעיל לתתא, וכאשר מנענעים אותו לתתא, הוא מתנענע בשורשו העליון.

כשבנ"י עוסקים בדברי תורה למטה בנקודת הענף - בעולם המעשה הגמור, מנענעים את השורש כחבל זה שמנענעים אותו למטה והוא מתנועע בשורשו למעלה.

אמנם לא כל אדם שעוסק בתורה תנועתו בשורש שווה. תלמיד חכם באמת, הוא זה שנמצא בנקודת השורש כדוגמת שורש המעיין, ששפע המים הוא גדול ותמידי, לא כמו מעיין המכזב מימיו אפילו פעם אחת לשבעים שנה שכבר אינו מעיין גמור.

מה שאין כן מי שלא יונק ממקור המעיין אלא מבחינת בית השלחין, המים שמגיעים לשם הם חלקיים יותר ומגיעים פחות, שפעמים מגיעים ופעמים לא מגיעים.

החיבור העמוק בנפש האדם לדברי תורה נובע מהרגשה שהתורה היא מקור החיים. ישנם שתי פנים בדרך שעוסקים בדברי תורה, נ"מ בין המדרגה הנקראת תלמיד חכם למי שאינו תלמיד חכם. יש אופן שאדם עוסק בתורה ומנתח סוגיה עד להלכה, ואשריו וטוב לו. אולם הצד העליון של העסק בדברי תורה, היא מחמת הגילוי הברור בנפשו שהתורה מקור החיים, ומצד כך הוא מתחבר לאותו מקור. הדבקות בדברי תורה יסודה בנפש שמתדבקת למקור החיים התמידי ותובעת אותו לעסוק בדברי תורה תמיד.

מדרגה זו היא ההידבקות בתורה בבחינת מחשבה שנמצא בראש - בנקודת הראשית. כאשר האדם נמצא במדרגה שהוא חש שמקור חיותו נמצא בדברי תורה, מתגלה אצלו דבקות במדרגת תלמיד חכם שאיקרי שבת. כל זמן היות האדם עוסק בדברי תורה מהפנים התחתונות שבהם, בוודאי שמצוות תלמוד תורה קיים, אלא ששלמות המכוון של הדבר

^י שער א יז: "וזהו ענין כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. כי הם כחלק ה' מדובקים כביכול בו ית"ש ע"י התקשרות הג' בחינות הנ"ל כחבל הקשור למעלה ומשתלשל ויורד עד למטה".

ממנו והלאה.

לעולם.

וזה מה שאמר התנא ר' מאיר (אבות 1 ו) שכל הלומד תורה לשמה "נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק", דכיון שהוא מחובר למקור המעין שם מקור חיותו.

גילוי עניין זה בהרגשה ברורה עד למאוד. כדוגמת אדם שנמצא במקום שאין אוויר ונשימתו קשה עליו, כך גם המתנתק ממקור התורה מרגיש את היעדר חיותו, ורק כשמתחבר אליה חוזר לו הרגשת מקור חיותו, והתביעה שלו בנפש להתחבר לדברי תורה היא מכוח תשוקת החיים שנמצאת בתוכו.

קיימים כמה וכמה כוונות מדוע אדם עוסק בדברי תורה - עוסק 'על מנת לקנטר' דקלקול, לומד כמצות אנשים מלומדה, עוסק על מנת לקיים, או שלומד כי זהו רצון הבורא.

ולענייננו, כבר אמרו ש"לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה" (שבת פו ב) דהיינו ששבת היא מקור הברכה. ובמתן תורה התגלה המקור של הכל - 'איסתכל באורייא וברא עלמא'. זה לא ידיעה שכלית בעלמא, אלא מתגלה אצל האדם כשהוא חש ומרגיש שהמציאות שקיימת כאן בעולם אין לה קיום כלל לולא התורה - מקור הברכה.

איסור מלאכה בשבת - ניתוק מעולם המעשה וחיבור למקור

בשבת קודש נאסרו ל"ט מלאכות.

ביאור הדבר לענייננו. בשבת כביכול הקדוש ברוך הוא לא ברא את העולם. ובלשון ברורה, אין צירוף של עולם בשבת קודש. מהצד העליון, הדבר מתגלה ש"לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה" (ירושלמי שבת טו ג) אלא שהרי סוף כל סוף קיים חיבור למציאות של עולם, ועל זה נאמר איסור ל"ט מלאכות - "לא תעשה כל מלאכה" (שמות כ ט). עומק אי עשיית מלאכה זהו היעדר חיבור

הניתוק מהעולם מצד אחד, וההידבקות ל"לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה" מהווה צורת שבת קודש שהיא מקור הברכה שבנפש.

ובזה נבין את עומק דברי חז"ל "איזהו ת"ח שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו וכו'" (שבת קיד א) היינו, שמלאכתו נעשית על ידי אחרים כי הוא נמצא במדרגת שבת ומפקיע את עצמו מחיבור לעולם על ידי התורה ומתנתק מאותה מלאכה.

ככל שהנפש בוקעת להרגשה של ניתוק ממציאות העולם ומתחבר לדברי תורה, לאט לאט מצטרף האדם למקור החיים.

כל זמן שהאדם רוצה לתפוס את שני הצדדים בבת אחת: גם שיהיה לו חיבור חזק לעולם, וגם להתחבר לדברי תורה - בלשון רבותינו זהו שתי צרות זו לזו.

ודאי שהל"ט מלאכות בפועל הם אלה שנאסרו. אבל בעומק שבת זהו יומא דנשמתא. 'הנשמה' של ה"לא תעשה כל מלאכה" אומרת אל תתחבר לדבר - 'כאילו כל מלאכה עשויה', וממילא אל תעשה מלאכה.

חידושי תורה במדרגת שבת - חיבור למקור החיים

החיבור לדברי תורה הוא מב' פנים. מצד אחד חיבור עמוק לדברי תורה כי היא מקור חיים. ומאידך ניתוק ממציאות העולם.

וזה המדרגה שנקראת שבת קודש.

לכן כגודל היום כך נקודת הניסיון. מצד אחד נאסרנו בל"ט מלאכות, ומאידך נצטוונו ב"טועמיה חיים זכו" המייצר פנים אחרות של חיבור לעולם החומר.

דייקא אם כן "לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה" במדרגת הזמן של 'מלאכתם נעשית על

מקור החיים - חיי אמונה

כשמציירים את הדבר על כלל החיים, אדם שעמל בצורה שהוזכר השתה, חיי חיי אמונה מוכרחים.

איפה מגיעה התפיסה שהנפש תובעת את האמונה?

פנים אחד לדבר בערכין דין. האדם מגיע לשורש החיים האמיתיים באמונה כי האמונה היא שורש הכל. בצורה פשוטה וברורה, התורה הקדושה היא שורש הכל, אבל על מנת שאדם יעסוק בתורה, הוא צריך להאמין שיש תורה ושהקדוש ברוך הוא נתן את התורה.

כל זמן שהנפש לא בוחרת לגעת בכל דבר במקורו, היא יכולה כביכול גם לחיות בלי אמונה.

אלא מאי כשיש נקודת קושי - "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת וכו'" (דברים ד ל), אז הוא חוזר לאמונה. אבל מי שתפיסת נפשו לחפש מקור של כל דבר, מחפש את המקור של כלל כל החיים כולם ומתוך כך מוכרח להגיע לחיי אמונה.

אין שום אפשרות אחרת.

ומי שנמצא במקור, האמונה אצלו היא חושית. כי המקור של הכל בשורשה העליון זה 'הוא יתברך שמו'.

בלימוד לחפש את המקור של כל דבר

אדם העוסק בדברי תורה, כדוגמת לימוד הלכה למעשה, במקום לחפש רק את ההלכה למעשה, הוא מחפש תמיד מאיזה יסוד דבר זה נובע. לא רק לדעת את פסק השולחן ערוך, או שהרמב"ם פסק כך וכך, אלא בתוך הסוגיה עצמה לעמוד על נקודת המקור של הדין, ההגדרה או הסברא. אם נטיית נפשו לגעת במקור שמונח בכל דבר ודבר, תביעה זו מכריחה אותו להגיע למקור של הכל - הוא יתברך שמו.

ידי אחרים' באופן של רשב"י שאדם העוסק בתורה זוכה למלאכתו נעשית על ידי אחרים, ודלא כר' ישמעאל דיגיעת שניהם משכחת עוון.

כשהדברים האלה מתגלים במוחו של אדם, היינו כוח החיבור לדברי תורה שמתגלה כאשר האדם הגיע למקור הברכה, אז "נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק". וכאן מונח כוח ההתחדשות של דברי תורה בבחינת - "המחדש בטובו בכל יום תמיד" שיסודו בכוח המחדש בדברי תורה חידושין דאורייתא הנעשה אצל האדם כדבר פשוט. לא חידוש מצד נקודת החידוש של ההטיה - החיפוש של החידוש, אלא מכוח כך שהוא מחובר כל הזמן למקור החיים שיסודו מציאות של התחדשות תמיד. כמו מעיין, שהמים שיצאו לפני כן הם לא המים שמתחדשים עכשיו, והמים של עכשיו, הם לא אלה שיתחדשו מיד ומכאן ואילך.

לעומת כך, אם יש לאדם גילוי מציאות של חידוש, אבל לא מצד נקודת הפנים של מקור החיים שהוזכר, זה לא המדרגה של שבת קודש אלא המדרגה של ימות החול, המאפשר ליצור חידושים בעולם.

באופן של 'למעשה', יש מה שהאדם בכל לימודו עמל ויגע להגיע למקור שורש כל דבר - לבעצם הדברי תורה עצמה. לכל סוגיה יש את ענפיה ושורשיה. צורתא דשמעתתא הוא שהענפים של הסוגיה בדרך כלל נמצאים בגילוי באופן כזה שנאחז בסבך בקרניו, היינו הפרטים גלויים לפחות בחלקם אלא שהם מורכבים ומעורבים זה בזה. לעומת כך, מקור שורש של כל סוגיה הוא נקודת הנעלמות.

על מנת להגיע לשורש, אדם צריך לעמוד כסדר לחפש את נקודת המקור של כל דבר. ואם הוא עמל בטהרה ובקדושה, סופו להגיע לכוח המקור הכללי - עומק הדבר במדרגת שבת שניתנה בו תורה.

מצד כך, מי שאינו במדרגה של שבת אלא רק במדרגה של זמן, הלוואי שבשבת יזכה לגילוי של מקור, אולם ברור שלאחר מכן, בששת ימי המעשה הוא יוצא לימים שאינם מחוברים למקור. אבל מי שהוא במדרגה של שבת הוא לעולם צמוד למקורו, כדוגמת גוזלים שמדדים ולא מתרחקים באופן שיתנתקו ממקורם (סוגיה בביצה יא).

כשזה צורת החיים של בן אדם, הוא מוכרח להיות מחובר לתורה הקדושה וממילא אליו יתברך שמו - מקור שורש הנבראים. ומהמקום הזה של חיבור למקור, כל צורת חיותו בנויה מהנביעה של המקור.

כאן מונח צורת החיים האמיתית של תלמיד חכם.

תלמיד חכם הוא מי שכל מציאותו היא חיבור אליו יתברך שמו, וחיבור בדברי תורה לשורש מקור הדברי תורה. וכל השפע שמגיע מכאן ואילך לא יוצא מן המקור ומתרחק אלא הוא תמיד נשאר במקור.

וזהו מה שנאמר אצל משה רבינו 'ואתה פה עמוד עמדי' (דברים ה כז), כי הוא נשאר במקורו.

מעשה נבין את עומק הדבר שהוזכר בתחילת הדברים שבשבת קודש מוסיפים עוד ברכה. בשבת קודש ש'לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה', מגלים את הברכה של המקור שכל מציאותו - הוא יתברך שמו.

אוצר האותיות

מטבע של ברכה

מטבע ברכה

הנה בעמדנו לברר ענין התפילה שהיא בגדר "דברים העומדים ברומו של עולם" (ברכות ו, ב), יש להבחין כי בכל סדר התפילה שזור ורקום 'מטבע ברכה' כי הנה כל חלק מחלקי התפילה פותח ב'ברוך', וכל כולה של תפילת העמידה מסודרת על סדר של ח"י ברכות.

ומכאן שומה עלינו להתבונן בהבנת ענין 'מטבע הברכה'.

ובראשית הדברים יש להעמיד דברי רבותינו* כי משמעות ה'ברכה' אינה לשון שבח והודאה, שכן בגמ' (ברכות ז, א) מבואר שמן השמיים אמרו לו לר' ישמעאל "שמעאל בני ברכני", ולא הזכיר בדבריו שום שבח והודאה אלא רק בקשת רחמים "שיגולו רחמיך על מדותיך", אלא שענין ה'ברכה' הוא - 'תוספת וריבוי', כלומר להמשיך שפע מלעילא לתתא.

והמשכה זו נקראת 'ברכה' משום שהיא מבריכה ומחברת את מקור השפע העליון שהוא בבחינת הבריכה העליונה אל הנבראים, וזהו שאמר ר' ישמעאל "ייגולו רחמיך" שענין הברכה אשר התבקש לברך הוא להמשיך את גילוי השפעתו ית' על הבריאה.

ובזאת יובן מה שמן השמיים בקשו ברכה - אשר לכאורה יקשה 'וכי חסר דבר בבית המלך', הלא הוא יתברך מקור הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו, וביותר, הלא הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כלם ומציאותם אינה אלא מציאותו, ואם יברכוהו

כל היום וכל הלילה מה יתרבה בכך, או מה יתנו לו, או מה מידם יקה, ואין תוספת וריבוי כי אם בנבראים ממנו אשר יש בהם חסרון הטעון השלמה, וכיצד זה שייך 'ברכה' באין סוף ב"ה.

אלא שעצם הברכה איננה צורך גבוה ואין מדובר כלל על עצמותו ית' אשר אין לנו בה השגה כלל, וכל הענין כולו חל על המשכה וגילוי של השפעתו ית' אל הנבראים - חיבור ו'הברכה'.

ונבוא נא בזאת להעמיק ביתר שאת במהות ענין הברכה בכלל, ובענין ברכות תפילת שמו"ע בפרט.

תפילה - סדר של גילוי

הנה כבר הארכנו במקום אחר לבאר שבנין התפילה מיוסד על סדר של גילוי והכרה חושית במציאותו יתברך, וככל שעולים מדרגה בסדר התפילה כך עולים מדרגה בעוד נדבך של גילוי אלוקות, ובאופן זה תוכן התפילה וסדריה הם 'כלים' לגילוי ההכרה במציאות הבורא.

ומתוך כך יש להשתומם לכאורה על הדבר אשר אנו קוראים 'שמע ישראל' באמצע התפילה ולא בסופה, הלא בפסוק זה של 'שמע ישראל' אנו משיגים את שלימות ההכרה של המין האנושי במציאות הבורא, שאין לכאורה שום השגה והכרה יותר עליונה בבורא ית' מלבד זה ש"ה' אלוקינו ה' אחד", ובזאת כבר גנוז וכלול כל שלימות קומת האדם בהכרת

* הדברים ידועים מאוד, ומקורם בזהר בכמה מקומות וכפי שהו' בנפש החיים ש"ב פ"ב. ובחידושי הרשב"א בברכות ז, א מאמר 'ישמעאל בני ברכני'. ובשו"ת הרשב"א ח"ה סנ"א. וברבינו בחיי דברים ח, י. ובבאר הגולה באר ד' פט"ו.

בוראו וכל תכלית הבריאה היא "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", וממילא בנין התפילה אמור היה להגיע לשיאו ולשלימותו ב'שמע ישראל', ואי"צ להמשיך עוד בתפילת שמו"ע.

אמנם כן, מצד המבט השטחי שבנין התפילה מיוסד רק על 'שבח' ו'בקשה' ו'הודאה', אכן עיקר התפילה הוא 'שמונה עשרה' על כל בקשותיו ותחנוניו, אך מצד פנימיות הענין שהתפילה היא סדר של גילוי ההכרה במציאות הבורא אזי שיא ההכרה הוא 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד', ואין לבר נש השגה יתירה על זה, וכל סדר התפילה הבא לאחר קריאת שמע אין לו מובן במהלך זה.

כמה מדרגות של השגה בתפילה

ונראה ראשית בלשון פשוטה ולאחר מכן ביתר הבנה בכוחות נפש האדם.

כתב רש"י עה"פ (דברים ו, ד) "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" - "ה' שהוא אלוקינו עתה ולא אלוקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג, ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'". ומבואר כי ההשגה המוזכרת כאן איננה שלימה כי בעולם הזה אין הכרה שלימה במציאות הבורא אלא לישראל אבל האומות אינם משיגים השגחתו ית', ורק לעתיד לבוא אז יקרא בשם ה' בשפה ברורה ויהיה ה' אחד ושמו אחד.

ופשיטא וברירא לכל בר דעת כי החיסרון שחל באומות העולם נובע מחיסרון שחל בישראל, שכן כל גילוי שחסר בעולם הוא חיסרון בגילוי לכלל ישראל שמהם נמשכת ההשפעה אל העולם כולו.

ולפי"ז ב'שמע ישראל' אין השגה שלימה על

מציאות הבורא בבריאה שכן רק לעתיד לבוא יהיה "ה' אחד ושמו אחד", אבל השתא בגילוי הוא בבחינת "ה' אלוקינו" ויש עוד לבקש ולהתפלל שיהיה 'ה' אחד' בשיא גילוי "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה".

ונמצא כי יש מקום להוסיף ולעלות בבנין התפילה לעמוד לפני המלך בשמו"ע, כאשר יש עוד מדרגה להשיג בהכרת הבורא ובגילוי בבריאה.

ומעתה שומה עלינו להבין מהי נקודת החיסרון, והיאך אנו באים לידי השלמה בתפילת שמו"ע.

שלימות ההשגה - "כי באור פניך"

ראשית ברור ופשוט לכל בר דעת אשר צורת הבניין של שמו"ע הינה בבחינת 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה', והיינו סדר שלם של עליה והתקדמות מברכה לברכה למקום גבוה יותר, וגבוה מעל גבוה.

אמור מעתה כי שיא רוממותה הפנימית של תפילת שמו"ע היא ברכת 'שים שלום', כאשר היא הקומה האחרונה אשר מגיעים אליה בסוף התפילה, ומטבע העליה של שמו"ע פותח בברכת 'אבות' עד 'שים שלום'. ולשם הבנת פתיחתה של תפילת העמידה בברכת 'אבות' יש לעמוד תחילה על סופה בברכת 'שים שלום', וכלשון רבותינו (פיוט 'לכה דודי') "סוף מעשה במחשבה תחילה".

הנה במטבע ברכת שים שלום אנו אומרים "כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים ואהבת חסד" - בזאת חלה שלימותה וכל תכליתה של תפילת שמו"ע, ובמילים אלו אשר אנו מתפללים על גילוי 'אור הפנים' בא לשלימותו כל סדר העלייה אשר פתחנו בו.

² ולא רק אוסף של "י ברכות". וכן הוא המבט על כל מהלך התפילה בכללותה, שקומה ראשונה הם ברכות השחר וקורבנות, ולאחריהם פסוקי דזמרה, וקומה מעליהם היא קריאת שמע וברכותיה, ומעליהם היא תפילת שמו"ע - סדר שלם של התקדמות והתרוממות מדרגה אחר מדרגה.

³ ואכן ישנו עוד מהלך אשר קושר ומשייך את נפילת אפיים אל סדר המדרגות הללו, אך אכ"מ.

הם בתורת "ואשפוך את נפשי" (שמואל א. א, טו), שהם גילוי רצונו של האדם החוצה לפני קונו. ב. דיבורי התפילה הם קובעים על לוח ליבו את השגת שכלו בבורא, ומדרגת הלב מתרוממת אל מדרגת המוחין, באשר רוממות ההשגה מחלחלת אל הלב.

ובאמת שבסוגיא יסודית זו של הכרת הבורא יש ב' תפיסות בנפש, ואלו הם שני מישורים אשר דרכם מכיר האדם את בוראו. התפיסה הראשונה היא הכרת הבורא במישור ראיית העיניים, ושנקראת בלשון רבותינו (חוה"ל, שער חשבון הנפש פ"ג) "יראהו בעין שכלו", והיינו מה שהאדם רואה את הקב"ה כביכול ב'עין השכל'. והתפיסה השנייה היא במישור הבנת הלב, ושנקראת "יכירהו במצפוני לבבו", והיא מדרגה נמוכה יותר בהכרת הבורא באשר ראיית הלב איננה ראייה גמורה כמראית העין, ומשכך השגת הלב אינה השגה שלימה כהשגת המוחין.

אלו הם ב' מהלכים של הכרת הבורא בבריאה - 'ראיית עין השכל' היא המדרגה העליונה בבחינת "עין בעין יראו" (ישעיהו נב, ח), וכפי שהתבאר בדברי רבותינו ('חרדים' כפתיחה) שמלבד היותנו 'מאמינים בני מאמינים' יש לנו תוספת הכרה בבורא על ידי 'ראיה' בבחינת "ויחזו את האלוקים" (שמות כד, יא) 'ראיית אלוקות'. ו'הכרת מצפוני הלב' היא המדרגה הפחותה אשר היא קרובה אלינו יותר, והיא הכרת הבורא במסגרת השגת הלב.

ומעתה יש להבחין כי במישור ראיית עין השכל ההשגה נקראת "פנים בפנים דיבר ה' עמכם" ועל ידה אנו זוכים ל'אור הפנים' והיא מדרגת ההכרה הגבוהה המוזכרת בסופה של תפילת שמו"ע - "כי באור פניך נתת לנו",

והיינו שגילוי אור הפנים התגלה פעם אחת בבריאה במעמד הר סיני אשר כתוב שם (דברים ה, ד) "פנים בפנים דיבר ה' עמכם" - אור הפנים הוא גילוי של השפעה שלימה של הבורא אל הנבראים, כאשר הנברא פונה אל בוראו והבורא פונה להשפיע עליו, ומיחס זה של 'פנים בפנים' באה השפעה של 'תורת חיים', ואז זכו כל השישים ריבוא למדרגת הנבואה.

והבנת שורשי הדברים בקומת הנפש - היא, שכל מהלך העבודה נבנה באופן של "ידיעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", וכמו שאמרו רבותינו (זוהר ח"ב קסא, א") אין לך עוד ידיעה אחרת שנצרכת לנפש זולת ידיעה זו.

הוא אומר כי העבודה מיוסדת על ההכרה הזאת בנפש האדם - "ידיעת" ידיעת המוחין, "והשבות אל לבבך" השבה אל ליבו של האדם. ומעין הילוך הדם אל האיברים כך היא פעולת הלב אשר ממנה עולה כח הדעת אשר במוחין וחוזר אל הלב בבחינת דברים היוצאים מן הלב חוזרים אל הלב.

וזהו עומק עבודת התפילה כפי שאמרו רבותינו שמכח הדיבור שהאדם מדבר הוא משיב אל הלב את אותם הדברים בבחינת "האמנתי כי אדבר" (תהילים קטז, י), וכאשר יוצאים דיבורי התפילה מפיו (ודאי שיש הבחנה של "עומד לפני המלך" אבל זה עוד הבחנה) אזי הוא משיב אותם אל ליבו, והיינו שדיבורי התפילה מעתיקים את ידיעת המוחין אל הלב.

ביאור הדברים הוא, שישנם ב' הבחנות שורשיות בענין 'דיבורי התפילה' - א. היא ההבחנה הפשוטה אשר האדם מדבר לפני קונו בתפילה כדבר איש אל רעהו, ודיבורים אלו

^ה וזה לשונו - כתיב "ידיעת היום והשבות אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", הכא תליא כל רזא דמהימנותא למנדע מגו דא רזא.

^י שפת אמת פר' מצורע שנת תרל"ה. וכלל הענין של הוצאת הדיבור בפה מיוסד על הגמ' בעירובין נד, א, עיי"ש. ויעוי' בתשו' כתב סופר יו"ד ק"ו ד"ה ומ"ש עוד בענין הזכירה בפה הפועלת שלא תשתכח הידיעה מן הלב.

^י שה'נפש' היא ה'רצון' וכמ"ש בגמ' (ב"ק פג, ב, ובכ"מ) "ואם נפשך לומר".

סדר העלייה מקריאת שמע ועד ברכת 'שים שלום'

מהשתא נראה להבין כי בסדר התפילה ישנם ג' מדרגות השזורות בעבודת ההכרה א. 'קריאת שמע' ב. 'אבות', והשלמות שלה היא בתיבות "למען שמו באהבה" ג. 'שים שלום'.

בקריאת שמע האדם מגיע ל'הויה' - היה הווה ויהיה הוא אלוקינו והוא המנהיג של כל הבריאה כולה, וגילוי זה חל על ישראל דיקא שמונהגים בהשגחה פרטית משא"כ אומות העולם, וכפי שהאריכו רבותינו^ה. והיינו שבזאת יהודי מגיע להכרה ברורה במציאות הבורא ית"ש, ושהוא מנהיג את כל המציאות מכח אהבה פנימית שהוא אוהב אותנו, ומדרגת הגילוי כאן היא מדרגה של גילוי הנהגתו ית' שמנהיג כל אחד ואחד מנשמות ישראל בפרטי פרטות מכח האהבה, וכאשר האדם אומר 'שמע ישראל' הוא מגיע לאותה הכרה (או לפחות צריך להגיע...) שכל הבריאה כולה מונהגת רק ממנהיג אחד, והכרה זו היא בתוקף הכרת הדעת שהאדם מכיר בקר"ש, ובמדרגת מהלכי הדעת.

ובתחילת שמו"ע אנו מברכים וממשיכים את אותה ידיעה שידענו בקריאת שמע אשר שם הייתה מתוקף מערכת הדעת, אל מערכת הלב, ובשעה שהדברים מועתקים מן הדעת אל הלב אזי עולה מדרגת ההכרה להבין את עומק אהבתו של הבורא אל עמו ואז מתעוררת האהבה כמים הפנים לפנים בהכרה חושית ובמציאות גמורה, וכשם שמתגלה אהבתו אלי כך מתגלה אהבתי שלי אליו ית' שכן הוא טבע הגשמיות, והיא ההכרה והאהבה של 'מצפוני הלב' - ועל דא אמרי' בברכת אבות "למען שמו באהבה".

וצריך לידע כי הנפש משיגה מדרגה זו בהכרה חושית ובמציאות גמורה שכן הוא טבעה, וזו היא מדרגת הברכה הראשונה של

אבל עבודת התפילה מתחילה הרבה למטה ממדרגה זו.

והיינו שישנה מציאות של 'אהבה' וחיבור של אדם לחברו, אפי' שמעולם לא ראה אותו אך יודע מקיומו ומאהבתו אליו, אשר ממילא יש לו ביחס אליו הכרה של אהבה במצפוני הלב בבחינת "כמים הפנים לפנים" אפילו שאין לו ראייה גמורה, וכאהבת אב וכן שהיא מציאות של אהבה בנפש אף אם מעולם האב לא ראה את בנו או שהבן לא ראה את אביו.

ומדרגת ההכרה בבורא בעמדנו בברכת 'אבות' היא ההכרה הבאה ממצפוני הלב שהיא מדרגה השייכת לכל אדם, והמדרגה העליונה של ההכרה בבורא היא תכלית הבריאה בגאולה העתידה שאז "עין בעין יראו בשוב ה' ציון", והיא המדרגה של סוף שמו"ע במטבע ברכת שים שלום - "אור פניך".

אלא שגם בעלמא הדין מתנוצצת הארת הפנים אל הצדיקים שבדור אשר זכו לה, וכפי שאמרו חז"ל (סוכה מה, ב) אמר אביי לא פחות עלמא מל"ו צדיקים דמקבלי אפי' שכינתא בכל יומא". כלומר, שאותם צדיקים מקבלים 'פני שכינה' במדרגת 'פנים בפנים'.

והנה עצם ההכרה והאהבה של האדם בבורא הינה תכונה בנפש אשר היא תכונה טבעית המוטבעת בעצמו של אדם, אלא שיש לו להפנותה אל הבורא ית"ש, וכל אחד מכיר ויודע לזהות בעצמו מהי דמות אהבתו אל הסיבה העליונה המקיימת והמחייה אותו וכלי האהבה הזו הם כלים גשמיים. אך ההכרה העליונה שהיא מצד עין השכל והאהבה הנולדת ממנה אינם נתפסות בחוש גשמי אלא היא השגה אלוקית גרידא - 'עין תחזה את האלוקים'.

^ה הרמב"ם במו"נ ח"ג פ"ח ופנ"א. רמב"ן בפ"י לאיוב לו, ז, ועל התורה בראשית יח, יט. רבינו בחיי, שם. ומאירי ברכות לג, ב, מגילה כה, ב. ובספר דרך ה' להרמח"ל ח"ב פ"ד.

שמו"ע שבה אנו פותחים להברוך ולהמשיך את שפעת טובו אל עולמו.

במילים ברורות ופשוטות "ברוך אתה ה' אלוקינו" - הנה אנו באים להמשיך את הגילוי שה' אתה ה' אלוקינו" יתברך ויוברך בתוכנו.

זוהי הברכה מצד התפיסה הפנימית שלה, שכאשר האדם מופשט מהתפיסה החיצונית של בקשה על פרנסה או בריאות וכו', אלא הוא נוגע בעצם התפיסה הפנימית של הדברים אז "ברוך אתה ה'" משמעותו - אני בא להברוך את גילויי של הקב"ה אצלי, וזהו עומק הברכה ותכלית התפילה על כל ברכותיה, להגיע להכרת הבורא בעוד מדרגה ובעוד מדרגה.

ותכלית השמו"ע כולו היא "באור פניך", שהיא שלימות הגילוי וההכרה אשר היא מ"דברים העומדים ברומו של עולם".

גילוי ה'לב' וה'עין' בתפילת שמו"ע

ונמצאנו למדים כי יש כאן סדר עבודה בכמה מדרגות - מדרגה ראשונה הלא היא קריאת שמע, וכפי שהתבאר שהאדם מכיר את ה' אלוקינו' שפועל הכל מכח האהבה אך זה עדיין 'הכרת המוחין'. והמדרגה השניה היא בתחילת שמו"ע בברכת אבות אשר שורשה היא כנגד אברהם אבינו¹ שמידתו מידת 'אהבה', והיינו שמדרגה זו היא מדרגת הגילוי של 'קריאת שמע' בלב, וזהו מעורר את האהבה באדם עצמו, והשגה זו של התעוררות האהבה איננה כרוכה בהכרח בראייתו, שכן בטבע הנפש שתתעורר אהבתה אל זולתה מתוך ידיעת האהבה של הזולת אליה, ועל כן גם בהכרת הבורא המחלחלת אל הלב תתעורר אהבה שלא על ידי מדרגת ראייה אלא מתוך הכרת האהבה עצמה.

ועומק הענין הוא, שיש לידע כי גם גילוי שאינו בתורת 'פנים בפנים' אלא רק בבחינת 'אחורי יראו', אשר הוא גילוי על השפע הבא ללא 'אור הפנים' - גם הוא מגביר התעוררות אהבה בלב המקבל, וכפי שהתבאר שהאדם

אוהב לאת אוהבו גם אם אינו רואהו כלל וכלל. אלא שבהיות שהאדם נמצא רחוק מאוד ממציאותו ית' שם השפעת ה'אחורי יראו' הינה בבחינת 'קטנות', והיינו שהיא מצומצמת ביותר ומוסתרת מן המקבל עד שלא נודע לו מי הנותן, אך כאשר האדם יצא מהקטנות הגמורה ובמהלכי הדעת יש לו הכרה ברורה מי הנותן ומי המנהיג והמשגיח, אזי השפעה זו של 'אחוריים' עולה קומה למדרגת ה'גדלות'.

וזו מדרגת האהבה המתגלה בברכת אבות - שתחילת הגילוי המתגלה בקריאת שמע בהכרת המוחין מתרחב וממלא את הכרת הלב, ובשמו"ע אנו ממשיכים אל הלב את הידוע לנו בהכרת המח בקריאת שמע.

ובזאת נבין 'פרשה סתומה', הלא היא פרשת גילוי הקץ של יעקב אבינו לבניו, אשר ביקש יעקב לגלות את הקץ ונעלם ממנו, וחשש שמא יש בהם שמץ פסול, וענו ואמרו "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" כשם שאין בליבך אלא אחד כך אין בליבנו אלא אחד, ואף הוא חזר ואמר "ברך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - והיינו, שגילוי הקץ הוא במדרגת ההשגה השלימה שתהיה לעתיד לבוא בבחינת "עין בעין יראו בשוב ה' ציון", והיות שגילוי שלם של הכרת האלוקות בעולם הזה אינו שייך נסתתמו ליבם ועיניהם של ישראל מאותו הגילוי, הוי אומר כי במישור העולם הזה הוסתר הגילוי בשני דרכים 'דרך הלב' ו'דרך העין'.

הלב והעין הם שני הכלים אשר חל בהם 'סתימות', וגילוי מאור העין לא יהיה אלא לעתיד לבוא במדרגת "עין בעין", ועל דא עסקי' בברכת שים שלום במטבע הברכה של "באור פניך נתת לנו וכו'", אמנם גילוי אהבת הלב שייך בעבודתנו כאן בעולם ועל דא אמרי' בברכת אבות "למען שמו באהבה".

משמעות הדברים היא שישנם שני העלמים בבריאה, ותכלית האדם היא לצאת להכרה חושית באהבתו ית', וזו עיקר ברכת אבות.

¹ כחתימתה "מגן אברהם", וכדאיתא בגמ' פסחים קיז, ב "בך חותמין".

תורה ותפילה במדרגת "אור פניך"

והנה ישנו מהלך שהאדם עולה ל'דעת של ראייה', ואשר זהו סוד עסק התורה בשלמות, ונבאר.

ההבנה הפשוטה היא שיש להעתיק את הידיעה אל הלב, ובזאת התכלית והעיקר הוא "למען שמו באהבה", או אז ידיעת המח נהפכת למוחשית בלב, אולם התכלית האמיתית והנרצית היא להחזיר את האור הצפון בלב אל המוחין עצמם, שמתוך האהבה המתגלה בלב חוזר להכרת המח במדרגה נעלית יותר שהיא בבחינת 'אור פניך' שהיא מדרגת ה'ראיה' של 'עין בעין' - על ידי התורה אשר עליה הוטבע שם 'אור הפנים' וכמ"ש "באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים".

עומק הענין הוא שתחילת העבודה היא בסדר של "וידעת היום והשבות אל לבבך" להעתיק אל הלב ולהגביר בו הכרה חושית מתוך 'אהבה', אבל סוף מעשה הוא שההארה המתגלה בלב הינה אור חוזר אל המוחין במדרגת הגילוי העליון של הכרת הנברא כבוראו - 'מדרגת הראיה'.

תכלית הכוונה בהעמדת הדברים

ובודאי שעבודה זו איננה 'עבודה פרטית' אלא 'עבודת חיים' היא המתפרשת על כל שנות גידולו של האדם קומה אחר קומה, אך מוכרחים אנו לידע "סוף מעשה במחשבה תחילה", ולהגיד מראשית - 'אחרית', שאכן תחילת העבודה היא החלק היותר מוכר וקרוב אלינו ולמדרגתנו שהיא העתקת הידיעה אל הלב, אך החלק השני שהיא השבת אור בהירות הלב אל המוחין בבחינת 'ראיה' זהו דבר רחוק הן מצד קוצר המשיג והן מצד עומק המושג, אשר קשה להבין היאך שייך השגה במקומות

נעלים שכאלו. אמנם כן, כי הדברים הללו קודש הם ומבוארים בארוכה ובהרחבה רבה מאוד בדברי רבותינו, וכפי שכתב הרמב"ם באריכות גדולה בחלק שלישי של ה'מורה' (נא-ג) אשר מעמיד את סדר התדבקות האדם בבורא לא רק מצד מחשבת הלב אלא גם מתוך הכרת המח.

וכ"כ ר' אברהם בן הרמב"ם אשר בסוף ספר 'המספיק' מעמיד את סדר העבודה הפנימית להגיע ל"כי באור פניך". וכ"כ בן בנו דוד שביעי לרמב"ם ר' דוד המימוני בספר 'מדריך הפרישות' אשר מבאר בארוכה לפי סדר הברייתא של ר' פנחס בן יאיר כיצד להגיע ל"כי באור פניך". וגם ה'חרדים' בפרקיו הראשונים מרחיב בעבודה זו של השגת מדרגת "כי באור פניך".

עבודה זו, עמל של חיים היא, עבודת הבריאה כולה מתחילתה עד סופה, ואין המכוון בהעמדת הדברים הללו לקפוץ אל מדרגה זו, אלא כל כוונתנו השתא היא להבין 'סוף מעשה במחשבה תחילה'.

והנה ברור שבשיעור קומת נפש האדם יש לו 'מוחין' אשר הם הכלי לעסק התורה הקדושה, וגם אם יהיה מהלך של "והשבות אל לבבך" עדיין ה'מח' הוא הכלי לעסק התורה הקדושה, ועומק הענין הוא שהתגלות הארת המוחין הינה בבחינת 'הברקה אלוקית' כלשונו של הר"ד המימוני.

ומעתה נבין כי השגה זו ב'תורת חיים' היא היא השגת 'אור פניך' - "כי באור פניך וכו' תורת חיים", אשר ממקום אחד יצאו 'תכלית התפילה' ו'עסק התורה' - ממקום הארת הפנים העליונות, והיא הדרך אשר הלכו בה רבותינו גדולי הדורות וכתבו את דבריהם.

* העמדנו את הדברים בקצרה ממש, אבל הרוצה להשתלם בה יותר יעיין בספרים אשר הזכרנו, ויוסיף עליהם לשונותיו הקצרים של החוה"ל, ובדברי הרמב"ן (דברים ו, ה) על בחינת "צרורה בצרור החיים", וכן בר' יונה, ובספר הברית בחלק האחרון - אשר כל אלה העמידו את העבודה המביאה את האדם לתכלית השמו"ע, למדרגת 'אור פניך'.

אאלפך

ערך ברך (ברכה)

חכמה

לא

הוי אומר כי כל מהלך החיים צריך להיות באופן של "ולואי שיתפלל האדם כל היום כולו"^א, כל תבנית צורת החיים צריכה להיות מיוסדת על "לא מצא כלי מחזיק ברכה אלא השלום" (מס' עוקצין פ"ג מ"ב) - והיינו שכל הוויית האדם במהלך חייו צריכה להיות בצורת עליה בהכרה לפנים מהכרה, מן ההכרה הדקה אל היותר דקה להקשר ולדבק עצמו יותר ויותר בהתקשרות נפלאה.

ולו יצויר שכולנו היינו מכוונים בשמו"ע כדבעי אזי היינו זוכים לביאת גואל - לא בכונת השכל בפירוש התיבות אלא מתוך מדרגת השכל והלב אשר מתייחדים בסדר העליה

של התפילה, ומתוך הבנה בצורת העלייה של שמו"ע אשר מתחיל בגילוי האהבה המתגלה בלב ועולה להכרה במציאות ה' ית' בשכל.

וראשית כל יש לצאת מן התפיסה שתפילה זה רק 'בקשה', ולקבל את התפיסה שמבוארת בדברי רבותינו שכל צורת המטבע של התפילה היא 'הברכה' ו'המשכה' ו'התקשרות' בסדר של עליה קומה אחר קומה.

ויזכנו הקב"ה להכרה שלימה ב'לב' ו'בשכל' בהתדבקות ברורה בבורא ית"ש, אמן ואמן.

^א עי' תוספתא ברכות פ"ג ה"ו.

אוצר האותיות

ברכת התורה וברכת המזון

לאחר שהגוף, החומר, חש את הנאת המאכל, מרגיש הוא צורך להודות לבורא כל ההטבה שהטיב עמו.

לעומת זאת, המזון של הנשמה הוא התורה. חושיה של הנשמה דקים יותר, עדינים יותר, ולכך הנשמה אינה צריכה לחוש בפועל את מתנת הבורא בכדי להודות לו על כך, אלא כבר בשעה שהיא עומדת לפני האפשרות לעסוק בתורתו של הבורא, היא חשה הודאה נפלאה על החסד שהטיב עמה הבורא 'ית' במה שנתן לה את האפשרות לעסוק בתורתו האלוקית. ולכך אין היא צריכה להמתין עם ברכתה עד לאחר הלימוד, אלא כבר מתחילה היא מודה הודאה גמורה לבורא עולם.

אדם שלא מרגיש צורך להודות לבורא 'ית' עוד קודם שמתחיל ללמוד, בהכרח שנשמתו נעלמת ממנו, ועסקו בתורה הוא עם גופו. אולם לא זו הדרך, אלא עיקר עסק התורה נצרך שיהיה עם החלק האלקי שבאדם, עם הנשמה. כשאדם לומד עם נשמתו הוא שש ושמח להודות לבורא עוד קודם שהתחיל ללמוד.

זהו עומק דברי הנפה"ח (שער א פ"ז), שכתב שמעת שעולה על דעת האדם לקיים מצוה, שורה עליו קדושה מן הנשמה, והוא קדושת נשמתו שחשה את המצוה. והם הם דברי הספה"ק, שעיקר עבודת האדם במצוות, היא ההכנה למצוה, שזהו בחינת הנשמה של המצוה, כנ"ל, וד"ל.

ברכת התורה וברכת המזון

כתוב "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך" וגו' (דברים ח, י). ודרשו על כך בגמ' ברכות (כא ע"א), "אמר רב מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת' וגו'". כל הברכות כולם הם מדרבנן חוץ מב' ברכות, ברכת המזון לאחר אכילת המזון (כפי שהוזכר לעיל) וברכת התורה לפני הלימוד וכמ"ש בגמ' (שם) "מנין לברכת התורה לפני מן התורה שנאמר (דברים לב, ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו'".

יש להתבונן מדוע חלוקים ב' ברכות אלו זו מזו, שברכת המזון מצוה לאחר המעשה, לאחר האכילה, ולעומתה ברכת התורה מצוה לפני המעשה, לפני לימוד התורה?

מזון הנשמה ומזון הגוף

האדם מורכב מב' חלקים - גוף ונשמה. הגוף חומרי והנשמה רוחנית אלוקית. לכל חלק נצרך מזון ממינו, ולכך הגוף מזונו מן החומריות והנשמה מזונה מן הרוחניות. ברכת המזון היא ברכה על המזון השייך לגוף, וברכת התורה היא ברכה על המזון של הנפש. זוהי נקודת החילוק בין ב' ברכות אלו.

זמן ההודאה ברוחניות ובגשמיות

מעתה נוכל להבין מדוע ב' ברכות אלו חלוקים בזמן אמירתם. טעם הדבר, מפני שהגוף גשמי ואינו חש הכרת טובה רק לאחר שקיבל ממש את הטובה, ולכך קשה לו לאדם להודות כל זמן שהמזון לא נבלע בגופו. רק

בלא ברכת התורה

חסר את פנימיות התורה

עפ"י הדברים לעיל יובנו היטב דברי הגמ' בנדרים (פא, ע"א) "אר"י אמר רב מאי דכתיב (ירמיה ט, יא) 'מי האיש החכם ויבן את זאת?' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב (שם) 'ויאמר ה' על עזבם את תורת' וגו'. היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה. אמר ר"י אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחלה".

עומק הדברים כפי שבורר לעיל, "שלא ברכו בתורה תחלה", אלא לאחריה. וכיוון שלא ברכו תחלה ע"כ שלא הרגישו את טעמה של תורה בנשמתם אלא בגופם, ועיקר עסק התורה צריך שיהיה עם הנשמה ולא עם הגוף, וזה היה הפגם.

מתוך בלכבי חלק ה מאמר נה
(ברכת התורה וברכת המזון)



מדור מחשבה

בלבביפדיה מחשבה

ברך (ברכה)

סוגיות במחשבה

ברך (ברכה)

בלביפדיה מחשבה

ברך (ברכה)

תנ"ך

פוסקת, זו היא הצורה השלימה של הברכה.

הדוגמא היסודית לכך, היא מה שמוזכר לשון הברכה לענין גפנים - 'המברך את הגפן בארץ' (כלאים ז, א), היינו שלוקחים זמורה מגפן אחד ומשכיבים אותה תחת הארץ ומוציאים ראשה מצד אחר ונעשית שמה גפן, בפעולה זו אותו ענף ממשיך את כח הצמיחה של הגפן מכאן לשם מבלי לגרוע במקורו. וזה בכללות ממש הגדרה של הברכה.

ענין ברכה המתגלה במים

לשון הקודש כידוע, מחולקת לזכר ונקבה, ולכך מצינו שתי לשונות: 'ברוך' הוא לשון זכר, 'ברכה' היא לשון נקבה. והביאור בעומק על פי החלוקה של אותיות ו' ה', שבכל מקום ו' זה זכר, ה' זה נקבה, ולפי זה גם בערך דידן, ברוך עם ו', וברכה עם ה' הם זכר ונקבה, וזה שורשם.

לשון 'ברכה' מופיעה בתורה בפעם הראשונה ביום החמישי למעשה בראשית, וכך נאמר שם (בראשית א כ-כב): "ויאמר אלקים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים. ויברא אלוקים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה וגו'. ויברך אותם אלוקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ".

המשכת המקור בשלימות

כפי שהוזכר בביאור שורש המילה 'ברכה', נשוב ונעמוד על כך, שהאותיות ב' ר' הם מלשון מלבר - הדבר היוצא לחוץ. עוד נתחדד בדברים, כי יש לשון בריחה בח' ויש לשון הברכה בכ'. בריחה עניינה לעבור מדבר לדבר, לצאת ממקום אחד אל מקום אחר, לעומת זאת משמעות המילה 'הברכה', היא המשכה מדבר לדבר, כדוגמת בריכת המים, שהמים יוצאים ממקום אחד וממשיכים למקום אחר, וכשיש מעיין שאינו אכזב, אלא מקורו נובע ומתפשט, המים ממשיכים כל הזמן הלאה למקומות אחרים, ונוצרת בריכת מים, וזו היא עניינה של הברכה.

ואמנם, אם כתוצאה מהמשכת המים למקום אחר נפסק מקור המעיין, אז בעומק אין זו הברכה שלמה, כי מתברר שמה שהיה במקום אחד נעתק והועבר למקום אחר, ואין זה דומה לבריחה שהוא רוצה להתנתק מהמקום הראשון בהכרח, אלא זה רצון להמשיך את השפע מכאן לשם, אך עדיין, מאחר ועל ידי אותה המשכה, מקור השפע חדל מלהתקיים, ומתברר שזה מעיין המכזב מימיו, אין זו הברכה מוחלטת, ורק כאשר הדבר נמשך ממקורו למקום אחר, והמקור ממשיך לנבוע, וההמשכה אינה

* כן מפורש בזוהר הקדוש (תרומה קסב, א): ברוך דא רזא דנקודא עלאה, דאיהו ברוך, דכל ברכאן נבעין מתמן, ואי תימא עלמא דאתי אקרי ברוך, לאו הכי, דהא נקודה עלאה איהו דכר, עלמא דאתי נוקבא, איהו ברוך ואיהו ברכה, ברוך דכר, ברכה נוקבא. ובזוהר חדש (תיקונים כרך צא, ב) ובכל אתר ברוך דכר, ברכה נוקבא, והיינו להניח 'ברכה אל ביתך' (יחזקאל מד, ל).
 ב זוהר הקדוש (לך לך צד, א): "אל נהיר דחכמתא, ו' דכר ה' נוקבא, אשתתפו כחדא אלוה אקרי, ונשמתא קדישא מהאי אתר אתאחדת, וכולא תליא בהאי אות, ועל דא כתיב (איוב יט, כו) 'ומבשרי אחזה אלוה'. וכן בזוהר חדש שיר השירים (כד, א): דאית בהו באתון, אתון דאתחזון בדכורא ואתון דאתחזון בנוקבא, כגון א' דכורא ב' נוקבא ג' דכורא ד' נוקבא ה' נוקבא ו' דכורא. (ועיין עוד בזוהר פקודי רכו, ב). ובספר הקדמון אמרי שפר (אבולעפיא, עמ' 120) כתב: הנה ה' ברוב המקומות היא סימן נקבה. וגם ו' ברוב המקומות היא סימן זכר בסופי התיבות. כגון שמו שמה ודומיהם. ובאור נערב (שער יט) ביאר הרמ"ק: ו' כולל שית ספירן, ה' בתראה מלכות. והיינו שאות ו' היא תפארת הכוללת את שש הספירות המשפיעות בבחינת זכר, למלכות, שהיא הה"א האחרונה המקבלת בבחינת נקיבה.

ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ", ברכה זו כוללת גם את האמירה, שבני האדם ישלטו על אותם אלה שכבר התברכו ביום החמישי של מעשי בראשית, שהם העוף המעופף על הארץ והתניניים הגדולים והבעלי חיים שבמים, ועליהם חלה הברכה שנאמרה לאדם.

והנה בפעם הראשונה שהוזכרה לשון ברכה, היא נאמרה ביחס לדגים ולעופות שנבראו מן המים, וכבר נתבאר שמים עניינם הוא שפע והתפשטות. אמנם האדם נברא מהעפר, כאמור (בראשית ב, 7): "ויצר את האדם עפר מן האדמה", ואף שהשורש החיים של האדם ניזון מהמקור העליון, כאמור שם: "ויפח באפיו נשמת חיים", אך החלק התחתון של הגוף נברא על ידי עפר שגלקח מהאדמה. ופשוטו של מקרא שזו היא עיקר יצירת האדם, כאמור (שם ג, יט) "עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת עפר אתה ואל עפר תשוב", והיינו שיסודו הוא ממש מן העפר. ואם כן מתברר, שיש סוג ברכה חדש שנאמר על העפר, ומצינו כן במה שנאמר (שם יב, ג) "ונברכו בך כל משפחות האדמה", וכן במה שנאמר (שם יח, ח) "ונברכו בו כל גויי הארץ", כלומר הברכה היא על הבאים מן האדמה ומן הארץ. וכן נאמר (שם כח, יד) והיה זרעך כעפר

והנה כל הדברים המוזכרים שם נבראו מן המים, ואף העוף המעופף על הארץ מבואר בגמרא (חולין כז, ב) שהוא נברא מן הרקק, היינו מים ועפר מגובלים יחד, והוא הענין של בריכת המים, שהם המים הממשיכים את חיותם ממקום למקום, ומטעם זה המקום הראשון בו מוזכר בתורה לשון 'ברכה' הוא על דבר שבא מן המים, שכן זהו שורש הברכה שיש בעולם, וזו היא תחילת המדרגה של ההברכה.

בדקות ההבנה יש להוסיף עוד, שעל זו הדרך פועל החיבור בין הזכר לנקבה, ולכן נתינת הזכר לנקבה בבחינת טיפה, מוגדרת תמיד בלשון רבותינו בלשון 'ברוך', שמהברוך שהוא היסוד, יש השפעה לברכה שהיא המלכות. ומה שנאמר "פרו ורבו ומלאו את המים" שזה כח ההולדה, יסודו הוא במה שנאמר בתחילת הדברים "ויברך אותם אלהים לאמר", היינו שבכח הברוך להפוך לברכה ולהביא להתפשטות של בחינת בריכת מים, הנובעת ממקום למקום.

מהלך של ברכה בבחינת עפר

מקום נוסף בו נוקטת התורה לשון של ברכה, הוא ביחס לבריאת האדם, כאמור (בראשית א, כז-כח): "ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם. ויברך אותם אלוקים ויאמר להם אלוקים פרו

³ גמרא שם: דרש עובר גלילאה, בהמה שנבראת מן היבשה - הכשרה בשני סימנים, דגים שנבראו מן המים - הכשירין בולא כלום, עוף שנברא מן הרקק - הכשרו בסימן אחד. אמר רב שמואל קפוטקאה, תדע, שהרי עופות יש להן קשקשת ברגליהם כדגים. ועוד שאלו, כתוב אחד אומר "ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף", אלמא ממאי איברו, וכתוב (בראשית ב, יט) "ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים", אלמא מארעא איברו. אמר לו, מן הרקק נבראו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה, אמר להם קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש, מן המים נבראו, ולמה הביא אל האדם, לקרות להן שם, וראה בתולדות יצחק (בראשית שם): "וא"ת אם כן למה נבראו ביום החמישי ולא נבראו ביום הששי שבו נבראו בעלי נפש חיה מן העפר, שנאמר בו "תוצא הארץ נפש חיה", התשובה בעבור שהרקק בקרקע הים, והעופות נעשו מן הרקק, לכן היה המאמר בהם ביום חמישי שבו אמר ישרצו המים. אבל בדרך הפשט, מן המים לבד נבראו. עיי"ש שהוכיח כן. וראה מה שביאר האלשיך שם בענין בריאת העוף: ברצות ה' לברא בריה שיהיה תגבורת יסודה האויר לעוף שהנה לא יברא מרוח, כי אין בו ממש, רק במים או עפר, וישליט הוא יתברך כח אויר עודף על השאר. על כן מה עשה הוא יתברך, אמר אם אברא אותו מן המים יהיה כדגים שיגועו בעופפם על המים, ואם מהעפר כיתר בעלי חיים לא יעופפו, על כן לא בראו מעפר עב רק מן הרקק שעפר שבו קל. ויכנס ברפיון העפר המעורב במים בעצם, כח יסוד הרוח לעופף.

⁴ זוהר חדש שיר השירים (יב, א): ברוך, דהא כדין נביעו דברכאן לא הוו פסקין עילא ותתא. ברוך, דכל ברכאן נבעין מתמן לאתברכא כל עלמין, וכל אתון אתנהרין כלהו בתבורא חדא בשלימו חד. וכדין ירתא שמא דא אות בתרא דבשמא קדישא לאתקרי אוף הכי ברוך, דכתיב (מלכים א' ח, טו) 'ברוך ה' אלהי ישראל וגו' דוד אבי'. דכד אתקרי ברוך כדין כולא איהו שמא שלים כדקא יאות, וכל עלמין אתברכאן מגו מקורא דחיי, ושמא דא איהי עילא ותתא לזמנין לעילא לזמנין לתתא.

הארץ וגו' ונברכו בך כל משפחות האדמה", ומפורש שיש ברכה גם על העפר, שהוא לאין מספר. ויש להבין את יסוד הברכה המיוחדת שנאמרה בעפר.

ומהאמור עד כה עולה, כי ישנם שתי קצוות, מהלך אחד - ברכה של מים, מהלך שני - ברכה בעפר. בפעם ראשונה נאמרה ברכה בתורה ביחס לדגים שנבראו מן המים, אך גם ביחס לעוף המעופף על הארץ, שהוא נברא מן הרקק, שהם מים שיש בהם תערובת של עפר, והוא הטיט של קרקעית הים. ובפעם השנייה נאמרה לשון ברכה בתורה, ביחס לאדם שיסודו מעפר, אמנם מצורף אליו מעט מים, וכאמור (בראשית ב, 1): "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה", ולאחר מכן נאמר "וייצר אלוקים את האדם עפר מן האדמה", וזו אותה אדמה שה'אד', שהוא רסיסי מים, השקה אותה, וכפי שנאמר ברש"י: לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם, כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה, אף כאן והשקה ואחר כך וייצר. ואם כן ישנה נקודה של ברכה שנאמרה בדגים הבאים רק ממים, ונקודה ממוצעת של ברכה שנאמרה בעוף הנברא מהמים עם תערובת עפר, ומהצד השני של הצירוף, נאמר הברכה באדם הנברא מעפר, אבל גם מעורב בו "אד יעלה מן הארץ", והוא כמו כל שני דברים שיש ביניהם דבר הממצע.

ויסוד הדברים הוא כאמור, שיש מהלך של ברכות ביחס לדבר הנברא מן המים, ומהלך של ברכות ביחס לדבר הנברא מן העפר, ויש לתת את הדעת מה הם שני הקווים הללו ומה התולדות היוצאות מהם.

ברכה עם תוספת

שורש ההבדל בין הברכות הוא לענין תוספת

הברכה. שהנה הברכה שישנה במים היא בכך שהם ממשיכים ממקום למקום, אך תמיד זה אותם המים, ועל כך אמרו חז"ל, שהעולם בכללותו מחולק לשליש מים, שליש מדבר ושליש יישוב^ה. כלומר, יש בעולם כמות קבועה של מים והמים האלו חוזרים ומתגלגלים, וכגון מי הגשמים, שהם יורדים על ידי תהליך של התאדות מי התהום שעולים למעלה ויורדים שוב, אך אין מקור של מים חדשים שמתווספים לעולם, ובהכרח הברכה שיש במים, אינה באה במהלך של תוספת, אלא בתועלת שהם מביאים בכל מקום שהם יורדים, או נמשכים, והיינו שהברכה שישנה במים השוכנים בתוך העננים, היא בכך שאינם נשארים שם, אלא נמשכים משם ויורדים על הארץ, ובזה מתקיים "ותן טל ומטר לברכה", אך הברכה נעשית על ידי שמבריכים את המים משם לכאן, והם מתפשטים ממקום למקום.

אמנם בברכה שניתנה בעפר יש גם תוספת, שכן נאמר על בריאת האדם "ויצר את האדם עפר מן האדמה", ולאחר חטא אדם הראשון נאמר לו "עפר אתה ואל עפר תשוב", ומאידך נאמר לו "פרו ורבו ומלאו את הארץ". ומתבאר כי מאותו יסוד של עפר ממנו נוצר אדם אחד, יש יכולת התרבות והולדה הבאה מכח הברכה של הקב"ה, והיינו שבברכה שחלה על העפר יש מציאות של תוספת, ומחמתה יכול האדם לשתול גרעין קטן באדמה, וממנו יצמח עץ גדול. זו היא כבר סוג אחר של ברכה, והיא יתירה על ברכת המים.

מעלת בכור הבאה בשורש עפר

למהלך זה יש עומק נוסף. שהנה בתורה יש דין ומעלה של בכור, יש בכור אדם ויש בכור בהמה, והמתבונן יחזה כי בתוך המילה 'בכור' בשינוי סידור האותיות מסתתרת המילה

^ה אוצר מדרשים (אייזנשטיין, כונן עמוד 255): תנו רבנן, ישובו של עולם מהלך ת"ק שנה, שליש ים, שליש מדבר, שליש ישוב. וכן על הנאמר בישעיה (מ, יב) 'מי מדד בשעלו מים ושמים בורת תיכן וכל בשליש עפר הארץ' כתב רש"י: מדד בשלישיות, שליש מדבר, שליש ישוב, שליש ימים ונהרות.

שמעבר למה שקיים קודם לכן. ואמנם יש הבדל דק בין המושג חידוש, למושג תוספת, אך כהגדרה הכוללת בני ביקתא חדא גינהו, ובכל ברכה של בחינת עפר יש מציאות של תוספת וחידוש.

זוהי הברכה המיוחדת שהקב"ה מברך את האדם: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ". וכפי שנתבאר, ברכה זו באה להשליט את האדם על מה שכבר נתברך לפניו ביום החמישי במילים: "פרו ורבו ומלאו את המים". ומונח כאן שיש תוספת ברכה על הברכה הקודמת, וזו הברכה העליונה ששולטת על הברכה שקדמה לה, והעומק בזה הוא, שהכח של הברכה שמונח בו תוספת של חידוש, ישלוט על הברכה שאינה אלא המשכה. וענין זה הוא מה שמונח בברכה המיוחדת שבירך הקב"ה את האדם. .

שינוי הברכה

בין ישראל לאומות העולם

יסוד זה מתרחב לעוד מקומות ויש בו הבנה נוספת לענין מהות הברכה וכדלהלן.

לשוונות ברכה מרובים נאמרו לאברהם אבינו, ובתחילת פרשת לך לך הקב"ה אומר לו (בראשית יב, ב-ג): "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ואברכה מברכך ומקללך אאור ונברכו בך כל משפחת האדמה".

תחילת הברכה היא על מה שהובטח לו "ואעשך לגוי גדול ואברכך", ואכן מצינו כמה פעמים שהקב"ה מברך את אברהם ואת זרעו, אך יש כאן עוד ברכה: "ונברכו בך כל משפחת האדמה", והמתבונן שם ליבו לשינוי הלשון, שכן לגבי הברכה לאברהם וזרעו נאמר 'אברכך', ואילו לגבי הברכה לאומות העולם נאמר "נברכו" - מלשון הברכה. והביאור

'וברך', ומרומז בזה כי בכור הוא תחילת התגלות הברכה. שהלא נאמר בפסוק שהקב"ה מברך את האדם "פרו ורבו ומלאו את הארץ", והרי שצורת הברכה בעפר מתקיימת על ידי פרו ורבו, וברכה זו מתגלה בראשונה בהולדת הבכור, וכאשר הוא בא לעולם מתברר שהברכה הפכה לבכור, וזה הוא עומק הברכה שחלה בבכור.

והנה באדם יש דין ומעלה של בכור לענין ירושה, ואף בבהמות ובחיות יש דין של בכור, שכן מצינו בבכור בהמה טהורה שצריך להביאו לבית המקדש והוא אחד מכ"ד מתנות כהונה, וכן בבכור בהמה טמאה מקיימים מצות פדיון פטר חמור, אך לעומתם בעופות ודגים אין דינים של בכורה. ונראה ביסוד החילוק, שכל מה שנברא מן המים אין בו דין של בכורה, ואם כן בכל מה שנברא ביום החמישי, שהוא מן המים, אין דין בכורה, ורק במה שנברא מן העפר יש דין בכורה, והיינו האדם שנברא ביום השישי, וזה כולל את הבהמות והחיות שגם הם נבראו ביום השישי, כאמור (בראשית א, כד) "ויאמר אלוקים תוצא הארץ נפש חיה למינה וחיותו ארץ למינה", ואמנם לא כל מה שנברא ביום השישי יש בו דין בכורה, אך בהגדרה כוללת אנו מוצאים דין בכורה רק במה שנברא ביום השישי, שהוא מן העפר.

התבוננות בשורש הבכורה מלמדת, כי עניינו הוא תחילת הגילוי של החידוש, וכעין ביכורים הבאים בחג השבועות לבית המקדש, שהם הפרי הראשון והחדש שעלה בעץ, ויש בזה גילוי לא רק בנקודת המשכה, אלא בנקודת החידוש של התוספת שנעשה והתפתח כאן דבר חדש, וזהו עומק המדרגה הנקראת ברכה לאדם בבחינת עפר. אין כאן הברכה של העפר, או העברתו למקום אחר, העפר נשאר במקומו שלו, וממנו עצמו יש ריבוי ותוספת של מה

¹ כן מצינו אצל יעקב אבינו שאמר לעשו 'מכרה כיום את בכורתך לי', וביארו רבים שמרומז בזה ענין הברכות שלקח ממנו, שכן המילה 'בכרתך' והמילה 'ברכתך', הם אותו דבר בשינוי סדר האותיות (ראה זוהר הקדוש תולדות קמה, א; תורת משה בראשית כה, לא).

בזה הוא על דרך החלוקה בין היום החמישי לשישי, שהברכה האמורה באומות העולם היא במדרגת הדגים ובעלי החיים שזו ברכה של המשכה, והיינו שהקב"ה מברך את זרעו וכל הנבראים בעולם, שיהיו מבורכים ומושפעים טובה, אך הברכה שנאמרה לאברהם ולזרעו "ואעשך לגוי גדול", היא במדרגת הברכה של היום השישי שעניינה חידוש ותוספת, ועל זה נאמר "ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה", ברכה זו שהיא כפולה ומשולשת, נמסרה רק במדרגתם של ישראל, עליהם נאמר (יבמות סא, א) "אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם". ועיקר מדרגת האדם שיש בה נקודת חידוש היא בבכור, שהוא ראשית אונו של האדם ותחילת חידוש היצירה, וכן עם ישראל עליו נאמר (שמות ד, כב) "בני בכורי ישראל", שייכת בו אותה מדרגה מיוחדת של ריבוי וחידוש.

כח הברכה שנמסר לאברהם

יתר על כן, בסיפא דקרא נאמר "ואגדלה שמך והיה ברכה". ויש להבין מהו כפל הלשון "ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה", ומבואר ברש"י: "והיה ברכה - הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידך, ברכת לאדם ונח, ועכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ". ומונחת כאן הידיעה הנכבדה, שמלבד מה שאברהם עצמו נתברך בבנים ובממון שזה מרומז בנאמר "ואעשך לגוי גדול ואברכך", נמסר לו גם כח הברכה לברך אחרים, ובאותו כח ברכה שהקב"ה בירך בו את אדם הראשון ואת נח שיפרו וירבו.

ביאור הדברים הוא, שהנה הקב"ה הוא מקור הברכה והוא מקור החידוש. הברכה הבאה מיד השם אינה רק המשכת שפע בעלמא, אלא באה מכח מה שהקב"ה הוא "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית", זו היא עומק

הברכה שמתגלה מצדו יתברך. שאמנם יש ברכה של המשכה מבחינת (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלוקים", שזה מצב קיים שיש בו המשכה, אך ישנה אבחנה דקה יותר שהיא בהגדרה יותר כוללת של חידוש בעצם, והיינו חידוש הבריאה מאמיתת הווייתו יתברך שמו כביכול שמביאה עימה ברכה. ויש לתת את הדעת על שורשה, וביותר יש להתבונן מהו כח הברכה שנאמר לאדם הראשון ונח, אותו קיבל אברהם.

ירידת מדרגה בברכת אדם הראשון

להבין זאת, נעיין בברכה הראשונה שהקב"ה בירך את אדם הראשון, שכפי שנתבאר זו ברכה שנאמרה על העפר ממנו נברא האדם, אמנם ברכה זו נהפכה לקללה לאחר חטא אדם הראשון, וכשם שמצינו שנאמר על הקללות של בלעם (דברים כג, ו) "ויהפוך ה' אלוך לך את הקללה לברכה", ודרשו בגמרא (סנהדרין קה, ב): אמר רבי אבא בר כהנא, כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. שנאמר "את הקללה לברכה", קללה, ולא קללות. כן הברכה שאדם הראשון התברך מפי הקב"ה "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכו' ורדו בגדת הים", שהיא ברכה על העפר, התהפכה לקללה, כאמור "עפר אתה ואל עפר תשוב".

שהנה בהתחלה הקב"ה מברך את האדם במדרגה של היום השישי, שיסודה בעפר, ובברכה זו כלול שהוא יהיה נעלה מעל כל הבראה, כאמור: "ורדו בגדת הים ובעוף השמים", ועל כך אומרת הגמרא (שבת קנא, ב) שאין בהמה מזיקה את האדם כיון שיש בו גילוי צלם אלוקים, אלא אם כן הוא נראה בעיניה כבעל חי, אמנם ברכה זו לא התקיימה בשלימות, אלא אצל יחידי סגולה שהם בדרגת אדם, והמציאות לפנינו היא שהאדם אינו רודה בבעלי חיים, אלא מפחד מהם והם רודים

¹ גמרא שם: אמר רב פפא, נקיטינן, אריה אבי תרי - לא נפיל. הא קא חזינן דנפיל, ההוא כדרמי בר אבא, דאמר רמי בר אבא, אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה, שנאמר (תהלים מט, יג) 'אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו'.

בו, וכל זה תולדת החטא, וכן שאר החלקים שנתברך בהם האדם לא נתקיימו במלואם כתוצאה מתולדת החטא, ואחר שברכה זו אינה שלימה, האדם נפל ממדרגת הברכה העליונה של היום השישי שנאמר בעפר ויש בה תוספת וחיידוש, למדרגת הברכה של המים שנאמרה ביום החמישי, שיש בה רק המשכה.

דוגמא יסודית וברורה לכך אנו למדים מהדין הפותח את מסכת כתובות: בתולה נשאת ליום הרביעי, והיינו בליל חמישי. ובגמרא (ה, א) אמר בר קפרא, שהטעם שבתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי, הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים. וביאר רש"י (ד"ה ברכה) שהיינו הנאמר "פרו ורבו ומלאו את המים".

והנה הדעת נותנת שיותר ראוי לקבוע נישואין ביום שבו נאמרה ברכה לאדם, וכפי שמפורש שם בטעם שאלמנה נישאת בחמישי ונבעלת בשישי, הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם, וכן היה מנהג ירושלים הקדמון לשאת אשה ביום שישי בצהריים, ומדוע קבעו שהזמן של החתונה יהיה דווקא בזמן שנאמר ברכה לדגים.

ואכן, על פי האמור צריך להגדיר זאת, שאם הברכה הראשונה הייתה מתקיימת בשלימותה, אזי האדם היה צריך להינשא ביום שישי, אך מאחר שהברכה לא התקיימה בשלימותה, לכך היא ירדה למדרגה התחתונה של הברכה שנאמרה ביום החמישי לענין דגים.

ירידת מדרגה בברכה של נח

עתה נבאר את ענין הברכה שנמסרה לנח. שהנה במדרגתו של נח נאמר שהוא היה צדיק

תמים ומצא חן בעיני השי"ת, אך מאידך בדורו היה המבול, והעולם התחיל מחדש.

עלינו להבין עומק הענין שהעולם התחיל מחדש, שכן סדר הדברים הוא שבתחילה כל העולם כולו היה מלא במים, וביום השני של מעשי בראשית הקב"ה הפריד את המים העליונים והתחתונים ושם ביניהם רקיע, ולאחר מכן ביום השלישי נאמר (בראשית א, ט) "יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה", ולאחר מכן ביום החמישי נבראו כל הבריות הבאות מן המים, ולסיום ביום השישי נבראו הבריות הבאות מהעפר ובכללם האדם, שזו הברכה היותר עליונה, הברכה של התוספת והחיידוש הקיימת בעפר. סדר זה היה קיים עשרה דורות מאדם הראשון ועד נח, אך בימיו של נח העולם נחרב על ידי המים, כל העולם הקודם נגמר והתחיל עולם חדש של נח ובניו בלבד, ותחילתו של העולם החדש הזה הוא מתוך המים, ועל כך דרשו בגמרא (סנהדרין קח, א) את הנאמר "מכל אשר בחרבה מתו", שדגים שבים לא מתו, כלומר שכל מי שנשאר חי הוא במדרגת דגים שלא נגזרה עליהם מיתה, ומסרו רבותינו שנח הוא במדרגת דג וכבחינת הצדיקים שנמשלו לדגים, וכמו שהדגים לא מתו גם נח ניצל, וזו הגדרה עמוקה.

נמצא אם כן, שהעולם החדש מתחיל ממדרגה של דגים הבאים מהמים, שזו הבחינה של יום חמישי, והברכה שנאמרה לנח אחר המבול בלשון 'פרו ורבו', היא הברכה של יום חמישי, שהיא ברכת הדגים, ולכך אמרו "בתולה נישאת ביום החמישי", כי לאחר המבול זו דרגת הברכה שנמסרה לעולם,

^ה ראה בפני יהושע שם, שיש מקום לומר שברכה של דגים עדיף טפי מברכה דאדם, שהם פריין ורביין יותר מכל הבריות כדכתיב (בראשית מז, טז) "וידגו לרוב", ועוד בדגים כתיב "ויברך אותם לאמר פרו ורבו" "משמע דברכה היינו שיפרו וירבו, משא"כ באדם נאמר "ויברך אותם ויאמר אליהם פרו ורבו", ואיכא למימר דברכה מלתא אחריית היא, "ויאמר פרו ורבו" היינו למצוה בעלמא.

^ט ראה בספר עיר גבורים לבעל הכלי יקר (פרשת נח ט, ב): אמר 'מכל אשר בחרבה מתו' ודרשו רז"ל ולא דגים שבים, רמז שעל כל פנים הצדיקים ניצולו, שנאמר (דניאל יב, א) 'בעת ההיא ימלט עמך', והצדיקים נמשלו לדגים, שבאסיפה בעלמא סגי, רמז למה שנאמר בצדיקים 'יאסף אל עמיו'.

שהוא מתחיל חזרה ממדרגת מים. ואמנם בימי נח נטהר העולם ביסוד של מקוה המטהר, וכל המבול היה כעין מקוה גדול, אך מכל בעולם החדש של אחר המבול יש ירידה ממדרגת ברכה של עפר למדרגת ברכה של מים

תיקון מדרגת הברכה אצל אברהם

בחלוף עשרה דורות מנח מתחדשת מציאות חדשה של אברהם אבינו, שממנו מתחיל עוד עולם חדש, ועל כך נאמר במשנה באבות (ה): עשרה דורות מאדם עד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול, עשרה דורות מנח עד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כולם, וביאר רבי מתתיה היצהרי: שיהיה הוא וזרעו תכלית הכוונה בבריאת המין האנושי ופריו, ובזה נתקיים העולם, שלא השחיתם השם יתברך כאשר עשה לקדמונים, כי די בו ובזרעו שיהיו מיוחדים לעבודת השם יתברך. ומתבאר כי מאברהם ואילך התחיל התיקון של הבריאה, וישנה התחדשות במציאות האדם, וביחס לדין ההתחלה החדשה שהתחיל אברהם אבינו בחידוש הזה, היא בכך שאומר הקב"ה לאברהם אבינו, לא די שאברך אותך בלבד בבחינת ברכה של מים, שיש בה הברכה והמשכיות, אלא יהיה בך כח ברכה לברך אחרים, שהיא בחינת ברכה של עפר שיש בו תוספת וחידוש.

זה כבר חידוש הרבה יותר גדול, לא רק שהוא תיקן את המדרגה שחוזר מהמים

לעפר, וכאמור אצל אברהם אבינו (בראשית יח, כז) "ואנכי עפר ואפר", והיינו שהוא חוזר לתקן את החומר עצמו, ולהעלות את העפר הנמוך אל הרוח, וכמרומו בשמו של אברהם שהוא בגימטריה רמ"ח, אותיות חמר, וענין זה מרומז בנאמר (בראשית כב, ג) "ויחבוש את חמורו", היינו שאברהם אבינו תיקן את החומר שלו וחבש אותו תחתיו, ובזה הוא חזר לתקן את מדרגת העפר של האדם שנתקלקלה בחטא הנחש. יתר על כן, מתגלה באברהם אבינו כח ברכה חדש בדומה לקב"ה, ואין זה רק עליית דרגה מברכה של מים לברכה של עפר, אלא שהברכות נמסרו בידו, וכלשון רש"י: "עד עכשיו היו ביד, ברכתי את אדם ואת נח ואותך, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ". ובזה נאמר לו דבר מחודש מאוד, שהוא יהיה החפצא של מקור הברכה. שכל ההתחדשות של הברכות יתחיל אצלו באותו בחינה של "המחדש בטובו בכל יום תמיד".

כאן מונח השורש העמוק ביותר של הברכה המתגלה אצל אברהם אבינו. שכן כבר נתבאר מה הוא השורש של האדם, בצד התחתון הוא עפר מן האדמה, והצד העליון הוא מה שנאמר בו - "ויפח באפיו נשמת חיים". ואם כן הברכה שנמסרה לאברהם אבינו, היא לא מעין הברכה של נח בבחינת מים, ולא מעין הברכה של אדם הראשון בבחינת עפר, אלא מעין שורש העליון של "ויפח באפיו" - מאן דנפח מדיליה נפח. וזו הברכה העליונה מהכל, כביכול מעין הבורא ית"ש שהוא מקור כל הברכות כולם, וזה מה שנמסר לאברהם אבינו.

נמצא עד עתה שיש שלושה מהלכים של

¹ ראה לשונו של הריקאנטי (בראשית ו, כד): וטעם 'ארבעים יום וארבעים לילה', תבין מסוד ארבעים יכנו (דברים כה, ג) ומסוד ארבעים יום יום לשנה (במדבר יד, לד), והפך זה 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום (שמות לד, כח) כטעם ארבעים סאה של מקוה טהרה, והבין זה. ובתורה אור (ריש פרשת נח) כתב: הנה לכאורה אינו מובן ענין המבול, שאם היה רק להעביר ולשחת האנשים החוטאים, למה הוצרך לבחינת רעש גדול כזה, הלא ברגע אחד היה ביכולת ה' להעבירם אף בלא המבול, אך באמת היה המבול בא לטהר את הארץ, שנאמר 'כי מלאה הארץ חמס', ונתקלקלה מאד, והיה נצרך לטהרה, ולזאת בא המבול דוקא שהוא בחינת מים בכדי לטהר את הטמאים שהוא כדוגמת המקוה מ' סאה שהיא מטהרת את הטמא, כמו כן היה המבול בא בכדי לטהר את כל הארץ, וכמו שכתוב (חזקאל לו, כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ולזאת נקראים 'מי נח' שנעשה מזה ניחא דרוחא. ² כעין לשון זו מובא בספר התניא (ליקוטי אמרים פ"ב) בשם הזוהר (מאן דנפח מתוכיה נפח), אך לא נמצא מקומו. ובספר

ברכה. ברכה דמים, ברכה דעפר, וברכה עליונה של "ויפח באפיו" שיש בה התחדשות תמידית כעין הבורא יתברך שמו כיביכול, והמדרגה העליונה הזו נמסרה לאברהם אבינו.

צורת ברכה הראויה לכל אדם

אחר הדברים האלו נבא לבאר עוד בענין הברכה. שהנה לאחר שיעקב נפרד מבניו קודם פטירתו וגילה להם את העתיד הצפון להם, נאמר בתורה הלשון (בראשית מט, כח): "ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם", והיינו שחזר ובירך כל אחד בברכה משלו, את הברכה שמתאימה לו לפי שרש נשמתו. ומבואר שיש לברך כל אדם בברכה הראויה לו.

את צורת הברכה הנכונה יעקב כבר מגלה קודם לכן, במה שנאמר בברכתו לאפרים ומנשה (שם מח, כ) "ויברכם ביום ההוא לאמר כך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה". ולא די במה שהוא בירך את אפרים ומנשה, אלא שהוא מברך אותם בכך הם יהיו דוגמת הברכה לאחרים, וכפי שכתב רש"י: 'בך יברך ישראל' - הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. יש כאן מהלך של שורש ברכה שמגלה איך כל אדם צריך לברך.

כאשר האדם מברך, הוא יכול לברך את כל מי שהוא בא לברך לפי כוחו, אך מונח כאן בדברי רש"י שיש פנים נוספות של ברכה, שהיא במדרגת ברכה שהאדם מברך את בנו. והדבר פשוט שהברכה שהאדם מברך את בנו אינה ככל ברכה, ויש בזה ברכה מיוחדת מהכח של "פרו ורבו", שהוא החיבור בין אב לבן, ואם

תחילת הברכה היא מכח של "פרו ורבו", אז הוא מברך את מי שיתגלה אצלו ה"פרו ורבו" שלו, ורק עליו חלה המציאות של הברכה. וכאשר הוא מברך הוא אומר לו "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה", כלומר, הינך תהיה מבורך בסדר הזה של אפרים קודם מנשה, וכפי שנהג יעקב אבינו שהקדים את האפרים הצעיר למנשה הבכור. ומונחת בזה הבחינה שהוזכרה פעמים רבות, שהשם 'אפרים' מרמז על האפר של האבות, ובפרטות לעניינא דידן של ברכת "פרו ורבו", שעליו נאמר בפסוק הקודם "אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגויים" והיינו שיש בו כח של ריבוי. ומרומז בזה המדרגה של תיקון העפר של אברהם אבינו שאמר "ואנוכי עפר ואפר", מצד האפר מרומז לשון פרו ורבו וכלשון 'אפרים', ועל כך אמר אברהם "ואנוכי עפר ועפר", עפר שממנו בא הפרו ורבו שהוא האפר.

וזו היא הדרך בכל ברכה שאדם בא לברך כעין ברכת הבנים, שצריך שיהיה מונח בה הענין של ברכת "פרו ורבו" כפי שהיה אצל אפרים ומנשה, והיינו שיהיה מכוון בה הריבוי וההתחדשות, ותיקון העפר למדרגה הגבוהה של קודם החטא.

ג' הברכות שמתגלות במשה רבינו

והנה ברכותיו של יעקב אבינו לבניו נוגעות בשורש של עם ישראל, שהם י"ב השבטים שהם היסודות של כנסת ישראל, ולכך הוא בירך באופן האמור, של בחינת פרו ורבו כאפרים ומנשה, אך משה רבינו כמנהיג העם, בירך לפני מותו את כל קהל עדת ישראל, ונתבונן

הפליאה (יב, א) כתב: 'מי שנופח משלו הוא נופח'. וכן כתב בעמק המלך (קמ, ג): אמרו חכמינו זכרונם לברכה, כל הנופח מעצמו הוא נופח. ובהקדמה לשפע טל כתב: ידוע, כל הנופח מעצמותו הוא נופח. וראה לשון הרמב"ן (בראשית שם): 'ויפח באפיו נשמת חיים' - ירמוז לנו הכתוב הזה מעלת הנפש יסודה וסודה, כי הזכיר בה שם מלא, ואמר כי הוא נפח באפיו נשמת חיים, להודיע כי לא באה בו מן היסודות כאשר רמז בנפש התנועה (לעיל א, כ), גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים, אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו.
² ראה דעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית מא, נב): קרא אפרים, על שם אבות אברהם ויצחק שנאמר בהם אפר. אברהם שנאמר 'ואנוכי עפר ואפר', יצחק כאפר על גבי המזבח, דאפרים משמע שתי אפרות. ולכך נקראו ישראל על שם אפרים, שנאמר (ירמיה לא, יט) 'הבן יקיר לי אפרים'.

היטב בעומק המתגלה בברכתו של משה רבנו ביחס לדברים שנתבארו עד השתא.

הזכרנו שיש שלש מהלכים של ברכות, ברכה של יום חמישי - מים. ברכה של יום שישי - יסוד העפר. וברכה העליונה שמתגלה אצל אברהם אבינו, שנמסר לו כח הברכה.

שלושת החלקים האלה התגלו אצל משה רבנו. בתחילה ישנו הגילוי של ברכת המים בשורש השם משה, כאמור (שמות ב, י) "כי מן המים משיתיהו", ועל כך דרשו חז"ל שנח הוא משה רבנו שהתגלגל מדור המבול¹. ממילא ברור, שאותה הברכה שנמסרה לנח נמסרה למשה רבנו, ולכן למשה רבנו יש את הברכה שמתגלה במדרגת המים מצד שורשו בנח.

השלב השני של הברכה, זו הברכה שחלה בעפר. ברכה זו בכך שמה רבנו התאוה להיכנס לארץ ישראל, ובפשטות משה רבנו לא זכה להיכנס לארץ ישראל עצמה, ועל כך דרשו חז"ל (סוטה יד, א): וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, אמר לו הקב"ה

כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם. ומבואר שבפועל הוא לא נכנס לארץ ישראל, אמנם בדקות מסוימת הוא זכה להיכנס לתפיסה של ארץ ישראל, והיינו בכך שהוא נכנס לעבר הירדן שהוא מקום ההרחבה של ארץ ישראל, הנחשב כעיבורה של הארץ². כלומר הוא לא נכנס לארץ ישראל מצד מדרגת הצמצום של גבולותיה, אלא מצד מה שעתידיה ארץ ישראל להתרחב ולהתפשט בכל העולם (ילקוט שמעוני ישעיה רמז תקג; זכריה רמז תקעה) ותחילת ההתרחבות וההתפשטות של ארץ ישראל היא בעבר הירדן.

ומתחדשת כאן נקודה דקה. שהנה עד עתה נתבאר מעלת הברכה שיש בעפר, שאין זה רק המשכה, אלא גם ריבוי ותוספת, שמהעפר גדלים פירות ומתקיים על ידו "פרו ורבו", ולכן האדם שיצא מן העפר, יש לו ברכה של "פרו ורבו" שהוא מוליד פירות, ובלשון חז"ל כח ההולדה נקרא עושה פירות³, ואותו של שורש של האדמה שהיא עושה פירות, זה סוג אחד של ברכה שמתגלה באדמה. אך יש עוד ברכה עמוקה יותר שמתגלה באדמה, ונתחדשה אצל משה רבינו, והיינו מה שמרחיבים את האדמה עצמה, כאמור "עתידיה ארץ ישראל

¹ ראה דברי האריז"ל בשער הפסוקים (בראשית סי' ו): ודע, כי נח היה משה, ולא רצה להתפלל על בני דורו, כמ"ש חז"ל על פסוק (ישעיה נד, ט) "כי מי נח זאת לי וגו'". כי הוא גרם שיבאו מי המבול, ולכן נקראו על שמו מי נח. ואמנם אעפ"י שלא התפלל עליהם, על כל זאת בזכותו נתלה להם ק"ך שנה, אולי יחזרו בתשובה כמנין שנותיו של משה רבנו ע"ה. וזהו שאמר הכתוב בסוף פרשת בראשית 'בשגם הוא בשר והיו ימיו ק"ך שנה'. ובשגם זה הבל, וזה משה, כנודע. ועל כן משה תקן אשר עוות נח, וחזר להתפלל עליהם, באמרו 'ואם אין מחני נא'. ונקט מחני, מלשון מחוי, הנזכר במבול, 'וימח את כל היקום'. וכל ימיו היו בתפלה על הדור, לתקן אשר עוות בתחלה. ולכן תמצא כי בדור המבול כתיב (תהלים כט, י) 'יהו"ה למבול ישב', פירוש ישב, נתעכב מלהביא את המבול, עד ק"ך שנה, בזכות משה שהוא הבל, הנרמז בס"ת יהו"ה למבול ישב"ב. וישב ה' מלך לעולם, פירוש, כי אחר כך כשהביא המבול, היה בשם אלהים, ולא התנהג עמהם במדת רחמים, שהוא שם ההו"ה ישב ונתעכב, ולא הנהיג אז העולם, על שהוא רחמים, אלא במדת הדין. וראה כן בתיקוני זוהר (תיקון ס"ט קיב, ב), וברעיא מהימנא פנחס (רסז, ב). וכן הביא רבינו בחיי (בראשית ו, א): 'בשגם הוא בשר' נרמז כאן משה וכן מנין שנותיו (חולין קלט, ב). ואמרו במדרש: (בר"ד כח, ט) שלא היה נח ראוי להנצל, שהרי כתיב: (בראשית ו, ז) "כי נחמתי כי עשיתים", אלא שנצול בזכות משה שעתידי לצאת ממנו, וזהו רמז 'בשגם'. וכתב רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק לט"ו בשבט, צדקת הצדיק אות צו), שזהו שנאמר אצל משה 'כי מן המים משיתיהו', היינו ממיי המבול.

² ראה מאמר 'שורש התשובה הבא משבט גד', שם נתבאר שלארץ ישראל יש מקום עיבור הנקרא "עבר" הירדן, שהוא המקום דרכו עם ישראל נכנס לארץ, ויש עליו דיני קדושת ארץ ישראל לכמה עניינים.

³ ראה גמרא סוטה (מו, א): אמר רבי יוחנן בן שאול, מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל, אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שלא עשה פירות [היינו עגלה בת שנה שלא יכולה להוליד - רש"י] ויערף במקום שאין עושה פירות, וכיפר על מי שלא הניחו לעשות פירות [ואמנם למסקנא שם מתבאר שהכוונה למצוות, אך מכל מקום מפורש שהפירוש הפשוט הוא כח הפריה ורביה

שתתפשט", או אז מתגלה בה אותו יסוד של המים שטבעם להיות ניגרים ומתפשטים, וזו הברכה של המים, אבל עפר טבעו להיות עומד במקומו שלו, ובאותה ברכה של ארץ ישראל להתפשט מחוץ לגבולותיה מתגלה שגם הארץ עצמה יכולה להתרחב, וברכה זו התחילה אצל משה רבנו שנקבר מעבר לירדן שזו תחילת ההתפשטות של ארץ ישראל, שעד עתה נאמר "ונברכו בך כל משפחות האדמה", כלומר שהאומות שהם יושבי האדמה, נתברכו שהאדמה תוציא את הנצרך להם, אך אצל המדרגה העליונה של העפר שמתגלה אצל משה רבנו, לא פירות בלבד יוצאים מהעפר, אלא העפר עצמו הולך ומתרחב, זו היא הברכה שחלה מכוחו של משה רבנו.

ומעל הכל מתנוססת המדרגה השלישית של "נמסרה בידו" שנאמרה באברהם אבינו מעין הקב"ה. חידוש ברכה זו מתגלה במה שמשה רבנו עולה להר, מקבל את תורה ומוסרה לישראל, ועל כך דרשו חז"ל (נדרים לח, א) את הנאמר (משלי כב, ט) "טוב עין הוא יבורך", שבטוב עינו הוא נתן את התורה לישראל על ידי פלפולה של תורה^י. ויש להבין מה הוא הדבר שמשה רבינו נתן לישראל שמחמתו הוא מוגדר כטוב עין הוא יבורך. והענין בזה הוא ששורש הברכה האמיתי של כל העולמות הוא התורה, ואף על לימוד התורה עצמו נתחדשה ברכות לפניה ולאחריה, והיינו משום שהבורא ית"ש שהוא מקור כל הברכות, ברא את עולמו על ידי ההסתכלות בתורה (וזהר תרומה קסא, א), ומכוחה הוא מחדש את עולמו בכל יום תמיד ואין לעולם קיום בלעדיה (פסחים סח, ב), וכל

עיי"ש.

הברכות המסורות בידו גנוזות בתוך התורה הקדושה, והנה תחילת ההתגלות של הברכה שמתגלה מהבורא ית"ש. אינו בכך שהוא מברך את פלוני את אלמוני, שכן אלו רק הענפים של הברכה, שכיון שהוא בירך, ממילא האדם מבורך, אך שורש הברכה האמיתי מתפשט מעצם אמיתת הווייתו, והיינו מכח התורה שנמשכת מאמיתת הווייתו שהיא גופא שורש הברכה העליון, ואת הכח הזה משה רבינו מקבל בהר ומוסר לישראל, ובכך הוא מחדש ומגלה בעולם את מקור אותה ברכה במדרגת תורה, ולכך הוא מכונה בתואר 'טוב עין הוא יבורך', שזו מדרגתו של משה רבנו להוריד לעם ישראל את שורש הברכה הנובע מהקב"ה עצמו.

נמצא אם כן שנתחדשו אצל משה רבינו כל ג' חלקי הברכה, חלק המים משורש נח, חלק העפר בהרחבה של ארץ ישראל לעבר הירדן שמשה רבינו זוכה להיקבר בו, ונתחדש בו הרחבת העפר עצמו, וחלק של ברכת ה' המתחדשת תדיר, המתגלה במסירת התורה שהיא מקור הברכה.

יסוד ברכה שלפניה המונח בתורה

עתה נחدد יותר את עומק הברכה שיש בתורה. שהנה מפורש בגמרא (ברכות כא, א) שיש שתי ברכות שהן מדאורייתא, ברכת התורה לפני הלימוד, וברכת המזון שאחר הסעודה^י.

תחילה יש לשים על לב שלפני הכל יש את ברכת התורה שהיא מדאורייתא, כי התורה היא שורש כל הברכות כולן, וכל עניינה הוא הברכה. ומטעם זה מסכת ברכות היא המסכת

^י גמרא שם: אמר רבי יוסי בר' חנינא, לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר 'כתב לך פסל לך', מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר 'טוב עין הוא יבורך' וגו'. ומבואר שם למסקנת הגמרא, שהתורה עצמה ניתנה לישראל. אבל פילפולא בעלמא, שזו הבנת התורה בעומק, ניתן למשה לבדו, והוא נהג טובת עין - ומסרו לישראל.

^י גמרא שם: אמר רב יהודה, מניין לברכת המזון לאחרית מן התורה, שנאמר (דברים ח, י) 'ואכלת ושבעת וברכת'. מניין לברכת התורה לפניה מן התורה, שנאמר (דברים לב, ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלוקינו'. וראה עוד שם (מח, ב): אין לי אלא ברכת המזון, ברכת התורה מנין, אמר רבי ישמעאל קל וחומר, על חיי שעה מברך - על חיי עולם הבא לא כל שכן.

הפותחת את הש"ס, שכן כל מהותה של התורה היא היותה שורש ברכה.

והנה הדבר הדבר הראשון שהאדם עושה כשמתחיל היום, הוא לברך את ברכות השחר, על אף שזה תלוי בשיטות הפוסקים (עין או"ח סי' ד ס"א), ומעיקר הדין צריך קודם לפנות לצרכיו ולאחר מכן נוטל ידים ומברך, אך אם אינו צריך לצרכיו קודם כל מברכים, וכן אם ידיו היו שמורות, וכגון שהוא שם כפפות על הידיים ואין חשש שנגע במקומות המכוסים, מותר לו לברך, וכן אותו אדם שהיה נייעור בלילה יכול לברך בבוקר את הברכות השייכות במי שלא ישן, ומכל מקום היום של האדם מתחיל במציאות של ברכה. והלא השורש של כל הברכות הוא התורה וכפי שדרשו חז"ל (אבות ו. י) שהיא נקראת ראשית (משלי ח, כב), ולכך המסכת הראשונה היא ברכות, כי התורה שבעל פה מתחילה בברכה.

אמנם בשורש הברכות יש חילוק בין הברכה שלפניה שהיא ברכת התורה, לברכה שלאחריה שהיא ברכת המזון.

נתבונן ונבין. שהנה יש כלל יסודי בש"ס לענין ברכת המצוות (פסחים ז, ב), שהברכה חייבת להיות עובר לעשייתן, והיינו צריך לברך את הברכה קודם העשיה ובצמוד לה. יסוד זה של ברכה המתקיימת באופן של עובר לעשייתן, מתגלה בברכת התורה שלרוב הדעות היא ברכת המצוות [יש סברו שהיא ברכת הנהנין מדין 'והערב נא', ויש סברו שהיא ברכה ההודאה] והיא מדאורייתא, ונאמרת עובר לעשייתן קודם הלימוד, ומטעם זה תיקנו מיד לאחריה לומר את משנת 'אלו דברים' שבמסכת פאה.

ולדיעה בעלמא, שורש ההבדל בין ברכה שלפניה לברכה שאחריה הוא, שבברכה

שלפניה האדם נקשר למקור הברכה, ומכאן הברכה הוא עושה את מה שהוא עושה, אמנם בברכה שלאחריה ההגדרה היא בדוגמא של ברכת המזון, עליה נאמר "ואכלת ושבעת וברכת", והיינו שהברכה צריכה לבא רק לאחר השביעה, ובגדר השביעה כתב רש"י על הנאמר (ויקרא כו, ה) 'ואכלתם לחמכם לשובע' - אוכל קמעא והוא מתברך במעיו, וזו הברכה שבאה אחר המזון, שהמזון יתברך באופן שביא תועלת, ובברכה הזאת יש דגש שמכוחה יהיה לו מזון מכאן ולהבא, גם לאחר שהוא סיים כבר לאכול.

ראשית הברכה שבתורה

ומכל מקום ברכת התורה שהיא ברכה לפניה, היא שורש כל הברכות של עובר לעשייתן, כלומר היא המקור של כל העשיות כולם, זאת משום שנאמר בה "אתסתכל באורייתא וברא עלמא" (זוהר תרומה קסא, א), והיינו ה'בר' של תורה שבכתב המרומז בתחילת 'בראשית', שעל ידי ההסתכלות בתורה ומכאן צירופי אותיותיה הקב"ה ברא את העולם ברא עלמא. ולכך התורה היא תחילת מדרגת הברכה, שצריך לברך כל יום על התורה, כי היא תחילת הברכה עצמה, ולכן מדאורייתא מברך עליה ברכה יחידה לפניה, שהיא עובר לעשייתן, ומדברת בענין עסק התורה שעליו מושתת קיום כל העולם, וממנו מתפשטת הברכה לכל העולמות. ומשום כך בטעם החורבן של בית ראשון אמרו חז"ל (ב"מ פה, ב) שהוא מפני שלא ברכו בתורה תחילה, וההגדרה שם ברורה ומפורשת שעיקר עניינה של ברכת התורה היא היותה תחילה, ראש וראשית להכל, כי מדרגת הברכה בשלימותה היא מדרגת ברכות התורה, שהיא מקור הברכה, והברכה הזו היא במדרגת משה רבנו שעליו נאמר "טוב עין יבורך",

^י גמרא שם: אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (ירמיה ט, יא) 'מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ', דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר (שם, יב) 'ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם', אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה.

וזו היא המדרגה העליונה של משה רבנו.

להכל.

הנהגת פרו ורבו בתורה

יש לתת בכל האמור רובד נוסף של הבנה. שהנהגה נתבאר שהיסוד של ברכת אפרים הוא ביחס לברכת פרו ורבו כשאדם בא לברך את בנו, והיינו מבחינה ארצית, שיהיה לו המשך ותולדות. אמנם בדקות, בשורש העליון, יש מציאות של פרו ורבו גם בדברי תורה עצמה, שהנהגה אמרו בגמרא (כתובות סב, ב): עונה של תלמידי חכמים אימת, אמר רב יהודה אמר שמואל, מערב שבת לערב שבת, "אשר פרו יתן בעתו" (תהלים א, ג) אמר רב יהודה וכו', זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת, וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח סי' רמ, א; אה"ע סי' עו, ב) שתלמידי חכמים משמשים מיטתן מלילי שבת ללילי שבת, וביאר במגן אברהם (סק"ג) בשם ספר הקנה, שבחול צריכים לעסוק בתורה בלילה משום שתורתן אומנותן.

והעומק בזה הוא, שהם מקיימים פריה ורביה בחידושי התורה, ולכן ראוי שיחדש בדברי תורה מדין פרו ורבו בדברי תורה^ט,

ונחזור ונסדר כל האמור עד כה. לאברהם אבינו נאמר "והיה ברכה", היינו שנמסר לו כח הברכה את מי לברך, וכח זה ניתן לו כתוצאה מכך שבזכותו נברא העולם, וכדרשת חז"ל (בר"ר יב, ט) על הנאמר (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים בהיבראם", בזכותו של אברהם. תוספת מעלה ניתנה למשה רבנו, שהוא שורש הברכה הבאה מהתורה והתפשטה לעולם, והוא מדין של "אסתכל באורייתא". ונמצא כי הברכה שנמסרה לאברהם אבינו היא מדין של בזכות אברהם נברא העולם, ולכן נתחדש אצלו מקור ברכה כעין הקב"ה, והברכה שמתגלה אצל משה רבנו היא ברכה במדרגת התורה, היינו שנמסרה לו הברכה העליונה של התורה שממנה מתחיל הכל.

ואם כן עלה בידינו מדרגות נוספת של ברכה. שבנוסף על המדרגה שלישית - מדרגת אברהם, שנמסר לו הברכה במהלך של "והיה ברכה", יש מדרגה הרביעית של ברכה שנמסרה למשה רבנו - "טוב עין הוא יבורך", שהיא מדרגת ברכת התורה, שהיא ראשית

^ט כתב בראשית חכמה (שער הקדושה פרק ד, אות כט), שכמו שצריך לפרות ולרבות במין הגשמי כן צריך לפריה ורביה ברוחניות ולא יהיה שכלו עקר שאינו מוציא פירות, וכמו שאמרו (אבות א, ג) ודלא מוסיף יסיף, והוא כעץ יבש שאין בו תועלת רק לאור וכו', ובספר דרך פקודיך (מ"ע א' חלק המחשבה אות כו) כתב בענין מצות פריה ורביה: בכל מצוה, רמזי מצוה התלויים בה אפשר לקיימם בכל עת אפילו בהעדר המצוה הגשמית הגופנית, כי התורה נצחית היא בכל עת ובכל זמן. והנה בזאת המצוה אפשר לקיים בכל עת ובכל זמן מצות פריה ורביה בתורה, להוליד בכל פעם שכל חדש בתורה כמו שכתבו המקובלים, והדעת נותן שנצטוונו בכל זה, כי השכל נברא בו כל המושכלות בכח כמו שנברא הזרע כמוהו בכח, ובאם יתבטל האדם מלהוציא הזרע שבכח מוחו במקום הראוי וכשר עפ"י התורה, יאשר בו הזרע מבלי תועלת, כמו כן המושכלות התקועים במוחו אם לא ישתדל להוציאם, בריאתם לריק, וילך בלא דעת לשאול ח"ו. ולפי"ז מחשבת הדעת והשכל הוא העיקר פריה ורביה באדם, רק שהש"ת צונו גם להוליד בגשמיות ואז יתרבה גם השכל ביותר כי כל אדם שיוולד יהיה לו שכל משכיל, והבן, ונ"ל דמשום הכי פטר את עצמו בן עזאי באמרו מה אעשה ונפשי חשקה בתורה (יבמות סג, ב) וכו', כי יכול להיות תשוקה אחרת בעולם שע"י תשוקה הלזו יתבטל תשוקת כח המוליד, כגון מי שרוודף מאד אחר תאוות הממון וכיוצא, ובטל ממנו הרגש כח המוליד, ואף על פי כן איש כזה לא מיקרי אנוס, ומחוייב לעסוק ברפואה דהיינו לבטל התאוה הזאת מלבו עד אשר ישוב להרגיש תאוות המוליד, כיון שלא קיים המצות עשה דאורייתא בשום ענין. משא"כ בחשק התורה, הנה אם לא קיים המצוה בגשמיות אף על פי כן קיימה ברוחניות. ועוד חיזק דבריו בן עזאי באמרו אפשר שתיעשה (המצוה הזאת) ע"י אחרים, והנה לכאורה דבריו תמוהין א"כ נאמר כזאת בכל המצות בציצית ותפילין, אך הוא אשר דברנו להיות שאמר, שאף על פי כן הוא מקיים המצוה ברוחניות שהוא ג"כ מחוייב, ואם יפנה מחשבתו מחשק התורה כדי להוליד בגשמיות הנה תתבטל ממנו מצות פ"ו ברוחניות בעסק התורה הולדת השכל, וזה אי אפשר לעשותה כל כך ע"י אחרים כי לא כולי עלמא גמירי בתורה להוליד ברוחניות, משא"כ בגשמיות אפשר לעשותה ע"י אחרים, ע"כ. ועיין עוד בשבט מוסר (פרק נז) שכתב ג"כ כן דחייב בפריה ורביה בתורה וזה שנאמר (בראשית א, כ) 'ושרצו המים' ואין מים אלא תורה, והיה עטרה לראשו, ואם אינו כותב יהיה לו בושה, ועיין שם (פרק כב אות לד) דעתיד ליתן דין וחשבון על זה מה שאינו כותב חידושו, וכמו שכותב בפנקס כל הסחורות.

וההבנה בזה היא, שהברכה באה מכח כ"ב האותיות של לשון הקודש שמכוחם נברא העולם. וזה שורש המילך 'ברך', רי"ש מלשון ריבוי, הבא על ידי כ"ב אותיות. והוא אותו כח ריבוי מיוחד של פריה ורביה המתגלה בברכה העליונה של התורה, שהיא מדרגתו של משה רבנו, שכן כ"ב אותיות התורה הם שורש מציאות המדרגה העליונה של מדרגת הברכה ומהם משתלשל הכל לתתא.

וזהו מה שמרומז בדברי יעקב לאפרים ומנשה (בראשית מח, כ) "בך יברך ישראל". 'בך' היינו כ"ב אותיות התורה, היינו שמכח אותם כ"ב אותיות של שרש הברכה העליון הנובע מהתורה במדרגת משה רבינו, ניתן כח לאדם להשפיע ברכה למטה ולברוא עולמות. שהקב"ה יצר צורת אדם שיש בו כח הולדה,

וכן מי שלא זכה לבנים יקיים מצוות פרו ורבו בחידושי תורה, שפועל בזה ריבוי בשורש העליון מדין משה רבנו. והיינו מה שנאמר אצל משה רבנו (סנהדרין יט, ב) 'כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו' ולומדים זאת ממה שלימד תורה את בני אהרן. זו היא מדרגת הפרו רבו העליונה, והיא כוללת יותר, שאין זה רק מדין בנים בשורש הפרטי וכברכת יעקב לבניו, אלא מדין תלמידים, ובשורש הכללי של כנסת ישראל. וזו המדרגה העליונה של משה רבנו הנובעת מברכת התורה שניתנה לו.

כ"ב ברכות בכ"ב אותיות

עוד בענין זה יש להשכיל. שהנה נאמר בגמרא (ב"ב פח, ב) שכאשר הקב"ה בא לברך את ישראל, הוא מברך אותם כ"ב ברכות.

ראה במחזיק ברכה (או"ח סי' רצ"ט ד), שיש מן הראשונים שכתבו דהתלמידי חכמים מזהרים יותר לעסוק בתורה בשבת כמ"ש הרב בעל ספר הבתים. וראה מה שכתב השל"ה הקדוש (מסכת שבת פרק גר מצוה אות ג): חייב אדם לראות בכל שבת ושבת לחדש חידושי התורה, כמו שכתוב בזהר (שלח קעג, ב), שבמוצאי שבת בחזרת נשמה יתירה למקומה, שואל אותה הקדוש ברוך הוא, מה חידוש היה מחדש בתורה. ושורש כל זה הוא מדין עונת תלמידי חכמים שהיא בשבת.
 כן הוא במדרש תנחומא (נח סימן ב): כך פתח ר' תנחומא בר אבא בבית המדרש, כתיב 'פרי צדיק עץ חיים' וגו' (משלי יא, ל), אמר ר' יהודה הלוי בר שלום, בשעה שאדם צדיק מסתלק מן העולם בלא בנים, הוא מיצר ובוכה, אומר לו הקדוש ברוך הוא, מפני מה אתה מיצר ובוכה, מפני שלא העמדת פרי בנים, בעולם הזה יש לי פרי יפה מהבנים, והוא אומר לפניו רבנו של עולם מה הפרי ההוא, אומר לו הקדוש ברוך הוא זו תורה שעסקת בה, שכן כתיב 'פרי צדיק עץ חיים', ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה' (משלי ג, ח).

כתב השל"ה הקדוש (שבעות פרק תורה אור אות קסח): גם נודע כי הקדוש ברוך הוא ושכינתה הם סוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה המולידים פרי המצוות, וכדאיתא במסכת חגיגה (ג, ב): 'כמשמרות נטועים' (קהלת יב, יא), מה נטיעה זו פרה ורבה, אף דברי תורה פריין ורביין, והם פרי המצוות, וכדאיתא במסכת סוטה (מו, א) בעגלה ערופה, תערף במקום שאינו עושה פרי לכפר על הריגתו של זה שלא הניחו לעשות פרי, והקשו זקן מאי איכא למימר, ותירצו מאי פירות מעשים טובים. ולזו הכוונה מצות פריה ורביה, אב ואם להוליד פרי שיעבדו את השם יתברך, כי עיקר תולדותיהם שמתארים הצדיקים להוליד בנים הוא כדי שיהיו לו בעלי מעשים טובים.

גמרא שם: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל המלמד בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר (במדבר ג, א) 'ואלה תולדות אהרן ומשה', וכתביב (שם, ב) 'ואלה שמות בני אהרן', לומר לך: אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו.

גמרא שם: ואמר רבי לוי, הקדוש ברוך הוא ברך ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמנה, ברכן בעשרים ושתים - מאם בחקותי עד קוממיות, וקללן בשמנה - מואם בחקותי תמאסו עד ואת חקותי געלה נפשם.

הכי מבואר במהר"ל (נצח ישראל פ"ד) לענין הברכות וקללות של התוכחה וז"ל: ואל יקשה לך הרי בפרשת בחקותי שמזכיר הכתוב הברכות שיהיה להם על המצוות, הם אינם כל כך הרבה כמו הקללות שהם הרבה מאוד, ואם כן אין השכר הרבה כמו העונש וכו'. כי הברכות הם לישראל כסדר שהם מאל"ף עד תי"ו, כי מתחילין באל"ף 'אם בחקותי' (ויקרא כו, ג) ומסיימים 'ואלך אתכם קוממיות בתי"ו' (שם יג) ואחר הסדר נמשך הכל כו' אבל הקללות הם שלא כסדר ואין דבר נמשך אחר הקללות כו' לכך אין הקללות שבאו על ישראל כמו הברכות כי כו' הדבר שהוא כסדר נשאר קיים ואף אם יש להם בטול לזמן מה חוזר הכל אל הסדר וזהו ענין הברכות, אבל הקללות הפוכות שהם מתחילין בוי"ו 'ואם לא תשמעו' (שם יד) ומסיימין בה"א 'ביד משה' (שם מו), וזה לפי שהדבר הפוך אינו קיים ואם הוא לזמן מה אי אפשר שיהיה קיים וחוזר הכל אל הסדר.
 כן מפורש בזהר הקדוש (רעיא מהימנא כי תצא דפא, ב): 'בך יברך ישראל', כ"ב אתון דאורייתא.

שהשורש העליון שלו נובע ממדרגת פריה ורביה שיש בדברי תורה, ודבר זה נמסר למשה שבטוב עינו נתן אותו לכלל ישראל, ועל כך הוא מבורך.

מדרגת עץ החיים לקיום תמידי

עתה נתבונן ונבין ביתר עמקות. נתבאר עד כה, כי הכח הפשוט של הברכה הוא להבריק מדבר לדבר, ולהמשיך אותה השפעה טובה למקום אחר, וענין הברכה השלמה הוא, כמעין שאינו מכזב מימיו, שגם כאשר הברכה מתפשטת למקום אחר, היא ממשיכה להתקיים כסדר במקום הראשון, ואז ההברכה היא מתחילתו לסופו, שאין לה מציאות של הפסק.

אמנם ישנה ברכה שמתגלה בבחינת עפר, שיש בה ריבוי והתחדשות, כמו עץ שגדל מן העפר ומצמיח פירות שוב ושוב, עץ כזה מוציא פירות עוד ועוד עד שיש לו הפסקה, ואף אם יש לו המשכה על ידי הברכה למקום אחר, המקור הראשון כבר התכסה ואינו מגולה, וההמשך הוא מקום חדש. בדקות המחשבה זהו ההבדל בין עץ החיים לעץ הדעת. בהגדרה הפשוטה עץ הדעת זה עץ של מוות, שיש לו הפסק ולכך היה אסור לאכול ממנו, וכאשר הוא מתכלה ומפסיק להצמיח, השלב הראשוני נגמר, ומה שממשיך הלאה הוא מדין עץ החיים עליו נאמר (בראשית ג, כב) "ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם", והשורש של עץ החיים תמיד ממשיך, והוא אותו ענין של מים חיים, שזהו מעיין שאינו מכזב מימיו, וכן אילן שאינו מכזב פירותיו הוא עץ החיים, והם מקבילים אחד לשני במדרגת "ברא עלמא", אותו מדרגה שהקב"ה ברא את העולם שזו מדרגת אברהם אבינו, שנאמר לו "והיה ברכה", היינו שנמסר לו כח הברכה

שהוא יכול לברך אחרים. והנה על עצם קיום העולם נאמר בגמרא (סנהדרין צז, א): אמר רב קטינא, שית אלפי שנין הווי עלמא וחד חרוב. ומה קורה כאשר הוא חרוב, הקב"ה מחזיר את כל העולם כולו למצב של תוהו ובוהו, שהעולם מלא במים. והנה אם העולם לא היה נופל למדרגה של עת הדעת, הוא היה ממשיך להתקיים לעולם מכח המדרגה של עץ החיים, אך לאחר חטא הנחש, שהעולם נפל למדרגה שיש לו הפסק ומציאות של "מות תמות" (בראשית ב, יז), וכן (שם ג, יט) "עפר אתה ואל העפר תשוב", אז צריך להחזיר את העולם בחזרה למצב של מים שיש להם המשך וליצור אותו מחדש במדרגה של המשכה וקיום תמידי.

אותו כח של קיום נמצא ישנו במדרגת הברכה של משה רבנו, שזו מדרגה של 'אסתכל באורייתא', ומתקיים בו 'טוב עין יבורך', וזו היא הנהגה של דבר שאין לו הפסק לעולם. ועל כך נאמר במשנה באבות (ו, א): רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. ולימוד התורה לשמה המתקיים אצל משה, שכידוע 'לשמה' הוא אותיות 'למשה', הוא המדרגה העליונה של ברכה שאינה פוסקת לעולם, וכל העסק שלו בדברי תורה הוא בתפיסה העליונה של דבר נצחי שמתגבר וגדל עד אין סוף.

בחינת המשכת הנהר של משה

אחר הדברים האלו נבין ענין עמוק ביותר. כפי שנתבאר, במדרגת הברכה של עפר הנאמרת אצל משה רבנו, מתגלה כח מיוחד של התרחבות הארץ עצמה. אין זה רק פרו ורבו שהעץ מצמיח מתוך העפר, ומחדש פירות, אלא גם דרגה שהארץ עצמה מתרחבת, והיינו

^ה כן כתב החיד"א (דבש לפי מערכת ח אות טז): רבי מאיר דמירי בעוסק בתורה לשמה ואז יש לו כל הני מעלות דקנת, ודאי יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה, וכן 'לשמה' אותיות למשה, ועל זה אמר אין לך בן חורין כמי שעוסק בתורה, והיינו תורה לשמה, ושם רמז למשה, דניצוץ משה רבינו בקרבו אור בו וניצול משמ"ד. וראה עוד בדגל מחנה אפרים (בראשית ד"ה שם) שילמוד התורה לשמה, אותיות למשה, לקשר עצמו בבחינת דעת שהוא בחינת משה.

הדבר כן, אלא הנהר עצמו יוצר נקודה של המשכה בבחינת מקור מים חיים.

הדוגמא הבהירה והשורשית לכך היא במה שפרעה גזר (שמות א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", והנה יאור הוא נהר בהגדרה הכוללת, ונמצא שהיאור יצר הפסק בהמשכיות עם ישראל. אך אצל משה רבנו היאור פעל להיפך, ומחמתו באה לו הגדולה, בכך שבתיה בת פרעה לקחתו משם והכניסה אותו אל ארמון המלוכה, וכתוצאה מכך נעשה כל סדר גדולתו, שקיבל נימוסי מלכים כמו שאומרים רבותינו¹⁰, וחזר ונתעלה. נמצא שמה שהיה נראה כמוות "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" שיהיה לו מציאות של מוות - הבדלה, אצל משה רבנו התגלה שאותו יאור - נהר, ההפך להיות מקור של המשכה לתחילת גידולו של משה רבנו והצלת כל כלל ישראל. זה עומק המדרגה של משה רבנו.

ועל כן שורש שמו נגזר מן האמור "מן המים משיתיהו", וכפי שנתבאר שמשה רבינו בא לתקן עניינו של נח, ומה שנח ניצל מהמבול הוא משום שהיה בבחינת דג כמו שהוזכר, והנה אם מוציאים את הדג מהמים הוא מת, ונמצא כי המים הם מקור ההמשכה והחיות הנצחית של הדג, וזה מה שמתגלה אצל משה רבנו¹¹. ולא רק מדין הנהר עצמו, שזו מדרגת נח, אלא במדרגת התרחבות הארץ עצמה, שעל ידי הירדן שהוא נהר של מים, יש המשכה והתפשטות של מדרגת ארץ ישראל לשאר הארצות, והיינו שמתגלה באותו נהר כח ההמשכה, בבחינת "נהרא נהרא ופשטיה" (חולין יח, ב), שעל ידי הנהר ארץ ישראל מתפשטת הלאה, וזו מדרגתו של משה רבנו שעל ידו באה נקודת ההרחבה במדרגת הארץ עצמה

התפשטותה של ארץ ישראל אל עבר הירדן מקום קבורתו של משה. והנה הארץ עצמה לא באמת התפשטה, ואף יש דבר המפסיק בינה לבין הצד השני של הירדן, והיינו הנהר שמפסיק ביניהם, ונמצא שיש מים המפסיקים בין בחינת ארץ ישראל לבחינת עבר הירדן, ומשה רבנו הלא קבור מהעבר השני של הנהר, וכבר מצינו בהלכות 'לפני עיור' שישנה הגדרה של תרי עברא דנהרא (ע"ז ו, ב), והיינו שדבר הנמצא מהעבר השני של הנהר ואי אפשר להגיע אליו בקל, נחשב כמקום אחר, ומי שמסייע לאדם העומד שם לעבור עבירה, וכגון הושטת כוס יין לנזיר, עובר באיסור, אך אם זה דבר הנמצא באותו צד של הנהר, שאותו אדם יכול לקחת את הדבר בקל בעצמו, אין איסור בהושטת הדבר לאותו אדם. ומדברי הש"ס עולה הגדרה ברורה, שהנהר יוצר מציאות של הפסקה והבדלה שני הצדדים. ויש להבין מדוע נחשב שמשה רבינו הרחיב את גבולות הארץ.

והנכון בזה על פי המתבאר עד כה, כי בבחינת הברכה של משה רבינו המציאות שיש ארץ ולאחריה נהר ולאחריה עוד חבל ארץ, היא מציאות אחת, שכן המים בדרגת הברכה שלו יש להם המשך ואין להם הפסקה כלל, ואדרבה, המים הם ממשיכים את הארץ ומביאים להתפשטותה בשאר הארצות. ואמנם מדין התפיסה התחתונה שזו מדרגתו של אברהם אבינו, הנהר הוא דבר המפסיק, ומטעם זה הוא נקרא "אברם העברי" (בראשית יד, ג), ודרשו חז"ל (בר"ר מב, ח) שהוא מעבר אחד של הנהר וכל העולם מעברו השני, והיינו שיש מציאות של הפסק בינו לשאר העולם ואין לו אותו כח של המשכה, אך אצל משה רבינו אין

¹⁰ ראה מה שכתב האבן עזרא (שמות ב, ג): אולי סבב השם זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות, ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים. הלא תראה, שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס.

והושיע בנות מדין מהרועים, בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן מהמים שדלו. ועוד דבר אחר, כי אלו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו, לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם.

¹² יש להוסיף בזה הבנה, זאת על פי האמור בגמרא ברכות (סא, ב): תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו

מדין המים.

והנה כל כוחה של המשכה זו בא מכח מדרגת התורה של משה רבנו, שהרי יש דינים של ארץ ישראל ודינים של ארץ העמים. יש מצוות רבות השייכות רק בארץ ישראל, ויש מצוות מיוחדות שנתקנו גם בבחינת סוריא שבמקצת דינים דינה כארץ ישראל ובמקצת דינה כחוץ לארץ, וזאת משום שנכבשה על ידי דוד המלך, ויש בכח מלכותו להמשיך קדושת ארץ ישראל על שאר הארצות. ובעבר הירדן המשכת הקדושה של ארץ ישראל היא רק מכוח הארת התורה של ארץ ישראל שנתפשט בחוץ לארץ על ידי משה רבנו במדרגה העליונה של הברכה.

התפשטות התורה לבחינת מדבר

המשך למהלך זה ישנו בהתבוננות על דבר שהוזכר כמה וכמה פעמים. שהנה זה דבר פלא שהתורה הקדושה ניתנה במקום ציה ושממה, במדבר סיני הנמצא בארץ העמים, ולא ניתנה בארץ ישראל, במקום של קדושה, כראוי לה. וחז"ל דרשו על כך כמה וכמה דרשות, וכגון מה שדרשו (נדרים נה, א): כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה, שנאמר (במדבר כא, יט) 'וממדבר מתנה', והמהר"ל (תפארת ישראל פכ"ה-כו) האריך לבאר מדוע התורה ניתנה במדבר.

נים נוספות יש לתת לשאלה זו, בהדגשה, מדוע התורה ניתנה במדבר על ידי משה. והנקודה העמוקה בזה היא, כי על ידי התורה היורדת לעולם במדרגת משה רבנו, יש גילוי

של המשכת ארץ ישראל לשאר הארצות, ואף למקום השמם ביותר שהוא בחינת מדבר, שבאה לשם החיות של התורה ונכנסת בו. וזו היא ההדגשה במה שהתורה ניתנה במדבר, והיינו שחל שם קדושת ארץ ישראל, והוא על פי דברי חז"ל הידועים (מדרש תהלים סח): וסיני מהיכן בא, אמר רבי יוסי מהר המוריה נתלש, כחלה מעיסה, ממקום שנעקד יצחק אבינו, אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו את התורה. ומבואר שהר סיני לא היה שם, אלא זהו הר המוריה שנעתק ממקומו ובא למדבר סיני. ובדברי חסד"ל הללו מונח עומק רב, שהתורה הבא מהר מוריה, שמשם יוצאת הוראה לעולם (בר"ר נה, ז), נעקרה ובאה למדבר, וכבר כאן התחילה ההבטחה שעתידה ארץ ישראל שתתפשט, וההתפשטות הראשונה היתה לצורך מתן תורה, שהתפשט האור של מתן תורה ששורשו בעומק בישראל וירושלים וציון, כאמור (ישעיה ב, ג) "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", ואותה הארה ממדרגת בית המקדש הבאה מהר המוריה, נעקרה ממקומה והונחה במדבר סיני, כדי להתחיל את המציאות שנקבעה בבריאה, שהתורה עתידה להתפשט לכל העולמות בבחינת (ישעיה יא, ט) "ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים".

התפשטות כח התורה בכל העולמות

ניתן דוגמא נוספת מדברי חז"ל. שהנה נאמר (דברים כט, יד) "את אשר ישנו פה עמנו היום ואשר איננו פה עמנו היום", ודרשו חז"ל (שבת

ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה: עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות, אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה - לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים במקום למקום, אמר להם: מפני מה אתם בורחים, אמרו לו: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה, אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתנו על אחת כמה וכמה, אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה (דברים ל, כ) 'כי הוא חייך ואורך ימך', כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה - על אחת כמה וכמה. ומבואר שהלומד תורה נחשב כדג במים, ואם כן משה רבינו שהוא במדרגת הברכה של מסירת התורה, כל חיותו היא מן המים שהם תורה, וממילא מובן שעל ידי המים הוא מביא להמשכיות ולא להפסק.

קמו, א) שכל הנשמות כולם היו בהר סיני¹¹. ומונח כאן רובד נוסף של התפשטות כח התורה. שכפי שארץ ישראל מתפשטת בכל הארצות כולם, ומטעם זה התורה התפשטה למקום המדבר, כך גם כאשר התורה ניתנת בנפשות, היא לא ניתנת רק בנפשות שמתקייים בהם "אשר ישנו פה עמנו היום", אלא גם באותם אלו שנאמר עליהם הברכה של "ונברכו בך" - פרו ורבו, שהם הדורות הבאים לאחר מכן, גם הם היו במדרגת מתן תורה. כי העצמיות שהתגלתה במדרגת מתן תורה, היא מה שהתורה מתפשטת ויורדת ומתפשטת למקומות האחרים, זה עומק מדרגת מתן תורה, שזה שורש הברכה.

הנהגה זו נובעת מכך שהקב"ה במדרגת מתן תורה ירד מן השמים, ובאותה העת נשקו שמים וארץ אהדי, וכלשון הפסוק (שמות יט, כ) "וירד ה' על הר סיני", ובודאי שאין הכוונה שהקב"ה עצמו ירד למטה, וכי הוא הפסיק להיות למעלה, והלא 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה ו, ג), אלא הכוונה שהוא המשיך את מציאותו כלפי מטה והרחיב את גבולות ההתפשטות של הברכה הנובעת מעצם הוויתו. זו היא מדרגת מתן תורה, שקודם לה הקב"ה היה גלוי יותר למעלה, ולאחריה יש התגלות הנמשכת מלמעלה עד למטה, וכל הענין הוא סביב גדרי הגילוי כדברי רבותינו.

ומצד ההגדרה שנתבארה עד כה, כל מהות מתן תורה היא בחינת "והיה ברכה", שאין מתגלה במתן תורה רק דין התורה עצמה, שהיא תחילת הגילוי של הברכה, אלא יתגלה יתר על כן אמיתת הוויתו - "וירד ה' אל הר סיני", והגילוי הזה

נמשך למטה ומתפשט בכל העולמות. זה עומק מציאות הברכה אשר נתחדשה במדרגת מתן תורה, וברכה זו נתפשטה עד לערבות מואב, שם קיבלו ישראל את התורה בברכה ובקללה.

ובאותו האור שהתגלה במדרגת מתן תורה, התקיימה מדרגת מים בהתפשטות גמורה, והיתה שם המשכה בבחינה של "מקולות מים רבים" (תהלים צג, ד), וכפי שמתואר בחז"ל (זבחים קטז, א), שנתאספו כל העולם אצל בלעם ואמרו לו כלום מביא הקב"ה מבול לעולם¹², וזו עניינה של התפשטות התורה לכל מקום בעולם

כמו כן התגלתה הברכה גם במדרגה של ארץ, שההר כולו התמלא בפרחים, ומקום המדבר הצחיח הפך להיות פורח, ויש בזה סוג של התפשטות והרחבה, ומטעם זה מובא בדברי רבותינו (רמ"א או"ח סי' תצד, ג) שנוהגים בשבועות לקשט את הבית בצמחים מעין הר סיני, שזה הפרו ורבו של הגידולים. אבל יתר על כן התגלה בהר סיני מדרגת הרחבת הארץ, בכך שהר המוריה נעקר ובא לסיני. ואף מדרגת 'בהיבראם' של אברהם אבינו נתגלתה שם, והיינו מה שנאמר (ע"ז ג, א) אם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו, ונמצא כי במתן תורה התגלה גם השורש של "ברא עלמא", והוא כפי שנתגלה במדרגתו של משה רבנו ששורש הברכה הוא בתורה, וממנה מתחדשים העולמות. ומעל כל זה, התגלתה המדרגה העליונה של אמיתת הוויתו עצמו, בחינת "וירד ה' אל סיני", שמהקב"ה גופא נמשכה ברכה אל מציאות כל העולמות והנפשות, וזו המדרגה העליונה של

¹¹ גמרא שם: ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן, עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני - לא פסקה זוהמתן. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: גרים מאי, אמר ליה: אף על גב דאינהו לא הוו, מזליהו הוו, דכתיב 'את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה' וגו'. וראה במדרש תנחומא (נצבים ס"ג): 'ולא אתכם לבדכם', אלא אף הדורות העתידין לבא היו שם באותה שעה, שנאמר 'כי את אשר ישנו פה', אמר רבי אבהו בשם ר' שמואל בר נחמני למה כתיב 'כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה', לפי שהנשמות היו שם ועדיין גוף לא נברא.

¹² גמרא שם: שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל [מלכי] עובדי כוכבים אחזתו רעדה בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר (תהלים כט, ט) 'ובהיכלו כולו אומר כבוד', נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו: מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם וכו', אמר להן: כבר נשבע שאינו משחית כל בשר, ומה קול ההמון הזה ששמענו, אמר להם: חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם, וביקש ליתנה לבניו, שנאמר (שם, יא) 'ה' עוז לעמו יתן', [מיד] פתחו כולם ואמרו 'ה' יברך את עמו בשלום'.

גילוי הברכה, שנמשך אמיתת גילוי ית"ש.

המשכת ברכה לכל אדם ממדרגת ברכת התורה

ענין זה הוא עומק מה שאנו אומרים "אמן יהא שמיא רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמא". והיינו שהקב"ה מבורך בכל העולמות כולם, שישנה ברכה נפרדת בכל עולם ועולם לפי עניינו ומדרגת הברכה שבו, והוא לפי הגילוי שהקב"ה מתגלה באותו עולם ומברכו מאמיתת הווייתו. דוגמא בהירה לכך היא מה שכל אחד מאיתנו בכל יום זוכה לומר מאה ברכות, וכדרשת רבי מאיר (מנחות מג, ב) על הנאמר (דברים י, יב) "מה ה' אלוך שואל מעמך", שחייבה אדם לברך בכל יום מאה ברכות, וביאר רש"י שקוראים את המילה 'מה' במשמעות של 'מאה', ואף דוד המלך תיקן לומר מאה ברכות בכל יום (במדב"ר יח, כא), ובזה ביטל את כח הקללה של המגיפה שהרגה בבחורי ישראל, והשפיע ברכה בעולם המביאה לריבוי חיים. והנה כל אחד מברך את אותן ברכות לפי המדרגה שבה הוא נמצא, וזו הברכה שהוא מברך על עצמו משם. וברור ופשוט שהאדם לא יכול להברך מעבר למדרגה שבה הוא נמצא.

אמנם במדרגה העליונה של הברכה, שזו מדרגת מתן תורה, מתגלה שורש מקור הברכות כולם, שהכל מאמיתת הווייתו וזה שורש כל האור כולו של כל הברכות כולם, וזה היה במדרגת מתן תורה שהתגלה שורש ההארה של ההברכה שנמשך גילוי אמיתת הווייתו. אבל מכאן ואילך כל הברכות שחלים בעולם, כל מדרגת ברכה וברכה אינה אלא לפי מדרגת המברך, כך חל בו המציאות של ברכה, ורק מכח העסק שלו בלימוד התורה הוא יכול להמשיך על עצמו כח ברכה גדול יותר מדרגתו.

מדרגת הברכה לאחר חטא העגל

עתה עלינו לדעת, כי לאחר חטא העגל אנו נמצאים במדרגה שנפלנו מהר סיני, וחזרה זוהמת הנחש לפעפע בתוכנו, ואנו במציאות של 'נמשל כבהמות נדמו' (תהלים מט, יג) שאין יתרון למדרגת האדם על החיות והבהמות, ונפלנו ממדרגת הברכה של היום השישי, למדרגה של היום החמישי, בחינת המשכת מים. ושוב אין לנו את המהלך התמידי של עץ החיים, אלא אנו במדרגת עץ הדעת שיש מוות המפסיק את הברכה, והוא כעין מה שנאמר אצל אדם הראשון אחר החטא (תהלים קלט, ה) "ותשת עלי כפכה", שהקב"ה עמד ומיעטו על ק' אמה (ראה חגיגה יב, א). וכן אחר חטא העגל, הונמכה קומת האדם של ישראל, וירדנו למדרגת הברכה התחתונה, ואף נסתלקה מעימנו מדרגת הירידה של הקב"ה להר סיני, וכמרומוז בנאמר (שמות כ, טז) "דבר אתה עמנו ונשמע ואל ידבר אלוקים עמנו פן נמות", ובזה נסתלקה המדרגה של ההברכה מהר המוריה להר סיני, שאם היו שזוכים לכך שבאותה שעה שהיו בסיני, היו מקבלים את מדרגת הר המוריה שנעקר ובא מארץ ישראל, הם היו זוכים להיכנס מיד לארץ ישראל, אך כיון שחל פירוד בינם למדרגת ההתפשטות של ארץ ישראל, הם הוכרחו ללכת במדבר, ולא להיכנס מיד לארץ ישראל, והמדרגה של החיבור של הר סיני והר המוריה כבר אינה מתגלה בשלמות. והיינו ששוב שולטת בעולם מדרגת עץ הדעת, ואין אנו מחוברים למדרגת הברכה שיש מציאות של המשכה שאין לה הפסק.

מטעם זה דרש רבי אלעזר (עירובין נד, א): מאי דכתיב (שמות לב, טז) 'חרות על הלוחות' - אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. זו היא דרגת ברכה גבוהה ביותר המונחת בתוך התורה, שבטל כח השכחה והכל חי לעולם ללא הפסק. והלא

פריצת גבולות העולם המיוסד על ו' קצוות ונקודת האמצע העולים לשבעה, אל הנקודה השמינית שנחשבת מעל הטבע, והיינו שאין בו גבול והפסקה.

ברכה במדרגת 'יחודא תתאה'

כידוע מה שאמרו רבותינו, שמדרגת העולם בו אנחנו נמצאים השתא, היא במדרגת 'יחודא תתאה', שהוא מדרגת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שזו מדרגה של עלמא דאתכסיא, כמרומז באמור 'לעולם ועד', היינו שיש לו מציאות של נעלמות, ומטעם זה אומרים את ברוך שם כבוד מלכותו בלחש [ורק ביום הכיפורים שהעולם הוא במדרגה של אחדות ואין שליטה לסטרא אחרא, אומרים אותו בקול], אך במדרגה העליונה של 'יחודא עילאה' שהיא מדרגת "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", בה מדגישים "ה' אחד" ואין עוד עולמות מכוסים, בזה מונח מדרגת הברכה העליונה שיש גילוי של ההברכה מאמיתת הווייתו. ואם כן כל הברכות שיש לנו במדרגת העולם הקיים הם במדרגה התחתונה של ה'ברוך'.

והנה השורש של ה' אחד, הוא במה שאמרו רבותינו, שאחר שפותחים את היום בברכות השחר, השלב השני של התפילה הוא פסוקי דזמרה, שעליהם נאמר מתחיל בברוך ומסתיים בברוך, מתחיל בברוך שאמר ומסתיים בישתבח. והנה ברכת ברוך שאמר והיה העולם מתייחסת באופן ישיר על הקב"ה, ומטעם זה

דבר הוא, שהמילה 'ברכה' היא בגימטריא 'זכר' מלשון זכירה. ונמצא כי הברכה העליונה היא במדרגת הזכר המשפיע כמבואר בדברי רבותינו להדיא, שכל השפעה בא ממדרגת 'ברוך' שהוא זכר אל ה'ברכה' שהיא נקבה כמוזכר לעיל. וכאשר ניתנה תורה בסיני, והקב"ה ירד על הר סיני, היה חיבור שלם למקור הברכות, והיתה זו המשכה של ברכה שאינה נפסקת, ורק כאשר חל ניתוק מאותו המקור והוא הסתלק מעימנו, חלה שכחה באדם, ומתקיים בו הנאמר (תהלים לא, יג) "נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד", שהשכחה עניינה מות, שאין המשכיות ממקור החיים, ואילו היינו זוכים באופן תמידי למדרגה העליונה כעין מדרגת מתן תורה, היה מתקיים בהו "מקולות מים רבים אדירים משברי ים", שהיו אלו מים של מעיין שאינו מכזב מימיו, ומקורו רק מתגבר והולך, וממילא לא שייכת בו שכחה כלל.

והנה נאמר במשנה (פרה ח, ט), שמעיין אכזב נקרא מעין שמכזב מימיו אחת לשבע שנים, מעין כך נאמר (שבת קיט, ב) שכל העונה אמן יהא שמיא רבא בכל כוחו מקרעין לו גזר דינו של שבעים שנה, היינו שנתבטל ממנו המוות. ויש במעין ובאדם אותו ענין של שבע ביחידות ובעשרות, שהשורש שלהם הוא אחד, והיינו שכאשר מתגלה ה'אמן יהא שמיא רבא מבורך' נעשית מציאות של ברכה בעולם, ומציאות האדם וחיותו מתפשטים ליותר ממציאות של שבע שהוא הגדר של נכזבו מימיו, ויש בזה

^ל ראה זוהר בראשית (יח, ב) על הנאמר 'יקו המים למקום אחד', ועוד בזוהר תרומה (קלג, ב; קלט, ב; קסא, ב), שיש שני ייחודים, העליון והתחתון, העליון הוא שמע ישראל ויש עוד ייחוד של ברוך שם. וראה מה דכתב במגלה עמוקות (ואתחנן, אופן רכז): הבט ימין וראה מה שכתב בזוהר פרשת ואתחנן (רסד, ב), וגם איתא בפרשת תרומה (קלט, ב) שביום שהוקם המשכן, היה יחוד של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כ"ה אותיות, כמו שהוא יחוד של שמע ישראל (דברים ו, ד), ולכן אמר בפסוק ויקרא (א, א) כ"ה אותיות 'ידבר ה' אליז מאהל מועד לאמר', שיש בהם כ"ה אותיות. וזה היה תכלית כוונת ירידת למצרים שיהיו שנים שני ייחודים אלו בזה הסוד אי"ש וביתו בא"ו (שמות א, א), ס"ת שו"ו, שלכן באו למצרים שיהיה איש ויחוד של שמע ישראל, שהוא סוד הקב"ה שנקרא ה' איש מלחמה (שמות טו, ג), וביתו זו היא יחוד של ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהוא סוד אדני. ולכן פתח 'ואתחנן' בוי"ו, גם ו' אותיות בתיבת ואתחנן, ומסיים בנו"ן שרומז על תרין ייחודין אלו, שיהיו שנים כל אחד ו' תיבות וכ"ה אותיות, ב' פעמים כ"ה הרי נו"ן. וזהו שאמר 'בעת ההיא' קרי על יחוד של ברוך שם כבוד שהוא יחוד השכינה, שיהיה שוה כמו יחוד של שמע ישראל שהוא בלשון זכר והוא, לכן פתח בתרין שמהין לקביל תרין ייחודין, 'אדני' לקביל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם יחודא תתאי, 'הויה' בנקודת אלהים לקביל יחודא עילאי וכו'.

להברכה גמורה מכח גילוי השלם של אמיתת הווייתו, ונבא לידי בחינת "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" שהם המים המתפשטים מכח הברכה לאין גבול. ויתר על כן נזכה שיתקיים האמור (ישעיה ב, יא) "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", וכן מה שדרשו חז"ל (ב"ב עה, ב) שעתידין צדיקים שנקראים על שמו של הקב"ה שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו", שהכל יהיה גילוי של אמיתת הווייתו, שזו היא מדרגת שלמות הברכה.

נאמרו שם י"ג פעמים לשון 'ברוך', כמניין אחד (ראה פירוש סידור לרוקח), שהוא השורש העליון של הברוך שמתגלה יחידו של עולם בברוך, ובמדרגת "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", ואמנם ברכות קריאת שמע הם במדרגה גבוה יותר מפסוקי דזמרה, אך כבר מפסוקי דזמרה מתחילים הברכות של קריאת שמע וייחוד ה' בעולם. ונמצא שתחילת התפילה היא בהגדרה היסודית שיש מציאות של אחד אותה מדגישים ב"ג פעמים ברוך, וממנה מתפשטים כל הברכות של אותו יום.

ועלינו להתפלל על כך שנזכה במהרה בימינו שיחזור האור מעין המדרגה שהיתה קודם החטא במתן תורה, ותתקיים בנו הנבואה (זכריה יד, ט) "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" שהייחוד יהיה שלם, או אז נזכה

סוגיות במחשבה

ברך (ברכה)

תנ"ך

ויברך אתם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ (בראשית א כב).

ולהלן (פסוק כז-כח) כתיב, זכר ונקבה ברא אתם, ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה וגו', וכן להלן ה ב', ומעין כך כתיב גבי נח, ט א'.

וכתב הרד"ק (א כב) וז"ל, כלומר, אני נותן בהם כח שיפרו, והברכה שירבו, עכ"ל (בשורש ב-ר-כ יש אותיות רב, משורש ירב). אולם אצל אדם זו ברכה וגם מצוה, להוליד זרע בעולם. ועין אדרת אליהו לגר"א על אתר, ועין כתובות ה א, ושל"ה ריש פרשת נח.

וכתב ר' אברהם בן הרמב"ם (שם כח) וז"ל, ברכה זו בה שני טעמים, אחד מהם כח הולדת דמותם הנרמז בפרו ורבו, והשני

תוקף הממשלה הנרמז במאמרו ורדו בדגת הים, עכ"ל. עוד כתב (שמות לט מג לגבי המשכן) וז"ל, ויברך אותם משה, אמרו הראשונים ז"ל (ספרא שמיני, במדב"ר יב, ט), שאמר להם, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, וזו ברכה, עכ"ל.

ולכן אפשר שאף כאן שבירך אדה"ר וחווה, יש בו גם ברכה שתשרה שכינה ביניהם, ובפרט ע"י פרו ורבו, שנעשים האב והאם אחד, כמ"ש רש"י להלן על הפסוק והיו לבשר אחד.

ולהלן (ה ב) כתיב, זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם, וזהו גופא הברכה ודו"ק. ואמרו בזוה"ק (ח"א קסא א) דאדם וחווה כחדא אתבריאז בזווגא חד, וכיוון דאשתכחו בזווגא חד, מיד ויברך אתם, דלית ברכתא שריא אלא באתר דאשתכחו דכר ונוק'.

וביאר בעבודת הקדש (ח"ד פרק יג) וז"ל, הנה בהיות האדם על התכונה ההיא והוא דו

^א ז"ל הפסוק: זכר ונקבה בראם, ויברך אתם, ויקרא את שמם אדם ביום הבראם.

^ב ז"ל הפסוק: ויברך אלקים את נח ואת בניו, ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ.

^ג ז"ל הרד"ק: פרו. נתן בהם כח ההולדה לפרות ולהשאיר מינם. ורבו. שלא יהיה במקרה אבל פעמים רבות יפרו וירבו.

^ד ז"ל השל"ה: 'ואתם פרו ורבו' (בראשית ט, ז), זה המקרא למצוה נכתב, ונכפלה מצוה זאת, כי באתה גם כן בפרשת בראשית בפסוק 'ויאמר [להם] אלהים פרו ורבו'. והנה המצות עשה ד'פרו ורבו' הכתובה בפרשת בראשית, שנינו משנה שלמה במסכת יבמות פרק הבא על יבמתו (סה ב), האיש מצווה על פריה ורביה [אבל] (ו) לא האשה. רבי יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר (בראשית א, כח) 'ויברך אתם [אלהים] ויאמר להם אלהים פרו ורבו'. וטעמא דתנא קמא מפרש בגמרא, וכו'. ואף על גב דבריש כתובות (ה א) בברייתא דבר קפרא איתא הואיל ונאמר בו ברכה לאדם כו', אם כן לכאורה משמע דמפרש הקרא דאדם 'ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו' לברכה אתא ולא למצוה, כמו קרא דדגים שנאמר (בראשית א, כב) 'ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו', דעל כרחך לא אתא אלא לברכה. אבל חלילה לעשות פלוגתא בין ברייתא דבר קפרא למשנה שלמה הנזכר לעיל, אלא הא והא איתא, דפסוק דאדם בא לברכה ובא לציווי. וכן מוכח קרא דמדבר בשני ענינים, דכתיב 'ויברך אתם אלהים', ואחר כך בבא חדשה 'ויאמר להם אלהים פרו ורבו'. ולא כמו בדגים שלא כתיב רק בבא אחת, 'ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו', פירושו שברך אותם אלהים ואמר בזה הלשון בברכה 'פרו ורבו'. אבל באדם כתב שבירך אותם אלהים, ואמר אחר כך שאמר להם אלהים וצויה אותם פרו ורבו, וכוונת הפסוק כשיקיימו מצות השם יתברך בפריה ורביה, אז יתן ברכתו עליהם ויפרו וירבו במאוד מאוד. וצדקו שניהם יחדיו המשנה דפרק הבא על יבמתו וברייתא דבר קפרא. וכן זה הפסוק (שם ט, ז) ד'ואתם פרו ורבו' דנח, נאמר למצוה, כדאיתא בסתמא דתלמודא דסנהדרין פרק ארבע מיתות (נט ב), עכ"ל. ועיין שם עוד שהאריך ביישוב דברי רש"י בפרשת נח, שכתב: 'ואתם פרו ורבו', לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לציווי, ולפי מדרשו (יבמות סג ב) להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים.

^ה ועי' סוטה יז, א: דריש ר"ע, איש ואשה זכו שכינה ביניהם.

^ו ז"ל רש"י: הולד נוצר על ידי שניהם, ושם נעשה בשרם אחד.

פרצופין, אינו טוב, כי בהיות ההוא הוא חצי אדם, וחצי כבר אינו דבר ואינו טוב, וכשחזרה עמו פנים בפנים הרי הוא גוף שלם ואדם אחד, והברכה והטוב הנה הוא באחד, כי שניהם בהיותם פנים אל פנים, הנה הם אחד, וזה אמרו זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם, עכ"ל.

וגדר ברכה זו כתב בעבודת הקודש (ח"ד פרק ט) וז"ל, ויברך אתם אלקים, המשכת האור מן הבריכה העליונה מקור החיים, וכו', תהיה הברכה גם מן המקור העליון, עכ"ל. וכל דבר ודבר ברכתו היא חיבורו למקורו העליון, ומיד נמשכת לו ברכת שפע.

ואצל אדם, ברכתו ממקומו העליון, א"ס ב"ה, שהוא מקור כל הברכות כולם, ודו"ק היטב.

ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו וגו' (בראשית ב ג).

וכן שמות כ, יא, ברכ' ה' את יום השבת ויקדשהו.

וכתב ר' סעדיה גאון (כאן פסוק א) וז"ל, היו השישה בלתי שלמים, ולא נשלמו אלא בשביעי, במה נשלמה, בברכת היום השביעי הקדוש, עכ"ל. והבן מאוד, שברכת יום השבת, אינה רק ברכה לשבת עצמה, אלא זו ברכה לכלל הבריאה, השלמת הבריאה, היא ברכה, ודו"ק. שקצה הבריאה, אינו גבול, אלא ברכה, המשכה.

ומהות ברכת השבת, כתב רש"י על אתר וז"ל, ברכו במן וקידשו במן, עכ"ל ומקורו בחז"ל (כ"ד יא ב).

ובאבן עזרא על אתר כתב וז"ל, ופירוש ברכה, תוספת טובה, וביום הזה תתחדש בגופות דמות כח התולדות, ובנשמות כח ההכרה והשכל, עכ"ל.

ורבינו בחיי על אתר כתב וז"ל, הנכון לפרש שברכו בחידוש שהיה בו ביום, והיא ברכת האורה, כי היום והלילה של יום השביעי שוים באורה, וזאת היא הברכה ותוספת הטובה, על כן לא תמצא ביום השביעי זכרון ערב ובקר כמו בשאר הימים, כי זמנו כולו בוקר אין בו ערב כלל וכו' (עין ב"ר פב טו). ועל דרך הקבלה, יום השביעי הוא הספירה השביעית, נקראת עולם הנשמות כי שם כח הנשמה ושורשו, והנה היא מעין הברכות. והנפש בימות החול דוגמת אכסנאי בלא ביתו וביום השבת דוגמת אכסנאי בביתו, ועל כן ויברך, כי האציל עליו ממקור הברכה, עכ"ל. ועין עוד בדבריו, להלן ז, כב.

ועל שבת קודש אמרו (כ"ד יא, א), כתיב (משלי י, כב) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, ברכת ה' היא תעשיר, זו השבת, שנאמר ויברך אלקים את יום השביעי, ע"כ. והיא מקור לכל הברכות כאילו שישנו בעולם, כמ"ש חז"ל (זוה"ק ח"ב סג, ב) מינה כולם מתברכין, ודו"ק היטב היטב.

עוד ביאר בדעת זקנים (בראשית א, כב) וז"ל, ויברך אותם אלקים, וכן ויברך אלקים את יום השביעי, הא למדת שהקונה דבר חדש מברך שהחיינו, עכ"ל. ודו"ק ששבת הוא דבר חדש, דבר ששונה מכל ימות השבוע, "והוא חידוש", והבן. והוא שורש לעת"ל, שעתידי הקב"ה "לחדש" את עולמו (סנהדרין צב, ב), יום שכולו שבת, כמ"ש חז"ל (שם צז, ב, וסוף מס' תמיד).

¹ ז"ל המדרש: ר' לוי בשם ר' נזירא, שלשים וששה שעות שמשא אותה האורה, י"ב של ערב שבת, וי"ב של לילי שבת, וי"ב של שבת, וכיון ששקעה חמה בלילי שבת בקש הקדוש ברוך הוא לגנוז את האורה וחלק כבוד לשבת, הה"ד ויברך אלקים את יום השביעי, במה ברכו באורה, וכיון ששקעה חמה בלילי שבת והתחילה אורה משמשת התחילו הכל מקלסים להקב"ה, הה"ד (איוב לז, ג) תחת כל השמים ישרהו, מפני מה, ואורו על כנפות הארץ. וכיון ששקעה חמה במוצאי שבת התחיל החשך ממשמש ובא ונתיירא אדם הראשון וכו'.

² ז"ל רבינו בחיי שם: וע"ד הקבלה, "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו", מלת "כל" רמז למדת "כל" אשר בה נתברך אאע"ה, והיא הספירה העשירית, ומשם פורחות הנשמות, וזה שתקנו רבותינו ז"ל לומר ביום שבת "נשמת כל חי", וזהו כי בו שבת וינפש (ע"פ שמות לא, יז), והוא מעין הברכות ויסוד החיים, וזהו ויברך אלהים את יום השביעי.

אאלפך

ערך ברך (ברכה)

חכמה

נט

וכאשר אנו מברכים בשב"ק על היין, אזי דבקים בכח ברכת שבת זו, עין צרור המור (בראשית ב, ג) ^ט.

ויאמר ה' אל אברם וגו', ואברכה ואגדלה שמך והיה ברכה, ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחות האדמה (בראשית יב א).

ולהלן (יח יח) כתיב, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ. וכן להלן כב, יז, כי ברך אברך וגו' והתברכו בזרעך כל גויי הארץ.

ברכה ענינה חיבור למקור, ולכן עיקר כח הברכה נגלה באברהם, כי הוא בחינת ראשית, "בהבראם" (בראשית ב, ד), באברהם בראם, כמ"ש חז"ל (תנחומא ישן לך לך, ד, וכע"ז בבר"ר יב, ט). והוא מתברך ממנו יתברך שמו, "יתברך" דייקא.

ולכן בבחינת מגן אברהם, כורעים ברך, הברכת הברכה. עין רמ"ק, פירוש ספר יצירה, פ"ב. ולכן נענש שם בן נח כשהקדים ברכת

אברם לברכת קונו (בראשית יד, יט), לפי שורש ברכת אברהם מברכת קונו, עין רקאנטי לך לך ^ט.

ואמרו (זוה"ק ח"א קכט א), וה' ברך את אברהם בכל - דמתמן נפקין כל ברכאן וכל טיבו. ועוד אמרו (שם קל ב) מאי בכל, אתר דנהרא דלא פסקי מימיו לעלמין. ועין עוד ב"ב טז ב, שנחלקו אם בכל היינו שהיתה לו בת ובכל שמה, או שלא היתה לו בת. ועין עוד זוה"ק (ח"ב לו א) שהוא אות ברית קדש ^ט, ואמרו (ב"ב טז ב) שנתן לו בן, והבן. ועוד אמרו (זוה"ק, זוהר חדש, מדרש הנעלם, כב א) וה' ברך את אברהם בכל, שהשרה שכינתו עמו, ועין נהר שלום, מג ב". וזהו בחינת בת, בחינת מלכותו בכל משלה, ועין שער הפסוקים חיי שרה ^ט, ויסודות אלו נתבארו בהרחבה בדברי רבותינו.

וזהו מדתו של אברהם חסד, היינו משפיע ברכה לכל (עין פתחי שערים, נתיב פרצוף א"א, נתיב מ"ג) ^ט.

^ט ז"ל צרור המור: יש בכאן רמז לברכת היין בשבת, דכתיב ויברך אלהים את יום השביעי, וסוד הקדוש דכתיב ויקדש אותו, לכן אמר זכריהו על היין, אחר שצויתך לברך עליו, דכתיב ויברך אלקים, בסוד יין המשמח אלקים ואנשים (שופטים ט, ג). וכו'.

^י ז"ל הרמ"ק: והסוד ברכו"ת והודאו"ת, כי ברכה בימין והודאה בשמאל, והיינו סוד משך הברכות מן החסד, והגבורה מסמכת אלהים בסוד מדת הוד שיש בה גם כן צד רחמים. וזהו סוד כריעה בברכת אברהם, להשפיע, ובברכת הודאה להודות על הברכות.

^א ז"ל הרקאנטי בריש פר' לך לך על הפסוק שנאמר לאברהם 'והיה ברכה': רמז שהיה הוא עצמו ברכה, כמו בריכת מים המטהרת הטמאים. בראשית רבה (נט, ה): אברהם היה מברך את הכל, שנאמר ונברכו בך כל משפחות האדמה. ומי מברך אברהם, הקדוש ברוך הוא, שנאמר (בראשית כד, א) וי' ברך את אברהם בכל. והיה ברכה, מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב את הרחוקים. רמז למדת החסד שאין טומאה נוגעת שם כלל, כי שם המים העליונים הטהורים המטהרים, וכו'. ענין אחר והיה ברכה. הרמז על השכינה, כלומר בך אני משרה השכינה, שהיא סוד הברכה המתברכת מתשעה אספקלריאות שלפניה.

^ב ז"ל הזוה"ק: על הפתח ממש זהו פתח הגוף, ואי זהו פתח הגוף הוי אומר זו מילה, וכו', דהאי פתח האהל אתבסם לקבליה דאברהם, דכתיב וי' ברך את אברהם בכל, דאתבסם בחס"ד מדאנגלייא יו"ד, אמר רבי אבא והוא יושב פתח האהל כמה דכתיב וי' ברך את אברהם בכל, דדא הוא פתחא קדישא כתר א עשירא, כחום היום כמה דאתייהיב ליה כתר א דחסד.

^ג ז"ל נהר שלום: ענין הדעת של הנקבה רחל בימי החול, וכו', והדעת הפנימי שבה אז הוא אחוריים פשוטים והמלאים דהוי"ה דב"ן דמילוי ההי"ן העולים בגימטריא ע"ב קד"ם, וכו', גם נרמזה ההוי"ה דב"ן זו במלת בכל בגימטריא ב"ן, וז"ס פסוק וה' ברך את אברהם בכל בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. וז"ס פסוק ומלכותו בכל משלה.

^ד ז"ל שער הפסוקים ד"ה ויתן לי את מערת: וז"ס מ"ש חז"ל על פסוק וה' ברך את אברהם בכל, בת היתה לו לאברהם ובכל שמה, הוא שם ב"ן שבמלכות, שהיא בת נקבה, ובכל שמה כנוצר. וכן פירש הרב ז"ל במקומו על פסוק וה' ברך את אברהם בכל, ואמר בכל בגימטריא הוי"ה דב"ן במילוי ההי"ן, והיא הנקראת בתו של אברהם אבינו ע"ה.

^ט ז"ל פתחי שערים: כל התיקונים [תיקוני דיקנא] הם סידורי אורות המשפיעים שלא לפי הטבעי, אלא ברחמים גדולים למעלה ממדרגת ז"א, לעשות נפלאות בעולם. ולכן משם הוא שידוד כל המערכות, וכו', שבאמת אין מזל לישראל, רק הם תליין באלו המזלות דלעילא, כי ע"פ הטבע אין מציאות לישראל, שהאבות עקרים היו, וכל זיוגא דלהון להוליד תולדות היה

וכתב הרמב"ן (במדבר יא יז) וז"ל, אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו, כלשון וכל אשר שאלו עיני ולא אצלתי מהם (קהלת ב י), הלא אצלת לי ברכה, עכ"ל. והבן מאוד, שכל הברכה שקיבל עשו היא בחינת "עכוב", וכמ"ש (פסוק מ) כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך. ברכה שיסודה עכוב, פרקת עולו מעל צוארך, לעכב יעקב ברכתו שלא תתקיים.

ודעתו של יעקב היתה לקחת אף ברכה זו, לכן בא יעקב במרמה, דרך עכוב, הכי קרא שמו ויעקבני זה פעמים וגו' (פסוק לו), עקב - עכב, שורשם חד, ודו"ק.

ויצחק ברך ליעקב ז' ברכות, ועשו לקח השמינית, וזש"כ משמני [דייקא] הארץ יהיה מושבך, וגו', אולם זה אינו שמונה דתיקון, סוד נס, אלא בחינת ח' מלכי אדום (בראשית לו). ומלכי אדום יש בהם עכבה וקלקול, וזהו דייקא שאחזי יעקב בעקב עשו.

וכתב בתורת משה לחת"ס (פסוק כח) וז"ל, ונראה היינו דקאמר עשו ויעקבני זה פעמים, א"כ נקרא ב' פעמים יעקב יעקב, גימט' שס"ד כמו השט"ן וכו', עכ"ל. ונקרא שטן מלשון שנאמר בבלעם (במדבר כב, כב) שעמד לשטן לו לעכבו בדרך. והבן מאוד שזהו חלקו של עשו - שטן, שכל ענינו עכוב. ודו"ק היטב בדברי רבותינו ששטן הוא מכח עכוב.

וכתב הגר"א (אדרת אליהו יחזקאל מא ח) וז"ל, "אצילה" היינו נפרד ודבוק כאחת, כי שם אצילות הונח בכל המקומות על זה הענין, וזה עולם האצילות, וז"ש הלא אצלת לי ברכה, ר"ל כי הברכות מאוחדים בלב המברך, ונפרדים לפי ההתחלקות המתברכים, עכ"ל.

ודו"ק, שעשו קיבל את הברכה לא במקורה,

וברכה זו נגלת בהולדת זרעו. תחלה בשרה שמולידה את בנו יצחק, וכמ"ש (בראשית יז, טז) וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתי וגו', ונגלה ביצחק כמ"ש (שם כו ג) ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, וגו', והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. ונמשך ברכה זו בעיקר זרעו של יצחק יעקב, כמ"ש (שם כח, ד) ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך וגו'. ושם (כח, יד) ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך. וכן נמשך ליוסף, ואמר יעקב ליוסף (שם מט, כו) ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף וגו'. ובירך כלל בניו כמ"ש (שם מט כח) ויברך אותם איש כברכתו ברך אתם.

אולם גם זרעו שאינו עיקר, ישמעאל, נתברך, כמ"ש (בראשית יז, כ) ולישמעאל שמעתוך הנה ברכתי אתו והפרתי אותו והרבתי אותו במאד מאד שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול, וזהו המשך ברכת אברהם. אולם קיבל פסולת של ברכה, חסד דקליפה, חסד לאומים חטאת.

אומר יצחק לעשו, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות
(בראשית כ"ז ד).

ולבסוף את עיקר ברכה זו לקח יעקב, כמ"ש (שם כג) ולא הכירו (את יעקב) כי היו ידיו כידיו עשו אחיו שעירות, ויברכוהו. אולם אעפ"כ נטל עשו ברכה מיצחק כמ"ש (שם לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת היא לך אבי ברכני גם אני אבי וגו'. ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים ממעל וגו'.

תלוי בסוד זיוגא דב' מזלות הנ"ל נוצר ונקא, בסוד החסד והנפלאות. ולכן עד אברהם לא היה זקנה ומאברהם התחיל הזקנה כמשרז"ל, כי עד ימיו היה ההנהגה רק מסט' דו"א, וכו', ומאברהם ואילך שהוצרך הי"ת לעשות נפלאות בעולם להוציא זרע ישראל בסט' דנפלאות שיהיו מתקשרין בא"א בחיין דלעילא, הוצרך להשריש במזל עילאה. והוא הזקנה שלו שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. והוא בסוד ימי קדם דא"א. ומשם ירש כל הברכות, כי אברהם הוא הראשון שע"י נתגלה החסד. וה"ס נוצר חסד, חסד דאוריא ודרדל"א דאתגלייא שם במזל. ולכן כתיב בו ויוצא אותו החוצה וגו' שהגביהו למעלה מכל המזלות, והשרישו במזל אעילאה, וז"ס שאברהם נק' כהן כמ"ש רז"ל, וכו', כי אברהם הוא החסד דאתגליא כאן במזל.

כמו אברהם וזרעו, אלא במקור ההפרדות והחלוקה, ודו"ק.

ויברכו את רבקה. (ולהלן לב, א.)
כתיב ויברך [לבן] אתהם (בראשית כד ס).
וכתב בספורנו (שם לב, א) וז"ל, כבר אמרו (מגילה טו א) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, אמנם ספר ברכת לבן לבנותיו, להורות שברכת אב אשר היא על בניו בכל נפשו בלי ספק ראוי שתחול יותר בסגלת צלם אלקים המברך, כאמרו בעבור תברכך נפשי, עכ"ל. ולכאורה גם ברכת אח, כגון רבקה, אולם לא כברכת אח, כלבן לאחותו, אלא כלבן לבתו.^ט

ומקור חשיבות ברכת הדיוט, אמרו (מגילה טו א, ילק"ש שמואל ב' כד כג, המשך רמז קסה) א"ר חנינא, לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור בירכום שני הדיוטות ונתקימו בהם, ואלו הן, דוד ודניאל, דוד דברכיה ארונה דכתיב ויאמר ארונה אל המלך ה' אלקיך ירצך וגו', דניאל דברכיה דריוש, דכתיב (דניאל ו, יז) אלהך די אנת פלח ליה בתדירה הוא ישזבינך. עוד אמרו (שם וב"ק צג א), א"ר יצחק לעולם אל תהא קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך "קלל" את שרה ונתקיים בזרעה וכו', ועין עוד ברכות א ז. וביאר המהר"ל (ב"ק צג א) וז"ל, ויש לך לדעת כי הקללה היא העדר, וכן הברכה שהיא תוספת, דבר זה שייך ביותר שיבוא ע"י ההדיוט, לפי שההדיוט קרוב אל העדר, וכן תוספת שייך ביותר אל הדיוט כי ההדיוט הוא תוספת בעצמו, ולכן אמר אל תהא קללת

הדיוט קלה בעיניך וכן אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך, לפי שהדבר שהוא קרוב אל אחד קרוב להביא אותו וכו'. ולעיל שם כתב, כל הנמצאין יש להם חלק בו יתברך, אף ההדיוט, וכח הקללה הוא גדול מאוד ולפיכך יכול שתבא על ידו הקללה, וכן הברכה היא מן השם יתברך אשר כל הנבראים יש להם חלק בו ית', ולפיכך ג"כ ע"י ההדיוט באה הברכה, כי כח הברכה גדול מאוד, עכ"ל, ודו"ק כי בדבריו גנוז כמה טעמים.

ובמהרש"א (תא"ג ברכות נה ב ד"ה שכל החלומות) כתב וז"ל, כמו שמצינו שיש כח בנפש האדם לפעול בעיניו לטוב, כדכתיב (משלי כב, ט) טוב עין הוא יבורך, וכן בהפך הרע עין כבלעם ובכמה מקומות, וכיוצא בזה בדבורו הקל, כדאמרן אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך ואל תהא קללת הדיוט קלה בעיניך, וכן הוא הדבר הזה "שנתן כח לפה" להוליך את החלומות, עכ"ל. וכן הוא ברקאנטי תצוה.^ט וביאור נוסף עין בן יהודע, ברכות ז א.^ט

והדיוט הכונה בערכך, ביחס למתברך, עין ברכות (ז א) שר' ישמעאל נקרא הדיוט ביחס לקב"ה, ועין זוה"ק ח"ג רעו א", ובן יהודע שם: ועין רמב"ם הלכות תפלה ונשיאות כפים, פרק טו, הלכה ז.^ט ועין זוה"ק ח"ג רכח ב, שזהו בחינת ברכת כהן הדיוט, עיי"ש.^ט ושער מאמרי רז"ל, ברכות.^ט

^ט נראה הכוונה, שהספורנו לא אומר זאת על לבן שברך לאחותו רבקה, אלא לבנותיו רחל ולאה, ומוכח שעל אח לא נאמר זה. ז"ל הרקאנטי: וזהו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, כי ברית כרותה לשפתים. ועצו"ש.

^י ז"ל בן יהודע על מאמר לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה: לא מבעיא אם הזמן הוא עת רצון למעלה, דודאי גם ברכת הדיוט תעשה פירות מכח הזמן, וכמ"ש אין טעם כרצון, אלא גם בעת דין וצרה נמי אל תהי ברכת הדיוט קלה, כי לפעמים פועלת ברכתו של הדיוט גם בעידן רתחא ועקתא.

^י ז"ל הזהוה"ק: ואי תימא דהדיוט דא, אף ע"ג דאיהו הדיוט לגבי מאריה, ברכתא עלה אתמר אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, והדיוט דא לגבי מלכא עבד מטטרוך.

^ב ז"ל בן יהודע בסוף דבריו: ואע"ג דשניהם [אלימלך וארונה] היו מלכים, קרי להו הדיוטות בשביל שלא היו ישראלים. ז"ל הרמב"ם: ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה, שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמך שמי על בני ישראל ואני אברכם, הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו.

^כ ז"ל הזהוה"ק: ומסטרא דברכת כהן הדיוט קא רמיז אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. ז"ל שער מאמרי רז"ל ברכות ז א: כבר הודעתך במאמר ס' הזהוה"פ' שלח לך בענין נשים דעתן קלה מה עניינו. והנה כאשר

ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה' (בראשית כו יב).

עין שם כה יא. ויברך אלקים את יצחק וגו'. וביאר באור החיים על אתר וז"ל, פירוש היות דדבר הנמדד אין הברכה מצויה בו (תענית ח ב, ב"מ מב א), וכאן אמר שהגם שנמדד ונודע שיעור מאה שערים, אף על פי כן ויברכהו ה', עכ"ל. ובעומק כי מדידה היפך ברכה, המשכה, ויצחק שנעקד ועלה לג"ע כדברי חז"ל (מדרש הגדול סו"פ וירא, הובא בחזקוני שם), נעשה עולי עין, ולכן בסוף ימיו היה סגי נהור גשמי (בראשית כז, א). ולכן לא שלטה עין הרע בו ובמזונו, וכמ"ש אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין. ויצחק כל היותו סמוי מן העין, וכח הדין הנפול, עין הרע שגנוז ביצחק, לקחו עשו, עין רבינו בחיי, בראשית טו יג. וכתב הכתב סופר (בראשית מח טז) וז"ל, שם יצחק הוא על לשון צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי (שם כא ו), ופרש"י ישמח לי, שישמחו בשמחתה, ושם יצחק שכולם ישמחו בשמחת ישראל, וע"י זה וידגו לרוב בקרב הארץ, שלא ישלוט בהם עין הרע, רק ידגו לרוב, עכ"ל.

וכתב בקהלת יעקב (ערך ריבוי) וז"ל, ענין הריבוי בא מבחינת הגבורה, שהרי הרב אמר כן (שער הפסוקים בא), שפי' על פסוק (יהושע כד ג) וארבה את זרעו, ארבה בגימט' יצחק. וכן

כתב הרמ"ז (פרשת במדבר, קיז ב) שלכן עין הרע שולט על בחינת ריבוי, לפי שבחינת ריבוי הוא מגבורה והחיצונים מתאחזים בגבורה, עכ"ל (הרמ"ז). והנה לכאורה יראה הדבר בהפוך, כי בחינת ריבוי הוא מצד החסד שהוא מתפשט ומתרבה, אבל הגבורות הן בחינת צמצום כנודע. אך הענין, דמן הצמצום הזה בא הריבוי, שכל שענף קרוב אל השורש אינו יכול להתרבות, וכן מה שמתרחק יותר מן השורש יכול להתרבות, כמ"ש ר"ת בספר הישר, שעל כן הצדיקים מועטים והרשעים רבים, וכו' עכ"ל. ויש עוד ביאורים לדבר, ואכמ"ל. ולכן נמצא ביצחק ריבוי גמור, והבן.

וז"ל רש"י על אתר, שאמדה כמה ראויה לעשות, ועשתה על אחת שאמדה מאה, ורבותינו אמרו אומדן זה היה למעשרות וכו'. ועי' בביאור בעל תרומת הדשן בביאורי מהרא"י. ובעומק, היה פי אלף, והבן, והינו שברך בשורש כיחודו של עולם, באלופו של עולם. וזהו מכח הארת העקידה, עקוד בא"ס ב"ה, הן הויתו, הן ממונו, והן כל חלקיו. והנה דבק במקור כל הברכות שהוא אין סוף, היינו ברכה בלי סוף.

נמשך הברכה שהיא סוד אימא עילאה בסוד ברוך כבוד ה' ממקומו כנודע, והברכה הזאת נמשכת אל נוקבא דז"א דרך ההדיוט שהוא ז"א, ואז אין דעתה קלה כבתחילה, לפי שאז יש לה מוחין גמורים, וסוד הענין הוא כמו שהודעתין בשער רוח הקדש בענין היחודים, ענין שם בוכ"ו הנמשך משם אהי"ה שבבינה המתפשטת עד הנוקבא לתת לה מוחין, וסוד בוכ"ו הוא בגי' ד"ל כשיעור קומת המלכות, אך שלשים באמה ורוחב ד' באמה כנודע, ומכח זה השם נעשה בה מלוי המלוי של אדני"י שהם ד"ל אותיות בזה האופן: אל"ף למ"ד פ"א דל"ת למ"ד תי"ו נו"ן וא"ו נו"ן יו"ד וא"ו דל"ת. וז"ס הדיוט שהוא בגי' ד"ל (ועי' ש"ש בהגהת מהרש"ז). אמר שמואל, עוד מצאתי שבברכת הדיוט היא ברכת כהנים, ויש בה ג' הויות יברך ה' יאר ה' ישא ה', וכל הויה מאלו היא בז"א שהיא הויה דמ"ה, וג' פעמים מ"ה הם בגי' קל"ה, וזמ"ש אל תהי ברכת הדיוט קל"ה בעיניך כו'. עעו"ש.

יד ז"ל רבינו בחיי: כי "עין רע" מספרו ארבע מאות וכו', וכן תמצא בעשו המתפרנס ממדתו של יצחק שהוא מדת הדין שהיה לו עין רע, ודרשו רז"ל (כ"ד עו, ח): "ורוח תשימו בין עדר ובין עדר" (בראשית לב, יז), למה אמר יעקב כן, כדי להשביע עינו של אותו רשע. וכתוב בו (שם פסוק ז) "וארבע מאות איש עמו". ומצאתי בבראשית רבה: (עו, ד) "ואלו עיינין כעיני אנשא בקרנא דא" (דניאל ז, ח), זו מלכות אדום הרשעה, שהיא מכנסת עין הרע בממונו של אדם.

יד ז"ל ביאורי מהרא"י: על יד המעשרות היה אומדן, כי היה נתון מעשר ראשון א' מעשרה, [ו]מעשר מן המעשר דהיינו אחר ממאה. ופי' המקרא מוימצא ק' שערים, כלומר ממה ששיערו שיהיה בין הכל כך עלה המעשר מן המעשר, והיינו ק' פעמים ממה ששערוהו.

השי"ת חל ביעקב, עין זוה"ק, ח"א, קמג א"י.
וברכות אלו ישר מהקב"ה, מעולם לא היו
שייכים לעשו, ועשו בא לקבל רק ברכות אביו
יעקב. ואחר שקבלו יעקב לבסוף הודה לו
עשו, שרו של עשו, כמ"ש (זוה"ק שם קמג ב) מה
כתיב (בראשית לב ל) ויברך אותו שם וכו', דאודי
ליה על כלהו ברכאן דברכיה "אבוי", אולם
ברכות השי"ת לא נצרך להודאת עשו ושרו.

ועוד אמרו (שם קמג א) תא חזי כמה ברכאן
אתברין יעקב, חד דאבוי בההוא עקימו ורווח
כל אינון ברכאן, וחד דשכינתא דברין ליה
קב"ה כד הוה אתי מלבן דכתיב ויברך אלקים
את יעקב (עי' שם לה ט), וחד דברכה ליה ההוא
מלאכא ממנא דעשו, וחד ברכה אחרא דברכיה
ליה אבוי כד הוה אזיל לפדן ארם דכתיב (שם
כח ג) ואל שדי יברך אותך וגו'. בההוא זמנא
דחמא יעקב גרמיה בכל הני ברכאן, וכו' עיי"ש.
ויעקב בריך התיכון מברית מן הקצה אל
הקצה (זוה"ק ח"ב קעה:), ברח-ברך, הברחה של
ברכה, ודו"ק היטב.

**ויברך את יוסף ויאמר האלקים אשר
התהלכו אבתי לפניו וגו' המלאך
הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים
וגו'. ויברכם ביום ההוא לאמר בכך
יברך ישראל לאמר ישמך אלקים
כאפרים וכמנשה (בראשית מח טו) .**

**וכתיב (שם מא מג) ויקראו לפניו אברך, וכתב
בטור הארוך שם ז"ל, שיברכהו כעבד לאדוניו.**

**ויברכהו (יעקב ליעקב) ויאמר ראה ריח
בני כריח שדה אשר ברכו ה' וגו',
ארריך ארור ומברכיך ברוך וכן להלן
(כח ד) ויתן לך את ברכת אברהם
לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ
מגריך אשר נתן אלקים לאברהם
(בראשית כ"ז כ"ז).**

ולהלן (כח יג) ברכת ה' ליעקב, אני ה' אלקי
אברהם אביך ואלקי יצחק, הארץ אשר אתה
שכב עליה לך אתננה ולזרעך (שזו היא ברכת
אברהם לרשת את הארץ), והיה זרעך כעפר הארץ
ופרצת ימה וקדמה צפנה ונגבה ונברכו בכך כל
משפחת האדמה ובזרעך.

ונגלה ברכת יעקב באחרים, כמו שאמר לבן
(להלן ל כז) ויברכני ה' בגללך, וכן בשרו של עשו
כתיב (להלן לב כז) לא אשלחך כי אם ברכתני.
ולבסוף בריך את בניו כמ"ש (להלן מט כח) איש
אשר כבדנו בך אותם, וכן את מנשה ואפרים
(שם מח ט). כן בריך במצרים את פרעה (שם מז ז-י).

ולכן קנה יעקב מעשו את ה'בכרה', אותיות
'ברכה' [כי הראשית היא מקור הברכה, עיין זוה"ק,
ח"א לה ב"], ולאחר מכן נטל גם את הברכה
מעשו.. ואמרו (שם קלט א) דיתברך יעקב בלא
דעתיה (דיצחק) אלא בדעתיה דקב"ה, והכי
איצטריך, עכ"ל. ומבואר שבעומק אין עיקר
ברכתו של יעקב מיצחק אביו, אלא עיקרה
מהקב"ה כביכול בעצמו, וזהו שורש ברכה בלי
מיצרים^{יב}, ודמותו של יעקב מעין אדה"ר (כ"מ פד
א, זוה"ק ח"א לה ב ודף קמב ב), וברכת אדה"ר שברכו

^{יב} ז"ל הוזה"ק: דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה, ושופריה דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה, ועל דא כמה דמנע סמאל
ברכאן מאילנא קדמאה, הכי נמי מנע יעקב - דאיהו אילנא דוגמא דאדם - מסמאל ברכאן מלעילא ומתתא, ויעקב ידיה נטיל
בכלא.

^{יד} ז"ל הגמרא (שבת קיח-): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה
נח, יד) אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם וכו', ולא כיצחק וכו', אלא כיעקב
שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

^{יח} ז"ל הוזה"ק: דאייתי ההוא חו"א לוותין על עלמא, ובחכימו ובעקימו אייתי לוותין דאתלטיא עלמא, וכו', אזדמן יעקב
בחכמתא ובעקימו דאייתי ברכאן עליה דיעקב דאיהו כגוונא דאדם הראשון, ואתנטלו מההוא חו"א, וכו', לאייתא ברכאן על
עלמא ולנטלא מניה מה דמנע מעלמא, ומדה לקבל מדה הוה, וכו', עליה כתיב (בראשית ג יד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל
חית השדה, ואשתאר ביה לדרי דרין, ואתא יעקב ונטיל מניה ברכאן. ומן יומיו דאדם אזדמן יעקב לנטלא מההוא חו"א כל הני
ברכאן.

ועיקר ברכת יעקב ליוסף כתיב (שם מט כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (שבכו שיהיה כדבר הסמוי מן העין) וגו', מאל אביך ויעזורך ואת שדי ויברכך, ברכת שמים מעל ברכת תהום רובצת תחת ברכת שדים ורחם, ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעות עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו.

יוסף בחינת אות ברית קודש, בחינת יהי מקורך ברוך (משלי ה יח)^כ. ותחלה הושלך יוסף לבור, וכשתקן נהפך בור לברוך, וכמו שאמרו חז"ל (תנחומא ויחי יז, הובא בהדר זקנים בראשית נ טו) כשחזרו יוסף ואחיו מקבורת אביהם, ראה יוסף הבור שהושלך בו ובירך ברוך ה' שעשה לי נס במקום הזה, עכ"ל, והנה שנעשה מבור ברוך, שזהו מדרגתו, והבן.

ומהות שמו, יוסף, הוספה, וכמ"ש (דברים א יא) יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים ויברך וגו', וכפשוטו אמרה רחל (בראשית ל, כד) יוסף לי ה' בן אחר, וכל היות שמו ברכה.

וכשקראו כל השבטים שמע ישראל וגו', אמר אחריהם יעקב ברוך שם כבוד מלכותו וכו' (פסחים נו א), והינו שמכח "ברוך" נצטרף יעקב לכלל בניו, ושורש הצרף יוסף שכן זקונים הוא לו, והינו מכח "ברוך" דייקא^כ.

וכתב באור החיים (בראשית מח טו) ז"ל, ויברך את יוסף - לא ראינו ברכה ליוסף כאן וכו', יתבאר על פי דבריהם שאמרו (עי' במדבר יא ב) שמפתח הברכות היה ביד אברהם ומסרו ליצחק ויצחק מסרו ליעקב ויעקב מסרו

ליוסף, והוא אומרו ויברך וגו', פירוש מסר בידו מפתח הברכות, עכ"ל.

והרמב"ן שם פירש, שברכת הבנים היא ברכת יוסף^כ. וביאור עומק דבריו שברכת יוסף הבנים אין עיקרה מנשה ואפרים, אלא עיקרה משיח בן יוסף, ודו"ק היטב.

ועיקר ברכה נגלה באות ברית קודש, וכו' נגלה כח הזכרות שבו, זכר גימט' ברכה, כמ"ש במושב זקנים ויקרא יב ב, וברא"ש ובעל הטורים שם, ועוד. ומשיח בן יוסף בבחינת זכר, ומשיח בן דוד בחינת נקבה, כנודע (ליקוטי הש"ס להאריז"ל סנהדרין).

ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה

(דברים לג יא).

ומכח שדבק בהם הברכה הכהנים מברכים, כמ"ש (דברים כז יב) אלה יעמדו לברך את העם^כ, וכתוב (שם כא ה) ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחר ה' אליך לשרתו ולברך בשם ה' וגו'. וכתוב (שם י ח) ולברך בשמו עד היום הזה, דהיינו ברכת כהנים כמ"ש (במדבר י כג) כה תברכו את בני^כ אמר להם יברך וגו'.

ושבט הכהונה כולו מלא ברכת ה'. וכתב באבן עזרא (דברים שם) ברך ה' חילו - הבכורים והמעשר. ופעל ידיו - הקרבנות, עכ"ל. וברמב"ן שם כתב וז"ל, שיהיו חיל גדול וכו'. ואונקלוס אמר נכסוהי, מלשון ואת כל מקניהם ואת כל חילם (במדבר לא ט), יתכוון למה שאמרו רבותינו (יומא כו א) בקטורת שהיא מברכת, והוא דבק אל ישימו קטורת באפך (דברים שם פסוק י), כי

^כ עי' זו"ח תיקונים ח"ב צא ב: מקור דחכמה תניינא מאי ניהו. אמר ליה אימא ברי. אמר ליה בהאי קרא רמז ליה שלמה יהי מקורך ברוך, ודא צדיק, ובג"ד אתמר ביה (משלי י) וברכות לראש צדיק, ודא שלום.

^כ נראה הכוונה, שהלשון בן זקונים מלמד שהוא היה עיקר ושורש בניו, והוא בחי' ברוך, ולכן ע"י ברוך נצטרף יעקב עם בניו.

^כ ז"ל הרמב"ן: ויברך את יוסף ויאמר. הטעם, כי לברך את יוסף באהבתו אותו ברוך את בניו. ויגיד כי לא היה ליוסף זרע אחר, והיתה כל ברכתו בברכת אלה הנערים. או שיקראו שאר בניו על שם אחיהם ומברכתם יבורכו גם הם, עכ"ל. ועי' גם באור החיים בשם הרמב"ן.

^כ ז"ל הפסוק: אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי וגו'. או יתכן שכוונת הרב להמשך הפסוקים, וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם ארור האיש וגו', ומבואר ברש"י שאמרו תחילה ברוך האיש וכו'. וזה לדעת רבי שמעון בירושלמי סוטה (פ"ז ה"ד) שרק הכהנים עמדו למטה לברך את העם, וכן פשוט לשון הפסוק ביהושע (ח לג, ובמצד"ד שם).

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו
(דברים לג א).

ומלבד ברכות אלו שברך משה במפורש לבנ"י, יש גם עוד ברכות ממנו לישראל, וכמ"ש חז"ל (דב"ר א, ד), ראוין הברכות (שאמר בלעם) להאמר מן משה, רק שלא יאמרו אוהבן ברכו, ולכך נתנם ע"י בלעם. אולם נמי פרשת בלעם משה כתבו, כמ"ש בהשפעת (ב"ב יד ב). וכתב בפרפראות לחכמה (למהר"ן ליפשיץ, בלק) וז"ל, אמר [בלעם] (במדבר כג כ) הנה ברך לקחתי, ר"ל מן משה, ונרמז בס"ת, והנה ברכת זה שלש פעמים, ר"ת למפרע משה, עכ"ל.

וכתב בקהלת יעקב ערך בלעם וז"ל, והוא היה מצד הרע שבהבל שהוא בל (ליקוטי תורה, בלק) ומשה היה מצד הטוב, ה' דהבל הוא ה"א דמשה. ועל כן אמרו (במדב"ר יד כ) באומות העולם קם ומנו בלעם, ועל כן משה כתב ספר בלעם (ב"ב יד ב), ששניהם משורש אחד. וגם הערב רב היו בניו של בלעם, יונס ויומברוס ראשין עליהם (זוהר ח"ב קצא א) והכל היה מבחינת רע דהבל, על כן קבלו משה. הנה ברך לקחתי, ר"ת הבל, שהיה מבחינת הבל. בלעם בא"ת ב"ש גימט' של"ה, וכבר אמרו רז"ל (עי' זוה"ק ח"א כה ב, ספר הליקוטים וישב ד"ה ויאמר יהודה) שלה זה משה, כי בהתחלף ש' דשלה בא"ת ב"ש הוי אותיות הבל, ומשה ובלעם שניהם מבחינת הבל, עכ"ל.

ובכללות משה דבק במדרגת ברכה, ובלעם דבק במדרגת קללה, וכמו יתרון האור הבא מתוך החושך (קהלת ב יג, זוה"ק ח"ג מז ב), כן יתרון קללת בלעם שנהפכה לברכה, יותר מברכת

ממנו יתברך חילו כמו ששנינו (יומא שם) חדשים לקטורת. ובספרי (ברכה שגב) ברך חילו בנכסים, וכן אמרו רוב כהנים עשירים הם, משום אבא דורש אמרו, נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב (תהלים לג כה), זה זרעו של אהרן, עכ"ל הרמב"ן.

ואמרו (קידושין סו ב) ברך ה' חילו וגו', אפילו חולין שבו תרצה. וזהו עומק הברכה - שמברך אפילו חולין, אפילו חללין. ומכח ברכתם שלהם, שדבקים בשורש הברכה, לכן נמסר בידו לברך את ישראל, את כל ישראל דווקא, אפילו חללין, ודוק. וזהו חילו - חולין, שכחו אפילו בחולין, עין תורה תמימה על אתר, אות לה"י.

וכתב במשך חכמה (במדבר כה יב) וז"ל, אע"ג שאמו תהיה גרושה או חלוצה, אין החסרון שבמעלת אמו גורמת לו לחלל עבודתו, דבחר אביהם אזלי, שהוא במעלתו אין חסרון והוא לא נתחלל, ועין ב"ב קט ב בזה. והנה ע"פ מה דדריש בספרי (יב) והיתה לזרעו אחריו ברית כהונת עולם, שקאי על כהונה גדולה, א"כ קמ"ל הפסוק, דבן גרושה שלא נודע, מלבד שאם עבד לא חלל, אלא אף היה כה"ג ועבד עבודות כשהיה כה"ג דלא כשר בשאר כהן, כמו עבודת דיוה"כ, ג"כ כשר, וכו' עכ"ל, עיי"ש ודו"ק.

וזהו כוח הכהונה ששורשו באהרן, וכח חילו נמשך בכל זרעו, וכח ברכתו ממשיך אף הוא, וכן כל כהן וכהן שמברך את ישראל, כח אהרן הכהן עדין גנוז בו לברך. ואף שעיקר כח הברכה גנוז באהרן ובניו, כהנים, מ"מ בהרחבה כלל שבט לוי גנוז בו ברכה, כנ"ל שברך ה' חילו במעשר, השייך ללוים.

²¹ ז"ל התורה תמימה: לא נתבאר טעם הדרשה דמסיב לשון חילו למוכן חולין, והוא פלא לכאורה. ונראה שדקדקו חז"ל להלשון חילו שבכאן ענינו עוז ואומץ, ומובנו גם לענין גבורות אנשים, וכמו אל תתן לנשים חילך (משלי לא ג), ומבואר דברך משה את יוצאי חלציו שירצה הקדוש ברוך הוא את פועל ידם, וכמו שאמר ברך ה' זרעו. והלשון 'תרצה' יונח במקום שיש איזה פגם וחטא, וכמו הציץ מרצה, על איזה עון, כמבואר בפ' תצוה ונשא אהרן את עון וגו', וכו', ולפי"ז ממילא מבואר שגם פועל ידי של בן חלל דהיינו בן גרושה ובן חלוצה מתרצה, וכו', ומדוייק מאוד הלשון ברך ה' חילו - אפילו חולין שבו, כלומר כיון שעכ"פ חילו הוא, ודו"ק.

ש"ס

שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחר ובא להתפלל ולא המתין לחבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו וכו', ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (איוב יח ד) ויעתק צור ממקמו, וכו', ואם המתין לו מה שכרו, א"ר יוסי ברבי חנינא, זוכה לברכות הללו שנאמר (ישעיה מח יח) ולוא הקשבת למצותו והיה כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו' (ברכות ה ב).

ועין יונת אלם פרק צה"י.

והיוצא ואינו ממתיין לתפילת חבירו, כל תפלה ותפלה הוה נפרדת זו מזו. וזהו טורפין לו תפלתו בפניו, והינו טרף לשון הפסק חיות, טרף טרף יוסף (בראשית לו לג), אולם הממתין, יש המשך וחבור לתפילות. וזהו בחינת עוד יוסף חי.

ויוסף דתיקון עליו אמרו (סנהדרין צב א) ואם

משה מתחלה, ועין עוד של"ה, בלק, אות ו"ה.

ועל משה אמרו (נדרים לח א) טוב עין הוא "יבורך" (משלי כב, ט), שנהג טובת עין בישראל לתקן להם את התורה, ואת הפלפול^י. וכנגדו בלעם, סתום העין, דבק בקללה.

ומשה כולל כל נשמות ישראל (זוה"ק ח"ג ט), שלמות של כל הכללות. וכתוב (שמות לט מג) וירא משה את "כל המלאכה" והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה. ופרש"י, א"ל יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידכם, ויהי נועם ה' אליקינו עלינו וגו' (תהלים צ), עכ"ל.

וכן שלכן ברכם קודם מותו, שהוא כח כללות החיים, וזהו מהות משה כללות, וברכתו כח הכללות.

^{יד} ז"ל השל"ה: הגם כי יש שני דרכים המתנגדים, סטרא דימינא קודש הוא לה', וסטרא דשמאלא טמא יקרא, מכל מקום למעלה מצטרפים יחד בשורש העליון.

והענין הוא כמו שני דרכים המתחלקים זה לכאן וזה לכאן, ויוצאים ממקום אחד אשר משם פרשת דרכים, ולמטה מתפרדים, אבל כל למעלה ולמעלה יותר מתקדש, עד שבשרשם נכנס הכל לשורש הקדושה. ומשה רבינו ע"ה נכנס בדרך הטוב והישר הוא סטרא דימינא, כי 'מוליך לימין משה' (ישעיה סג, יב), ונכנס למעלה למעלה עד השורש שהוא גבוה מאוד מכל מעלות הנביאים. ובלעם היה בסטרא דמסאבא, היה קוסם ומנחש, מכל מקום עלה למעלה עד שהגיע להשורש, אבל ירד גם כן וטימא את עצמו בקסמים ובנחשים. נמצא בבחינה זו בלעם קם כמשה, אבל בהתפשטות רחוק רחוק הוא, משה רבינו ע"ה טהור, ובלעם טמא.

ומאחר שבהשורש מתאחד, היה משה רבינו ע"ה משיג גם כן מה שהשיג בלעם, אבל בלעם לא השיג מה שהשיג משה רבינו ע"ה, כי תמיד מתרחק והולך, וכו'. וראויה היתה פרשה זו לומר על ידי משה רבינו בלי אמצעיית בלעם, רק צריך להיות הקטיגור סניגור וכמו שכתבתי (שם אות ה). ודבר זה דוקא על ידי בלעם, כי הוא קם באומות כמשה רבינו ע"ה. והכל שיתייחד הקללה בברכה בהשורש, ואז הדם נתהפך לחלב, וכולו הפך לבן וטהור הוא. כי למעלה בהשורש מתייחדים השני דרכים, ומשה רבינו ע"ה ראש ישראל, ובלעם ראש האומות. והזדככות ישראל על ידי האומות כמו שכתבתי, והיה מההכרח שיצאו הברכות מפי בלעם, והיה מזכירם בדרך קללה, כי הקללה סיבת הברכה, עכ"ל, ועצו"ש.

^{יז} ז"ל הגמ' בנדרים: אמר רבי יוסי בר' חנינא, לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר כתב לך (שמות לד כז) פסל לך (שם פסוק א), מה פסולתן שלך אף כתבן שלך. משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך וגו'.

מתיב רב חסדא וכו', אלא פילפולא בעלמא [נתן לו למשה, והוא נהג בו טובת עין לישראל. ר"ן].

^{יח} ז"ל יונת אלם לרמ"ע מפאנו: ומי שאינו ממתיין את חברו בתפלת ערבית, גורם שיעתק צור ממקומו, בהיותו פחו כמים להעתיק צורת רחל מפרצוף לנקודה, או להעתיק צור' לאה מפני ישראל לאחוריו, ולפי דרך זה דייק טפי 'ויעתק צור ממקומו'. ואם המתין לו זוכה לברכות מעין מה שתקן, דוק ותשכח.

למדו (תורה לתלמידו) מה שכרו, אמר רבא אמר רב ששת, זוכה לברכות כיוסף, שנאמר (משלי יא, כו) וברכה לראש משביר, ואין משביר אלא יוסף, שנאמר (בראשית מב ו) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. והמלמד תורה לתלמידיו הוא כח ההמשכה, המשכה מרב לתלמיד. וזהו גדר ברכה, המשכה.

וביאר המהרש"א (סנהדרין שם) וז"ל, ואמר אם למדו מה שכרו זוכה לברכות כיוסף - לפי שהתורה היא מזון הנשמה כמו הלחם לגוף, וכמו שזכה יוסף לברכות שכלכל את אחיו ועמי הארץ בלחם, כן יזכה הת"ח המכלכל אחרים בלחם התורה ומלמד להם. ומסיים כל המלמד תורה בעוה"ז וכו' [זוכה ומלמדה לעוה"ב], היא הברכה לראש יוסף, שנאמר ברכת אביך גברו וגו', שהיא הנחלה בלי מצרים שבעוה"ב כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו', וכו', עכ"ל. זהו שלמות הברכה, נחלה בלי מצרים, מעין אין סוף שאין לו מצרים.

ועיקר גילוי כח הברכה באדם, באות ברית קודש, מדתו של יוסף. וכתב בבן יהודע (סנהדרין שם) וז"ל, זוכה לברכות כיוסף - נ"ל בס"ד, טעם לזה, כי יוסף הצדיק ע"ה כל ישראל נקראים בניו אע"פ שהם אינם משבטו, דכתיב (תהלים עז טז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, נמצא גם שאר שבטים שאינם בניו וזרעו קראם בני יוסף, כן זה המלמד תורה לתלמידים, כל אלו התלמידים נקראים בניו אע"פ שלא ילדם, וכמ"ש רז"ל (סנהדרין יט ב) כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, לכן אמר זוכה לברכות כיוסף, עכ"ל.

ויעקב שורש ירידת הברכה מלעילא, ישראל,

ישר-אל, לי-ראש. ונמשך הברכה ליוסף, עד סיומא דגופא, אות ברית קודש.

ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו (ברכות ו א), שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ כד).

ו**כתב בדגל מחנה אפרים** (תרומה ד"ה או) וז"ל, בכל מקום אשר אזכיר את שמי, כשיזכיר שם של הקב"ה, שהוא תורה הקדושה שכולה שמותיו של הקב"ה (עין בהקדמת הרמב"ן לתורה), אז אבוא אליך וברכתיך, נמצא בעוסקו בלימוד תורה "לשמה" בזה הוא לוקח להשם כביכול וכו', עכ"ל.

ודיקא לשמה, וכמ"ש ברוח חיים (אבות ג ו) וז"ל, כי לפעמים ילמוד האדם לשם כבוד וכדומה, ואם כן המזכירו ללמוד הוא תאות הכבוד, אבל כשלומד לשם ה' - המזכירו ללמוד הוא ה'. וזה שאמר כשלומד באופן שאני [היינו הקב"ה] הוא המזכיר, אז אבוא אליך וברכתיך, עכ"ל.

וכן שברכה שלמה כראוי נמשך מלשמה, ואזי השפע נמשך ביושר ללא מעכבים, אולם כאשר לומד שלא לשמה, אז עצם כונתו שלא לשמה, הוא מעכב ברכה שלמה, ודו"ק.

וכמ"ש (כלה רבתי ט כ, ועין פסחים נ ב) כותבי ספרים תפילין ומזוזות אינם רואין סימן ברכה, ואם עוסקין לשמה רואין. ולכן מטבע ברכת התורה הוא ונהיה אנחנו וצאצאינו (ברכת בנים) יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

וזהו בתיקון, ברכו בתורה תחלה, עין נדרים פא א, ודברי הר"ן שם*, וכתב בידות נדרים שם

¹⁴ עי' זוה"ק (ח"א רמז ב): ברכות אביך גברו על ברכות הורי, ברכות אביך גברו ודאי, דהא יעקב אחסין שבחא דכלא יתיר מאבהן, דהא הוא שלים הוה בכלא, וכלא יתיר ליה ליוסף, מ"ט, בגין דהכי אתחזי, דהא צדיק כלא נטיל ואחסין כלא כחדא וכל ברכאן ביה שריין, הוא אריק ברכאן מרישא לעילא, וכל שייפי גופא כלהו אתתקנן לארקא ביה ברכאן, עכ"ל, ועז"ש.

¹⁵ ז"ל הגמרא בנדרים: ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן, וכו', רבינא אומר שאין מברכין בתורה תחלה, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (ירמיה ט, יא) מי האיש החכם ויבן את זאת [ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה, על מה אבדה הארץ], דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב (שם פסוק יב) ויאמר ה' על עזבם את תורתי [אשר נתתי לפניהם, ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה] וגו'. היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה, אמר רב יהודה אמר

וז"ל, ברכת התורה רק על לשמה היא, כמ"ש כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. עכ"ל.

וכתב בבאר מים חיים (פר' ראה, דיבור א) וז"ל, אם תהגה בה לשמה ולקיים מצותיה לשם ה', תקבל כל הברכות שבעולם, וח"ו להיפך, אף אם תלמוד התורה ותקיים מצותיה הרי הוא לפניך סם המות לקבל כל הקלות עליך ח"ו, עכ"ל, ויסוד זה נתבאר הרבה בדברי רבותינו.

ובעומק, כל ברכה מתחילה בנוכח, ברוך "אתה", וזהו גדר הברכה, גילוי אתה, ולא גילוי האני של המברך. וזהו גדר לשמה, גילוי הקב"ה, לשמו ית', היפך של לשם אני. ואמרו (סוטה ה א) אין אני והוא יכולים ללדור בעולם^פ, אזי ח"ו נסתתר א"ס ב"ה, ונעלם מקור הברכה.

ולכן אמרו (ברכות יב א) כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, וזה עומק איסור ברכה לבטלה, כיון שממשיך מאין סוף ברכה לבטלה, ודו"ק היטב. וכבר האריכו האחרונים בשורש טעם ברכה לבטלה.

כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה (ברכות יב א).

וכתב הרמב"ן (שמות טו כו) וז"ל, תקנו בברכות אשר קדשנו במצותיו וצונו, כי הברכות יש בה מלכות, ובמצות נצטוונו לנו מן העולם ועד העולם, והמשכיל יבין. והנני מאיר עיניך,

רב שאין מברכין בתורה תחלה.

כי כל ברכה שיש בה מלכות היא כן, שחלקו כבוד למלכות עולם אשר קדשנו ואשר עשה לנו, וכו', עכ"ל. ואמרו (זוה"ק ח"ג רעב ב) ואוקמוה מארי מתניתין, כל ברכה שאין בה הזכרה ומלכות לאו שמה ברכה, מלכות, אדנ"י.

וכתב בציוני (שמות שם) וז"ל, בלא זכירת מלכות אינה ברכה, כי גוזל אביו ואמו (ועין חסד לאברהם, מעין ב, נהר מב^ב), ובמקום שאין מלכות אין ממשלה, כענין מאמר חז"ל (אבות פ"ג מ"ב) התפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מורא וכו', ובמקום המלכות נאמר (נחמיה ט ו) ואתה מחיה את כולם, וכו' עיי"ש.

וכתב במערכת האלוקות (פרק טו) וז"ל, כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, ומאחר שצריכין בברכה זכירת המלכות וכו', תקנו בברכה לומר ברוך "אתה", כי הוא מדבר עם המלך, ומברך אותו, עכ"ל.

וגדר מלכות בברכה, כתב בשערי אורה (שער ה) וז"ל, מידת מלכות שהיא "מקבלת" שפע ברכה וחיים, עכ"ל. וז"ל מסילות חכמה (למהר"ם פאפירש, אות יב), מלכות - סוד כוס של ברכה, עכ"ל, ועין מגלה עמוקות (ואתחנן אופן לא)^פ. אולם בתולעת יעקב (סוד נטילת שחרית) כתב וז"ל, והטעם כדי לחלוק כבוד למלכות בית דוד, כי אין שלמות בלתו, והוא שלמות היחוד הנעלם,

ופירש הר"ן: ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל, וכו', אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה. והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה. אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.^פ ז"ל הגמ' סוטה: אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא, כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני יכולין לדור בעולם, שנא' (תהלים קא ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אותו, אלא אתו לא אוכל.

^פ ז"ל החסד לאברהם: ומי שנהנה בלא ברכה גוזל אביו - תפארת - ואמו - מלכות, עכ"ל. והוא מדברי הגמ' (ברכות לה ב): כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר (משלי כח, כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים לב ו) הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן.

^פ ז"ל המגלה עמוקות: סוד כוס של ברכה היא מלכות בית דוד, כמ"ש דוד (פסחים ק"ט ב) לי נאה לברך, לי דייקא לפי שמדתו מלכות והוא רגל רביעי שבמרכבה, וכו'. לכן אמר דוד רגלי עמדה במישור (תהלים כו יב), ר"ל מלכות נקראת מישור, כמו שכתוב כי תשפוט עמים מישור (תהלים סז ה), לכן במקהלים אברך ה' (תהלים כו יב) לעתיד לבא.

**היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה
וקסבר דחמרא הוא פתח ובירך
אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא,
מאי, בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר
חתימה אזלינן (ברכות יב א).**

**ואמרו (זוה"ק ח"ג ק"ח א) מאן אתר עיקר ברכה,
ממלך דבעי, וכו', מאתר דכל ברכאין כנישין,
ועין גר"א, אדרת אליהו דברים א א"י.**

**וכתב בכסף משנה (הלכות ק"ש פ"א ה"ח) וז"ל,
בתר עיקר ברכה - דהיינו שם ומלכות - אזלינן
והוי כאילו סיים, עין רמב"ן במלחמות (ברכות
שם), עכ"ל. ודו"ק שגדר תחילת ברכה הוא שם
ומלכות, וכמ"ש בגמ' כל שלא אמר אזכרה
ומלכות אינה ברכה (ע"י ברכות מ ב), ולכן היא
עיקר ולכן אזלינן בתר מחשבת פתיחה, עין
מאירי שם י"ד.**

**וטעם לילך אחרי החתימה, כתב הרמב"ן
(מלחמות ו ב בדפי הרי"ף) וז"ל, בתר חתימה אזלינן,
וכדנני, הכל הולך אחר החיתום, עכ"ל.**

**עכ"ל. ועין עוד תורה אור למהר"מ פאפירש,
בשלח, על דברי הרמב"ן הנ"ל ב.**

**וגדר קבלת הברכה, כתב בשפע טל (שער ו פרק
א חלק שפע) וז"ל, מלכות שנקראת ברכה, בסוד
אדני, שמפורסמת שמקבלת מכלן, עד שהיא
פרטית, כי המדרגה אחרונה שהיא מלכות,
מושפעת מכולן, עכ"ל עיי"ש.**

**ועיקר קבלתה מג' אבות. וכתב בקהלת
יעקב (ערך אות ב - ה) וז"ל, במדרש (ב"ר א יד)
למה נברא בב', שהוא לשון ברכה, ברכה גימט'
כוז"ו במוכס"ז כוז"ו וי"ד אותיות, וכו', שהם
סוד ג' אבות הנכללת בה, עכ"ל עיי"ש.**

**ומלבד היותה מקבלת ברכה, אף משפיעה
ברכה, כמ"ש בקהלת יעקב (ערך ברכה - ה"א)
וז"ל, ברכה - הוא מלכות, סוד ארון נושא את
נושאו (ע"י סוטה לה א), והיא משפיעה ברכה
בחיות הנושאות אותה, עכ"ל. וכנודע המלכות
משפיעה ומוריקה שפע ברכה לכל אלו
שתחתיה, וזהו חלק מגדרי מלך, עין ברכות ג
ב"י.**

^א ז"ל תורה אור: הברכות כלנה הזכרת שם ומלכות, וא"כ צריך לכיין לשם תפארת שם הגדול ולמלכות. והנה מלכות עולם
הנגלה, תפארת עולם הנעלם, ולכן אמר ברוך אתה רומז למלכות מדבר לעולם הנגלה, וכשאומרים ה' אלקינו מלך העולם אשר
קדשנו, היינו עולם הנסתור, תפארת. כי המצות נצטוו מהעולם ועד העולם, שהם ת"ת ומלכות, כי עולם ו"ק כנ"ל מקום, ועולם
נק' מלכות.

^ב והנני מאיר עיניך, פירוש - ראייה, כי כל ברכה שיש בה מלכות הוא שחלקו כבוד למלכות דייקא, לכן כדי שלא יהיה קיצוץ ח"ו
אומרים אח"כ אשר קדשנו כנגד התפארת.

^ג ז"ל הגמ' בברכות: כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו [אצל דוד], אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין
פרנסה, אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה, אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו, אמר להם לכו
ופשטו ידיכם בגדוד וכו'.

^ד ז"ל האדרת אליהו: הברכה בכמות. ששם דרגא שזכה למדת בינה שמשם הוא המספר, כמ"ש (במדבר כג, י) מי מנה עפר יעקב
ומספר גו'. וזה שאמרו רז"ל (ספרי דברים א יא, הובא ברש"י שם) זהו משלי. אבל 'ויברך אתכם' הוא בדרגא דחכמה, כמ"ש ברכה
זו חכמה, וכמ"ש מאן אתר עיקר ברכה ממלך דבעי כו' מאתר דכל ברכאין כנישין, אמר ר' אבהו הכל נתן אבל שמו הגדול לא
נתן ולא אוזיף לאחר, דכתיב אני ה' לבדי, מלמד דשם זה לא נתן לשום נברא. וז"ש 'ויברך אתכם' הוא לבדו, ש"כ הוא משלי.
עכ"ל.

ולשון זוה"ק שלפנינו כך הוא: רבי יהודה הוה שכית קמיה דר"ש, א"ל ישראל מאן אתר אתברכן, א"ל וכו', בשעתא דאשתכחו
ישראל זכאין קמי קודשא בריך הוא והוו עמיה, שכיתין בחד אילנא עלאה קדישא דמזונא דכלא ביה, הוה מתברך מאתר דכל
ברכאן כנישין ביה, וביה אתנטע ואשתילו שרשוי, וישראל לתתא הוה מתברך מאתר דכל אינון ברכאן נפקין ביה ולא מתעכבי
למיפק וכו'.

^ה ז"ל המאירי (ד"ה ויש לגדולי הפוסקים): ומגדולי המחברים כתבו שיצא, שהזכרה ומלכות עיקר ברכה היא ועליה אנו דנין.

ושם (ד"ה ולגדולי הדורות): שמאחר שבהזכרה ומלכות שהוא עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין, ולא
היה בעיקר הברכה טעות, אף על פי שטעה בטופה יצא. [ועצו"ש: שאני התם דהא בריך, כלומר שבחתימה יש הזכרת השם,
ונמצאת היא עיקר לדון אחריה, וכו', אבל מטבע קצר שאין הזכרת חתימה כלל אינה עיקר לדון אחריה].

וישנה סברא נוספת, שהסיפא מתקן את אות ה^ט. ולגבי ספירת העומר, עין פרי חדש, הרישא, עין מאמר מרדכי, או"ח סימן נט, אות ג^ט. או"ח סימן תפ"ט, אות ו^ט, ועין נהר שלום, שם תרפ"ב^ט.

ועין עוד מחצית השקל, או"ח סימן רט ועיקר הברכה שבו נגלה שהולכין אחר

^{טו} ז"ל מאמר מרדכי: והרשב"א ז"ל בחידושי כתב וכו', ומשום דההיא דשכרא דוקא בדעתא, פירש [רש"י] נמי הא [דיוצר המאורות] בדעתא, דכל עצמינו אין אנו צריכין להעמידה דוקא באדעתא, אלא משום דברכת הפירות - כיון שהיא קצרה כ"כ - אלו פתח בהדיא בדחמרא הוא כולה ברכה בדחמרא, דפתיחתה וחתומתה באין כאחד, אבל בברכת המאורות שהיא ארוכה, אעפ"י שפתח ואמר בהדיא מעריב ערבים, עדין הוא צריך לחתימה ויש בחתימתה עדין לתקן כי אזלינן בתר חתימה [עכ"ל הרשב"א], וכו'. ר"ל, שצריך לחתום בברוך, ועל זה קאמר דיש בחתימה עדין לתקן, וכשפתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים דלא יצא היינו אעפ"י שלא הזכיר מעריב ערבים כלל באמצע הברכה, אלא בחתימה ממש טעה וסיים בא"י המעריב ערבים.

^{טז} ז"ל מחצית השקל: דין זה המבואר בשו"ע סעיף א' וסעיף ב', הוא אבעיא דלא אפשיטא בברכות דף י"ב. ורוב הפוסקים [חוץ מהתוספות שם ד"ה פתח] נקטו האבעיא לקולא מטעם ספק ברכות להקל. אלא שרש"י (שם ד"ה פתח) היה גרסו כמו שכתוב בסעיף א' בשם יש אומרים, שהכונה היתה שלא כהוגן והאמירה כהוגן. והרי"ף (שם ו, א) והרא"ש (שם פ"א סימן יד) גרסו דהאבעיא היתה כמו שכתוב בסעיף ב' דתחלת החתימה היתה שלא כהוגן וסופה כהוגן.

ומשום הכי כתב מג"א, ואף לפירוש רש"י כו'. ר"ל, לא מבעיא לשיטת הרי"ף דלא הוזכר כלל בש"ס לילך אחר כוונתו, וא"כ מנא ליה לומר שאם האמירה שלא כהוגן שיצא משום דכוונתו היתה כהוגן, דלהרי"ף לא אזלינן כלל בתר כוונתו. אלא אפילו לפירוש רש"י דנסתפק הש"ס אי הולכים אחר כוונתו, וא"כ כיון דלא אפשיטא אזלינן לקולא, לכן אם אמר שלא כהוגן והכונה כהוגן, ניזיל אחר הכונה. וע"ז כתב מג"א דגם זה ליתא, דלא איבעיא לן אלא היכי שאמר כהוגן כו', ר"ל שמה ניזיל אחר כוונתו לחומרא, אבל [ב]נידון הרמב"ם לילך אחר הכוונה לקולא זו לא שמענו.

^{טז} זה מקצת לשון הפרי חדש בקיצור: הטור הביא בשם אבי העזרי וז"ל, היכא דפתח ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אדעתא דלימא היום ארבעה שהוא סבור שהם ארבעה, ונזכר וסיים בחמשה והן חמשה, אי נמי איפכא הם ארבעה ופתח אדעתא דלימא ארבעה וטעה וסיים בחמשה, מי אזלינן בתר פתיחה ונפיק או בתר חתימה ולא נפיק. ומסתברא דבתריויהו לא נפיק דבעינן פתיחה וחתומה ודאי. עכ"ל.

ולמד כן מדאיבעיא לן בסוף פרק קמא דברכות, היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא, אי אזלינן בתר פתיחה או בתר חתימה, ולא אפשיטא, וכיון דספירה דאורייתא אזלינן לחומרא וצריך לחזור ולברך. וכתב הב"י, שלדעת רוב המפרשים דסבירא להו דספירת העומר עכשיו אינו אלא מדרבנן בעלמא, הוא ספיקא במידי דרבנן ולקולא ואינו חוזר ומברך. ועל פי זה נמשך בכאן בשו"ע ולפיכך פסק שאינו חוזר ומברך. ובדברי אבי העזרי איכא למידק טובא.

חדא, בדין הא' במאי דצייד דכיון דפתח אדעתא דלימא ארבעה לא נפיק דומיא דנקיט כסא דשיכרא, דיראה שאין הנדון דומה לראיה, דהכא ודאי כיון שהם חמשה ומנה כדין חמשה, אף על פי שבירך אדעתא דארבעה מה בכך, דל ברכה מהכא וכמאן דליתא דמיא, הרי כתב הרמב"ם בסוף פרק ז' מהלכות תמידין ומוספין דאם מנה ולא בירך יצא וזה פשוט ומוסכם דברכות אין מעכבות.

גם מאי דמצדד בבבא נתיינא היכא דפתח אדעתא דלימא ארבעה וטעה וסיים בחמשה אי אזלינן בתר פתיחה כי היכי דאמרין גבי כסא דשיכרא, או לא. אומר אני אעיקרא דדינא בכסא דשיכרא פירכא, אף על פי שכן דעת הרמב"ם [ברכות ח, יא] ופסקו המחבר לעיל בסימן ר"ט וכו', אלא ודאי דפשיטא ליה להש"ס דכל שבירך ברכה אחת דעתא דברכתו הראוייה לאותו דבר, וסיים במילתא אחרית, דלא יצא, וכן משמע ודאי, וכי תיסק אדעתך שמי שלקח בידו לחם או מים וכיוצא ובירך הברכה בלא שום חתימה שיצא ידי חובה בזה, אלא ודאי אין לדברים אלו עיקר.

והא דאמרין בגמרא לצד אחד דבתר עיקר ברכה אזלינן, היינו לומר דאע"ג דסיים כדין, כל שהברכה היתה כונתו למה שאינו, הוה ליה כאילו לא בירך ולא נפיק ידי חובה, ובהא מצדד תלמודא צדדין, אבל כשלא סיים כדין מילתא דפשיטא דלא נפיק. גם לפי דעתו [דהאבי עזרי] ז"ל דסבירא ליה גבי שיכרא כדעת הרמב"ם דבתר עיקר ברכה אזלינן ונפיק אף בלא חתימה כדין, תמהני על פה קדוש איך אסיק אדעתיה ללמוד ממנו לענין ספירת העומר דאם פתח אדעתא דארבעה וטעה וסיים בחמשה דנפיק, והלא אין כאן ספירה כלל, וכי אם מנה אחד בלב הוי כלום והלא דברים שבלב אינן דברים, וכל שכן הכא דכתיב וספרתם, ושאני ברכות דהוה דרבנן ואיכא למימר דהם אמרו והם אמרו, אבל בספירת העומר דסבירא ליה דאפילו עכשיו בזמן הזה הוה מן התורה ודאי דבעי ספירה בפה.

^{טז} זה מקצת לשון נהר שלום: הביא עוד ראה הרב הנ"ל [שו"ת משאת משה או"ח א ס"א] ממה שכתב מרן סימן תפ"ט בשם ראב"י^ה, היכא דפתח היום ד' אדעתא דד' וסיים בה' והם ה', א"נ איפכא, דאזלינן לחומרא, מדאיבעיא לן היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא אי אזלינן בתר פתיחה או חתימה ולא אפשיטא, וכיון דספירה דאורייתא אזלינן לחומרא וצריך לחזור ולברך וכו'. וכתב עליו הרב בית יוסף, ולפי מה שכתבתי בשם הר"ן שרוב המפרשים מסכימים

החיתום, הוא ברכת אבות, שחותמים מגן אברהם, וכמ"ש רז"ל (פסחים ק"ז ב), שאמר לו הקב"ה לאברהם, והיה ברכה (בראשית יב ב) - כך חותמין.

וביאר הכל הולך אחר החיתום, כתב במצודת דוד להרדב"ז (מצוה תע) וז"ל, מצות לא תחמוד, חתימת יו"ד הדברות, לרמוז למה שבארנו למעלה שהוא כלל לכל התורה כולה, והכל הולך אחר החיתום, עכ"ל. והיינו שהחיתום כולל את הכל בקרבו.

וכתב בפע"ח (שער ק"ש פ"א) וז"ל, בענין פיוטים שנהגו האשכנזים לומר, היה נוהג מוריניו זלה"ה לומר, והיה אומר שאין בהם שום הפסק, כי הכל הולך אחר החיתום, והואיל ומסימים מעין הברכה לא הוי הפסק, עכ"ל. ודו"ק בדבריו.

עוד יחס שהכל הולך אחר החיתום, מצד התכלית הנגלת בחיתום, עין מסילת ישרים (פרק כ) וז"ל, ומעשה אחד רע במראיתו וטוב בתולדותיו, הכל הולך אחר החיתום והתולדה, שהיא פרי המעשים באמת, עכ"ל, ומעין כך בעוד מקומות בדברי רבותינו.

מטעמת אינה טעונה ברכה (ברכות יד א).
וכתב באגלי טל (מלאכת טוחן, אות סב) וז"ל, ולענין ברכה שלפניה, תלוי ג"כ בהנאת מעיו לבד, שהרי מטעמת אין צריך ברכה בטועמו ופולט. וכתב המג"א (סימן ר"י סק"ט) משום דאינה נקרא הנאה אלא בתוך מעיו, וכן פירש הרב בסידור בסדר ברכת הנהנין ספ"ח, וז"ל, לא מיקרי הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך, ע"ש. ואף שבכל אכילות שבתורה קי"ל כר' יוחנן שהנאת גרונו לבד מחייב דהינו הנאת החיך לבד, כדכתיב (איוב יב יא) חיך אוכל יטעם, עיי"ש ס"פ גיד הנשה (חולין קג ב), מ"מ לענין ברכה אינו חייב על הנאת החיך. והטעם בזה ברור, שהרי ברכה שלפניה למדו (ברכות לה א) בק"ו מברכה שלאחריה, וברכה שלאחריה חיובה על הנאת מעיו, כנ"ל, וממילא מוכח דחיוב ברכה שלפניה על הנאת מעיו לבד אפילו כשלא נהנה גרונו, כיון שלמדו בקו"ח מברכה שלאחריה שחיובה רק על הנאת מעיו, דהנאת גרונו כבר עברה, עכ"ל. ועין רא"ש, ברכות פ"ב, סימן ו'. ועין ב"י או"ח סימן ר"י, בשם ספר אהל מועד וז"ל, אבל בזה השיעור [רביעית] מברכת אף על פי שאינה בולעת כלום, הואיל והחיך טועם, עד כאן לשונו [דהאהל מועד].

דספירת העומר עכשיו אינו אלא מדרבנן, הוי ספקא דרבנן ולקולא ואינו חוזר ומברך [עכ"ד ב"י]. ואם איתא דבתרי ספקי מצי למהדר ולברוכי, כי כתב בשם יש מהמפרשים דמדרבנן הוי, מאי הוי, ס"ס מידי ספקא לא פלט, ואם כן נדון ספק ספיקא, ספק אי הלכתא כמ"ד דאורייתא וכל שספקו בדאורייתא הדין נותן שיחזור ויברך, ואם תמצא לומר דספירה בזמן הזה דרבנן דלמא בדרבנן נמי כל כי האי גונא דפתח אדעתא דד' וסיים בה' בעיא למהדר וברוכי, דשמא בתר פתיחה אזלינן, ומתהפך שפיר, ע"כ [דברי הרב משאת משה].

ולענ"א אי אפשר לעשות כאן ספק ספיקא, דלכשאמר דספירה דאורייתא אין לנו שום פשיטות בה אי אזלינן בתר פתיחה או חתימה או אם בעיא שתייהם (אלא דראב"ה קאמר דלדידיה דהוי דאורייתא מספק מחמירין), אם כן הגע עצמך שטעה בפתיחה ולא בחתימה, נאמר ספק אי אזלינן בתר פתיחה וחייב לחזור ולברך, ואם תמצא לומר דאזלינן בתר חתימה דלמא ספירה דאורייתא, ומה בכך, לאחר שנודה דספירה דאורייתא אכתי אפשר דאזלינן בתר חתימה ושאינו חייב לחזור מדינא.

² ז"ל הגמ' (והובא ברש"י ר"פ לך לך): אמר רבי שמעון בן לקיש, ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, כך חותמין ואין חותמין בכולן.

³ ז"ל הגמ': חלקו מבחוץ פטור, מבפנים וכו', רבי יוחנן אמר חייב, הרי נהנה גרונו בכזית, וריש לקיש אמר פטור, אכילה במעיו בעינן וליכא.

²² ז"ל הרא"ש: בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי, השרוי בתענית מהו שיטעום, אכילה ושתייה קביל עליה והא ליכא, או דלמא הנאה קביל עליה והא איכא, א"ל טועם ואין בכך כלום. וכו'. פירש רב חננאל כגון שחזור ופולטו, הלכך לא חשיבא הטעימה הנאה, וגם א"צ ברכה. ומיהו דוקא רביעית, אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית. ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מעיו.

שני רקיעים הן וכו', ריש לקיש אמר שבעה וכו', ערבות, שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים וכו', וגנזי ברכה דכתיב (תהלים כד ה) 'ישא ברכה מאת ה', וכו' (חגיגה יב ב).

ואמרו (זוה"ק ח"א קכה א במדרש הנעלם), ועדן באיזה מקום הוא וכו', בערבות הוא, דהא תנן שם גנזי חיים טובים ברכה ושלום ונשמתן של צדיקים, והגנוז העליון הוא עדן, למטה מכון כנגדו גן בארץ ונוטל ממנו שפע בכל יום.

והרי ששורש הברכה הוא ית"ש, ישא ברכה מאת ה', והתפשטות הברכה בגן עדן העליון, ומתפשט בכל יום לגן שבארץ, וממנו מתפשט בכל העולם.

וזוהו ב'עולם'. וב'נפש', בערבות גנוז נשמתן של צדיקים, והם דבקים במקור הברכה ששם, ומנשמתם מתרבה לתתא לכל חלקיהם רוח ונפש, וכן ללבושם הגשמי בכל חלקיו. וכתב בשערי אורה (שער ח) וז"ל, גנזי ברכה, נחלתם של ישראל, עכ"ל. ומשם מתפשט מעט לכל האומות.

[וכן ב'מקום', תחלת התפשטות הברכה בג"ע, ירושלים, מציון הושתת העולם (עי' יומא נד ב), והיא יונקת תחלה, ומשם לכל העולם כולו. אולם כל העולם וכן אוה"ע, אינם דבקים "במקור" הברכה אלא בהתפשטות בלבד, ולכן הויתם

ולי נראה דברכה לא בטעימת חיך תליא, אלא באכילה תליא, כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת, ואכילה הינו הנאת מעיו כדברי הרא"ש, עכ"ל. וכתב התוס' על אתר וז"ל, פירש ר"ח שחוזר ופולט, דלא חשיב הנאה מן הטעימה, אבל בולע לא, וכו', ומשום הכי הפולט אינו צריך ברכה, שאינו נהנה, עכ"ל, והיינו שאינו הנאה חשובה.

אולם עין מהלך נוסף בצל"ח, ברכות על אתר, עין רמב"ם (ברכות פ"א ה"ב) שאפילו בולע פטור מברכה (ועין טור או"ח סימן ר"י וכל נושאי כלים שם ובשו"ע). ובטעם שיטת הרמב"ם, נראה שכיון שאינו לטעם, אינו חשוב לברכה. וז"ל הערוך השולחן (שם אות ז) בביאור דעת הרמב"ם, דסבירא ליה, דברכה אין צריך אף בבליעה, כיון שאין כוונתו להנאה כלל, עכ"ל. ודו"ק שברכה תקנו על כוונת הנאה, ולא על נהנה בלא כוונה. ודין ברכה אינו על נהנה, אלא על נהנה בכוונה, והתקנה על המתכוון להנות.

וכתב בשו"ת הריב"ש (סימן רפה) וז"ל, ואפשר דטעמא דטעימה אסורה אפילו באיסורי אכילה, הינו כדי שלא יבא לבלוע מעט, ואתי לידי איסורא דאורייתא, עכ"ל. ולדבריו טעימה עצמה מעיקר הדין מותרת אף באיסורי הנאה, וכ"ש שלא תקנו עליה ברכה כי אינה חשובה כדברי הרא"ש.

²² ז"ל הצ"ח: בשו"ת כנסת הגדולה או"ח סי' תקס"ז בהגהת הב"י מביא תשובה אחת בשם אחיו, וז"ל, בפרק היה קורא בעי מיניה אשיאן וכו' [השרוי בתענית מהו שיטעום, אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא], א"ל טועם ואין בכך כלום, תניא נמי הכי וכו'.

ונראה דעדיין בדברים אלו לא ברירא לן מסקנא דגמרא היכי הוה, אם גם הנאה קיבל או רק אכילה ושתיה, דתשובה זו שהשיב טועם ואין בכך כלום תשובה של היג'ל' היא זו וסובל שני פירושים, אם שהשיב דאכילה ושתיה דוקא קיבל והנאה לא קיבל, ולכך טועם אף על גב דאית הנאה בטעימה אין בכך כלום, או שהשיב שאפי' אם גם הנאה קיבל עליו אעפ"כ טועם ואין בכך כלום, שהטעימה אפי' הנאה לית בה. והכריע כפי' השני, מדהביא עלה תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם וכו', ובשלמא אי פשיט ליה דמטעמת לית בה הנאה, שפיר דמטעמת אינה צריכה ברכה דלית בה הנאה, אבל אי פשיט ליה דטועם משום דהנאה לא קיבל, ומינה שאם היה מקבל הנאה היתה מטעמת אסורה דחשיבה הנאה, א"כ אמאי אינה צריכה ברכה ומאי שנא מכל שאר ברכת הנהנין, ע"ש בכנסת הגדולה.

ולענ"ד נראה דזה רמז לו בתשובתו באמרו טועם ואין בכך כלום, שאפי' יהיבנא לך שקיבל גם הנאה, אין בכך כלום שאין כאן הנאה, עכ"ל.

ועוד שם (ד"ה ר' אמי): אשיאן לא נסתפק רק אם אכילה ושתיה קיבל והנאה לא קיבל, אבל זה היה פשוט לו שהטעימה עכ"פ מחשב הנאה, ור' אמי שהשיב לו טועם ואין בכך כלום, חידש לו שמטעמת לא חשיבא הנאה כלל.

²³ וז"ל השו"ע: הטועם את התבשיל אינו צריך לברך עד רביעית, ואפילו אם הוא בולעו, וי"א שאם הוא בולעו טעון ברכה.

²⁴ עי' זוה"ק ח"ג לו א: פתח רבי פנחס ואמר 'יברכך יי' מציון וראה בטוב וגו' (תהלים קכח ה), 'יברכך יי' מציון מ"ט מציון, בגין דתמן שראן ברכאן לאשתתפא (ס"א לאשתתפא), הה"ד (שם קלג ג) כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם, ובגין כך יברכך יי'.

כיצד מברכים על הפירות, וכו'. מנא הני מילי, דת"ר קדש הלולים לה', מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, מכאן א"ר עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך וכו' אשכחן לאחריו לפניו מנין, הא לא קשיא, דאיתא בק"ו, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן (ברכות לה א').

ועיין ירושלמי ברכות פ"ז ה"א.

וכתב במלבי"ם (במדבר י"ד) וז"ל, בברכת הנהנין שתקנו חז"ל להודות לה' על הנאותיו מן המאכל והמשתה, שתיקנו שני מיני ברכות, א. ברכה לפנייה על הנאת חוש הטעם (ח"ך אוכל יטעם (איוב י"ב י"א) ב. ברכה לאחריה על הנאת השביעה ומלוי הכרס (וכבר נתבאר לעיל בעניין מטעמת מחלוקת ר"י ור"ל אי הנאת גרונו הוה הנאה או הנאת מעיו עיי"ש). הבדילו חכמים בחכמתם בנוסח ברכה שלפניה לחלק לכל הנאה ברכה מיוחדת, על פרי העץ לבד ועל פרי האדמה לבד וכו', יען שהחיק מרגיש מכל מין הנאה מיוחדת וטעם ערב פרטי, אבל בברכה שלאחריה שהוא נגד הנאת מילוי הכרס לא הבדילו בין המינים הללו וכללו הכל בברכת בורא נפשות, כי בהנאת השביעה לא יובדלו כלל מה אכל וממה שבע, ואם היה המאכל מר או מתוק, פרי עץ או אדמה, וע"כ השוו נוסח הברכה ולא שינו רק בברכת הלחם שסועד או ביין שנמצא בו הנאה מיוחדת למלוי הכרס, עכ"ל.

היפך ברכה, קללה, אלא שמתפשט מעט ברכה למדרגת קללה]. ואמרו (חגיגה שם) שבערבות גנוז טל שעתידי הקב"ה להחיות בו מתים, וזהו עיקר הברכה, והבן, שבערבות גנוז גנזי חיים. ותחלת ברכה, המשכה, היא חיים, ויש חיים דהשתא, ויש חיים עליונים, שהם חיים של תחיית המתים דלעת"ל. והם חיים בעצם, ללא מיתה. ועין גנזי מרומים, ד"ה בראתיו.

וב'זמן' זהו שב"ק, שהיא מקור הברכה, ואמרו בשבת (י א) מתנה טובה יש לי "בבית גנזי" ושבת שמה, ובית גנזי הוא ערבות, וכמ"ש (זה"ק ח"ב פ"ח א) כל ברכאן דלעילא ולתתא, ביומא שביעאה תליין, וכו', דהייא יומא (שבת) מתברכאן מיניה כל שיתא יומין עילאין, וכל חד וחד יהיב מזוניה לתתא, כל חד ביומוי.

ובספירת הכתר גנוז הברכה, סוד כתר - סתר [שבכתר הברכה גנוזה ומוסתרת]. אולם תחילת גילוי הברכה בחכמה, כמ"ש הגר"א, תיקון ע, ד"ה ברוך. ותיקון יא מתיקונים אחרונים, ד"ה דאקרון ימי קדם.

מציון דהא מתמן נפקי ברכאן לכלא, וראה בטוב ירושלם דבגיני ציון ירושלם אתברכא, דכיון דציון אתמלי ברכאן כדיון ירושלם אתברכא ואשתכחו בה רחמין, וכד ירושלם אתברכא כל עמא אתברכא.

¹¹ ז"ל הגר"א חבר בספר גנזי מרומים על מסכת אצילות: 'בראתיו עולם הבריאה' כו'. ידוע כי שם בינה מקננא, ונר"ן של האדם שרשם מג' עלמין ב"ע, והם מאימא וזו"נ דאצילות. וזהו שאמר 'שם נשמות הצדיקים', וכמ"ש רז"ל (זו"ח ר"פ לך כמדה"ג) שנשמותיהם של צדיקים חצובים מתחת כסא הכבוד, ולכן חוזרים שם, ושם הוא חיי עוה"ב, כי שם הם סוד גר' שבהם לא שלטה מיתה בעולם התהו. ולכן 'שם גנזי ברכה וחיים'. ולכן התחילה התורה בב' שהוא ברכה שהוא באימא כמה שאמרו (שבת קד א) א"ב אלף בינה, וחכמה הוא חיים כמ"ש (קהלת ז יב) החכמה תחיה בעליה, והוא אלף פלא, וכתר הוא טמיר גניז כידוע, קוצו של א', ונמצא שכלל כאן כל גר', כמ"ש גנזי ברכה וחיים, שבינה הוא גילוייה של כתר, שלכן שם אהיה הוא בכתר ובבינה, ולכן הקדים כאן ברכה לחיים.

¹² כ"כ בקדושת לוי פר' תשא ד"ה ויאמר ה' אל משה ואתה דבר. וראה בלשון הגמ' בחגיגה שם: ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה.

¹³ ז"ל הירושלמי: רבי אומר, מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך, בשעה שהוא תאב לאכול לא כל שכן.

כל דבר שנהנה טעון ברכה. וכן אמרו שם, אסור לו לאדם להנות מן האדם בלא ברכה (ברכות לה א). ואמרו (ברכות מה ב) ברכת הנהנין דאורייתא מנ"ל וכו', עיי"ש.

ועין דברי יהונתן, הפטרת עקב, אות צג^ט. וכתב בפמ"ג (או"ח ריב ס"ק ז) וז"ל, ברכה ראשונה בכל שהוא (ג.ב. וכבר נתבאר לעיל מחלוקת הרא"ש והרמב"ם), דאסור ליהנות, אבל אחרונה "שבח והודאה" הוא בכשיעור.

וכתבו התוס' (פסחים נג ב, ד"ה אין מברכין על האור אלא במוצ"ש) וז"ל, הקשה ה"ר יוסף למה אין מברכין בכל שעה שנהנה ממנו, דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה, ויתרץ דה"מ כשגופו נהנה, אבל שאר הנאה לא, עכ"ל.

ומחלוקת גדולה היא אם יש ברכת הנהנין אף בדבר שאינו אכילה.

וכתב בתולדות יצחק (במדבר ו כד) וז"ל, יש שלשה מיני ברכות שאנו מברכין בהם להשי"ת, ברכות המצוות ציצית ותפילין, ברכות השבח, כגון מי שילדה אשתו זכר וברך הטוב והמטיב וברכות שהחיינו, ברכות הנהנין כגון האוכל והשותה וברכות הריח.

כנגד ברכות המצוות שהם העיקריות, יברך ה' וישמרך, וכנגד ברכת השבח יאר ה' פניו אליך ויחונך, וכנגד ברכת הנהנין אמר ישא ה' פניו אליך וגו'. ולא יבואו לך חולאים מצד הנהנין, עכ"ל.

ואמרו (ירושלמי ברכות פ"ז ה"א) וברכת את ה'. מניין לברכת המזון לפנייה מן התורה, א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, אתיא שם שם מברכת התורה, כתיב הכא (דברים ח י) וברכת את ה', וכתיב התם (שם לב ג) כי שם ה' אקרא וגו', מה להלן ברכה לפנייה אף כאן ברכה לפנייה, עכ"ד. וברכת התורה לפנייה, היא ברכה אחת, ואין בה חילוק ברכה באיזה חלק בתורה עוסק^ט, ובכל חלק וחלק מן התורה יש בו טעם אחר, אעפ"כ מדאורייתא לא חלקו, ורק מדרבנן לשיטת הירושלמי חילקו.

ובברכת התורה יש חלק של ברכת הנהנין, וכמ"ש והערב נא ה' אלוקינו דברי תורתך "בפינו" (וכן הנאת דברי תורה במעיים, כמ"ש (תהלים מ ט) תורתך בתוך מעי), וכן יש ברכת המצות, כמ"ש בירושלמי (שם פ"ו הלכה א) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה וגו' (שמות כד, יב), איתקש מצות לתורה, מה תורה טעונה ברכה, אף מצות טעונית ברכה לפנייה. ודו"ק שני חלקים הללו.

והבן שהתורה מקור כל הברכות, ולכן דיקא נאמר ברכה בתורה, ומנה ילפינן לדעת הירושלמי.

^ט ועי' בגמ' (ברכות יא ב): אמר רב הונא, למקרא צריך לברך ולמדרש אינו צריך לברך. ורבי אלעזר אמר, למקרא ולמדרש צריך לברך, למשנה אינו צריך לברך. ורבי יוחנן אמר, אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד אינו צריך לברך]. ורבי אמר אף לתלמוד צריך לברך.

^ס ז"ל הגמ': אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין, אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן, וכו'. רבי נתן אומר אינו צריך, הרי הוא אומר (שמואל א' ט יג) וכו' כי הוא יברך הזבח [ופירש"י: למדך שטעון לברך לפני אכילה, על הזבח הוא אומר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח], עכ"ל, ועעו"ש.

^{סא} זה מקצת לשונו: דהמהרש"א וכו' הקשה וז"ל, ק"ק דאין זה ראי' אלא לברכת המצות, משום דזבח הוא מצוה, אבל ברכת הנהנין עדיין קשה מנ"ל, עיי"ש. ונראה דלשיטת התרגום דמפרש כי הוא יברך הזבח היינו שיבצע על הפת, א"כ מוכח שפיר ברכת הנהנין דאו', אבל לפירש"י לא מוכח מידי, עכ"ל, ועעו"ש.

אאלפך

ערך ברך (ברכה)

חכמה

עה

ובפשטות ברכת הנהנין כלשון המלבי"ם (במדבר יא ד) להודות לה' על הנאותיו מן המאכל והמשתה, עכ"ל.

טעם נוסף כתב בהעמק דבר (בראשית ב ה), וז"ל, כל ברכות הנהנין באים לברך שפע אותו מין וכו', עכ"ל עיי"ש³⁰. ולכן מברכים המין מיני מזונות, בורא פרי העץ, פרי האדמה, וכו', אולם לא תיקנו בפרטות חוץ מהגפן והמוציא לחם, ודו"ק.

וכתב בהעמק דבר (ויקרא יט כד בהג"ה) וז"ל, בזמן הבית היו מברכין ברכת הנהנין על רבעי, והיה מועיל על כל ימי העץ על הארץ, ועתה כשאין רבעי הצריכו לברך על כל הנאת אכילה, עכ"ל עיי"ש³¹. ומטו משמיה דהחזו"א שנתקנה ברכה על המין, ולכן פרי שדרכו לגדל באדמה וגדל על המים, מברכים עליו בורא פרי האדמה, וכן במין העץ.

ועין זוה"ק ח"ג רעא א, שכל ברכת הנהנין הם

לעלות תחלה, וזהו שבח, ואח"כ חזור ויורד שפע³², וזהו לברך המין, עם הפרטות שברך את הפרט הזה שאוכל דייקא, ודו"ק, עין שער הכוונות, עניין הברכות³³.

כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פסחים ז ב).

ואמרו (שם קה א) ברכת המצות, וכו', דהודאה היא.

טעם נוסף כתב בשפתי כהן (שמות יב כז) וז"ל, ותיקנו ג"כ ברכת המצות כדי שיכוין בעשיתה ולא יעשנה כמצות אנשים מלומדה.

ובפשטות, ברכת המצות, היא הודאה על כך שנתן לנו את המצוות, וקדשנו במצוותיו. אולם כתב הר"ן (גדרים פא א) שברכת המצות היא ההנאה והשמחה בדבר ה', כמו ברכת הנהנין, עיי"ש³⁴. ולכך מברך עובר לעשייתן לדברי הר"ן. אולם אף מדין הודאה, כתב

³⁰ זה המשך לשון העמק דבר: וכדאיתא בברכות ר"פ כיצד מברכין (לה ב), כל הנהנה בעוה"ז בלא ברכה הרי זה גוזל הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר (משלי כח כד) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל (מאביהם) [לאביהם] שבשמים. הטעם בזה, דבברכות הנהנין נותן שפע ברכה במין הנאכל, והמונע מזה הרי זה גוזל את הקדוש ברוך הוא הרוצה להשפיע, וכנסת ישראל הצריכים לכך, וחבר הוא לירבעם בן נבט שמנע קרבנות מישראל שמביאים ברכה.

³¹ ז"ל הזהו"ק (ער: דעא): לברכא ליה לקודשא בריך הוא על כל מה דאכיל ושתי ואתהני בהאי עלמא, ואי לא בריך אקרי גזלן לגבי קודשא בריך הוא, דכתיב גזל אביו ואמו, והא אוקמוה חברייא. בגין דברכאן ב"נ לקודשא בריך הוא, אתי לאמשכא חיינן ממקורא דחיי לשמיה דקודשא בריך הוא קדישא, ולאקרא עליה מההוא משחא עלאה, ואתי לאתמשכא מתמן לכל עלמא. וכתבי ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך, ואינן ברכאן אריק ב"נ באינן מלין מההוא מקורא עלאה, ואתברכאן כל אינן דרגין ומקורין ואתמליין לאקרא על כל עלמין, ואתברכאן כלהו כחדא. ועל דא אצטריך ב"נ לשואה רעותיה ברזא דברכאן בגין דיתברכון אבהן ובנין כלא כחדא, ומאן דמברך לקודשא בריך הוא אתברך ונטיל חולקיה מאינן ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא, כיון דשמא דקודשא בריך הוא מתברך מתמן נחית ושרא על רישיה חולקא קדמאה, עכ"ל עעו"ש.

³² ז"ל שער הכוונות (דף ג ע"א): הקדמה אחת רבת התועלת לידיעת ההפרש בין כונת ברכת המצות ובין כונת ברכת הנהנין, וכו'. וזו היא כוונת ברכת הנהנין והמצות, במלת ברוך תכוין אל ההוא שביל דקיק המחבר חכמה עם בינה, וע"י אנו מורידים שפע אל ז"א כדי שיוכל לעלות למעלה. וביאור ענין זה הוא, כי שני מיני שפע הם, הא' הוא לקבל בתחלה בחי' שפע לשיהיו ראויים ומוכנים לעלות, ואחר שכבר עלו אז הם מקבלים שפע האמיתי הנכון והנאות להם. ולכן בתחילה צריך להוריד שפע עליון ע"י ברוך הנז' אל 'אתה' שהוא החסד, ואח"כ אל 'הויה' שהוא הת"ת, ואח"כ אל 'אלוקינו' שהוא הגבורה, וע"י זה השפע יכולים לעלות אל הבינה, ואז בעלותם אל הבינה נק' הוא 'מלך', כי אין מלך בלתי חיילות אשר הוא מולך עליהם, וגם היא נקרא העולם, ואז לוקחים השפע האמיתי הראוי להם, וזהו אשר קדשנו כו', פי' 'אשר' הוא בבינה ו'קדשנו' בת"ת 'במצותיו' הם נר"ה 'צוננו' יסוד, ואח"כ תשלום הברכה כמו 'פרי העץ' או 'בורא פרי הגפן' וכיצא הכל הוא במלכות. וענין הנז' להשפיע שני מיני שפע הוא צודק בכל התפילות והעבודות, וזכור ואל תשכח:

עוד ירצה יותר באורך, כי כונת ברכת הנהנין וברכת המצות כולם הם למעלה למטה כדי להמשיך השפע וכו', עעו"ש.

³³ דברי הר"ן בשם רבינו יונה לבאר ענין שלא ברכו בתורה תחילה הובאו לעיל בהערה על הערך דברכות ו א.

הרא"ש (ברכות פ"ט סימן כג) וז"ל, עובר לעשייתו, הינו ברכת המצות שאומר בהן וצונו, צריך לברך להקב"ה תחלה על מה שצונו וקרבתו לעבודתו, אבל ברכה של הודאה ושבח וכו', יכול לברך אח"כ, עכ"ל.

והנה גופא, בעשית המצוה, יש ב' חלקים, א' מעשה המצוה, ב' קיום המצוה. ונפק"מ לשליח המקיים מצוה, שמטעם "מעשה" המצוה עושה השליח, אולם מצד הקיום מקיים השליח. אולם לעיקר הדין השליח מברך, עין מג"א, תל"ב, סק"ו. ולדברי השפתי כהן לעיל שטעם ברכת המצות כדי שיכוון בעשיתה, פשיטא שהשליח מברך. ועוד נראה כדבריו, שברכת המצות היא כבוד וחשיבות למצוה, שתעשה כראוי. לרא"ש, יש ערבות, ושייך אף בקיום¹⁰.

ומברכים אף אם אין מעשה, כגון הפרשת תרומה שנעשית במחשבה, ונראה מזה שיש ברכה אף בקיום לבד. אולם אפשר שמחשבה חשיב כמעשה כיון שיצר חלות, ודו"ק. וכן ת"ת שנחלקו הפוסקים אם מברך על ת"ת במחשבה בלבד (או"ח ס' מז ס"ד ובנו"כ). אולם על דיבור לכו"ע מברך, דעקימת שפתיו הוה כמעשה (עי' סנהדרין סה א). וברכת התורה חלקה בודאי ברכת המצות, ואכמ"ל (ועין עוד ב"י או"ח סימן תלב שאין מברכים על ביטול חמץ, שהוה מצוה שבלב, אולם ביטול חמץ אינו חלות, ודו"ק).

ועין פני יהושע, ברכות יא ב. שברכת התורה

יש ב' חלקים, ברכת המצות, וחלקה ברכת הודאה ושבח. ובעומק יש בה אף ברכת הנהנין, ואכמ"ל. ועין פני יהושע שם, ולהלן שם (לה א), שגדר ברכת המצוה היא חיי עוה"ב¹¹. וע"ד כלל, ברכת הנהנין הוא חיי עוה"ז והתורה יש בה הן חיי עוה"ז והן חיי עוה"ב, ודו"ק.

וברכת המזון, הוה בפשטות ברכת השבח והודאה, ככל ברכות אחר האכילה. אולם עין בפני יהושע (ברכות מה ב) וז"ל, ברכת המזון נמי ברכת המצות היא, כיון שכבר אכל ונתחייב בה, ולא דמי לשאר ברכת הנהנין, עכ"ל. ועיין ב"י, או"ח, תסד, שס"ל שהיא ברכת הנהנין, עיי"ש¹².

וברכת נישואין נחלקו בגדרו, עין העמק שאלה, על שאילתות דרב אחאי גאון, סימן טו אות א, שנחלקו הראשונים אי הוי ברכת המצות, או ברכת השבח.

ראשונות דומה לעבד שמספר שבח לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו. (ברכות לד א.)

וברכות ראשונות הם הם ברכת השבח, ודו"ק.

וכן ברכות השחר, כתב הרמב"ן (פסחים ז ב) וז"ל, נ"ל שסדר ברכות הללו של שחרית ברכות שבח הן על נוהג העולם, ואפילו לא שמע שכוי מברך עליו, וכן בכולן, עכ"ל. ועין

¹⁰ ז"ל המג"א: משמע דאם בעה"ב אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך. וצ"ע דהיאך יברך, הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק. ולא דמי למ"ש ס' תקפ"ה גבי שופר שהתקוע מברך, דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו, אבל הכא למה יברך הבודק כיון שאין המצוה עליו. וצ"ל דמ"מ מצוה קעביד, דומיא דמילה, שהמצוה על אבי הבן, ומ"מ אם אחר מל אותו אחר מברך.

¹¹ ז"ל הרא"ש (ברכות פ"ג ס' יג): דאיש אף על גב שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים, דכל ישראל ערבים זה בזה, וכו', שעבר הוא בעבורם ועליו הוא להציל מן העון ולפטור אותן מן המצות, עכ"ל. ולדבריו המצוה מוטלת על כל ישראל, וא"כ על השליח לברך דהוא מקיים מהות המצוה ולא רק עושה המעשה.

¹² ז"ל הפנ"י: ברכת אשר בחר בנו לא דמי לברכת המצות, אלא לברכת ההודאה, שמברכין על ענייני עולם הזה שהוא חיי שעה וכ"ש שיש לברך בכל יום ברכת הודאה על קבלת התורה שהיא חיי עולם.

¹³ בדף לה א: ברכה בנטע רבעי היינו משום ברכת המצות שהם חיי עולם הבא, ואכתי ברכת הנהנין של חיי עולם הזה לא אשכחן. ¹⁴ ז"ל: שברכת המזון היא ברכת הנהנין, ואינו יכול להוציא אחרים אא"כ הוא חייב לברך.

עכ"ל, ודו"ק שיש כאן דין שבח, ודין הודאה. ועין פמ"ג, או"ח רי"ח אות י"ב, ומחצית השקל שם, ס"ק יב, ועיי"ש לשון הב"י.

והנה ברכת המצות או הנהנין, חלים על מעשה או הנאה שיש לה יחס גמור לאדם פרטי זה, אולם ברכת השבח תפיסתה ברכה מופשטת, כגון על מנהגו של עולם, אולם פעמים נתלבש באדם פרטי, אולם עיקרה ברכה מופשטת.

וכתב הרמב"ן (ברכות נא ב) וז"ל, שאין אנו מברכין ברכת השבח אלא במה שנברא במעשה בראשית תמיד בעולם, דכשמתעלם ממנו וחוזר ומתחדש לנו אנו מברכים עליו, עכ"ל. וביאור, שעצם כן שהיה במעשה בראשית, זהו שורש השבח, וכאשר מתגלה לנו, זה זמן ראוי לברך עליו. וזה שנתגלה עתה לנו, יש בו גם הודאה.

מאירי, ר"ה, כט א, ודו"ק, שכלל בכל הודאה שבח. וכן הוא בשטמ"ק, ברכות מו א, וז"ל, ברכת שבח והודאה. ובעומק, כל ברכת שבח יש בה גם הודאה. ויש ברכות שעיקרם הודאה ויש בהם גם שבח, ויש ברכות שעיקרם שבח ויש בהם גם הודאה, ודו"ק.

ובעומק, כל ברכת הנהנין יש בה גם שבח והודאה, ודו"ק.

ובכללות, ברכת השבח נחלקת לרבים ויחיד. ברכת השבח לרבים, היא על מנהגו של עולם, כנ"ל, אלא שכל יחיד מברכה. אולם יש ברכת השבח של יחיד, כגון שעשה לי נס במקום הזה, וברור שיש בכך הן שבח והן הודאה.

וכאשר נעשה לו נס, יש בה תרתי, שבח, הודאה. וכתב הריב"ש (שו"ת סי' שלז), שכאשר נעשה לו נס אינו נפטר ע"י ברכת שעשה לי נס בלבד, אלא אכתי יש חיוב הודאה, כמ"ש ארבעה חייבים להודות. עיי"ש לשון הריב"ש וז"ל, הנעשה לו נס וניצל ממיתה עצמה, שהרי קבעו עליו ברכה אחרת כשיעבור עוד על מקום הזה ברוך שעשה לי נס, וכ"ש שצריך להודות,

ע ז"ל המאירי: ברכות תפלה וברכות שבח והודאה כלן הודאה ורצוי הן.

עא זה המשך לשונו: ברכה אחרונה של מגלה אינה באה על המגלה, אלא ברכת שבח והודאה על הנס לבוורא יתברך.

עב ז"ל הפמ"ג: והריב"ש כתב שאף בנס גמור לא מפטר מברכת הודאה הגומל במה שצריך שעשה לי נס במקום הזה.

עג ז"ל המחצה"ש: דהריב"ש בא להוכיח דלא כמו שעלה על דעת השואל דהני ארבע שהזכיר הכתוב הם דוקא ולא יותר, ועל זה כתב הריב"ש דעל כרחק לאו דוקא, דהא על כרחק כשנעשה לו נס שיצא ממנהג העולם צריך לברך הגומל, דאתיא מקל וחמר דהא צריך לברך על הנס, א"כ מוכח דהני ארבעה לאו דוקא, א"כ הוא הדין דיש לומר דגם אם לא יצא ממנהג העולם, אף על גב דאינו מברך על הנס וליכא ק"ו לברך הגומל, מכל מקום מברך הגומל מסברא, כיון דמוכח דהני ארבעה הם לאו דוקא, ואם כן כמו דהני ארבעה אף שאין יוצאים ממנהג העולם מברך הגומל, הוא הדין בשאר דברים שאין יוצאים ממנהג העולם מברך הגומל.

עד ז"ל הב"י: יש אומרים שארבעה בלבד צריכין להודות, אבל אחרים שבירכו הויא ברכה לבטלה, וכן פסק ה"ר שם טוב פלכו בשם התוספות, דאלו הארבעה דוקא, והוא הדין בכל מקום שמזכיר התלמוד מספר, עכ"ל. אבל הריב"ש כתב בתשובה, שאלת, הא דאמרינן בפרק הירואה (ברכות נד ב) ארבעה צריכים להודות, מי נימא הני דוקא, וא"כ אפילו נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו אינו חייב לברך, או נימא דכל שכן הוא. תשובה, נראה שצריך לברך, שהרי הולכי מדברות שצריכים להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבים המצויים בדרכים, וא"כ כשעמד עליו אריה לטרפו אפילו בעיר, אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצל מהם, וכיוצא בנסים אלו, כל שכן שצריך להודות. ולא הזכירו הארבעה בכתוב אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים. וכל שכן הנעשה לו נס וניצל ממיתה עצמה, שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא ברוך שעשה לי נס במקום הזה, וכל שכן שמיד שניצל צריך הוא להודות כדרך הארבעה שצריכים להודות, ולא שיפטר מברכת ההודאה בברכת שעשה לי נס שחייבוהו לברך כשישוב לעבור במקום ההוא, ואולי לא יעבור שם לעולם ולא יברך אותה ברכה, אלא ודאי נראה שברכת ההודאה מברך אותה מכל מקום, עכ"ל.





מדור
אתחלתא
דגאולה

מלחמה-שלום
ברך (ברכה)



מלחמה - שלום

ברך (ברכה)

המחבלים, קללה הוא כנגד עבירות חמורות וזעם כנגד עבירות קלות, עכ"ל. וזהו חלקו של עשו.

וכתב המהר"ל (נצח ישראל, פרק מט) וז"ל, כבר אמרתי לך פעמים הרבה, שכל חטא שבישראל הוא מצד המקרה, ואין חטא מצד עצם צורתו וכו', כי הצורה בישראל צורה אלקית, ולכך אין חטא בהם מצד עצמן, רק מצד המקרה, דהינו מצד היצר.

ובלשון אחרת כתב בשם משמואל (בחוקתי תרע"ה) וז"ל, שכל חטא בישראל הוא רק בחיצונית, אבל בפנימית ישראל שהיא עצם ישראל אין בהם חטא, כי החטא רק במקרה והמקרה לא יתמיד, עכ"ל.

וכתב בדרך פקודיך (הקדמה ה) וז"ל, להיות דעצמיות ישראל טוב הוא מחלק אלקי ממעל, וא"כ בהזדמן לפניהם איזה חטא ועון אפילו במזיד, לשוגג יחשב כיון דעונם הוא רק במקרה לא בעצם, עכ"ל (אולם עין היטב בגור אריה, (שמות כה, יח)), וז"ל, אל תאמר כמו שחשב הראב"ע, שחטא העגל היה מקרה וכו' רק כי חטא של העגל מסוגל אל ישראל, ויורה שיש חסרון בישראל, והוא חטא עצמי, עכ"ל עיי"ש ודו"ק היטב היטב).

וכיון שכל חטא בישראל שהוא שורש הקללה, כנ"ל באור החיים, הוא מקרה ושוגג, כנ"ל, לכן אין קללה בישראל בעצם, אלא מקרה, ולכן עיקרם שלום, ודו"ק.

שלום מלשון שלם, והפכו - מחלקת, חלק.

ונודע מדברי הראשונים (הדר זקנים ופענח רזא בראשית כה, כה), עשו גימ' שלום, שלום מדומה, דקלקול. והפכו בקדושה, יוסף שמדתו שלום, כנגדו. והפך חלק דקלקול, מחלוקת, בחינת עשו, עומד יעקב, הנקרא איש "חלק" (בראשית כז יא) דתיקון.

ואמר יעקב (שם) ויאמר יעקב אל רבקה אמו, הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק, אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, והבאתי עלי קללה ולא ברכה. אולם לבסוף קבל הברכה.

ובאמת עשו שייך בו הקללה בעצם, כי הוא חלק - מחלוקת, אולם יעקב איש חלק, שייך בו הברכה בעצם. כי ברכה לשון המשכה, חלק, והבן.

ולכן ישראל, שהם חלק ה' חבל נחלתו (דברים לב ט), שייך בהם בעצם הברכה. ולכך לעולם לא דבק בישראל כח קללה גמור, ומפני כן ניסה בלעם לקללם ונהפך לברכה, והינו שעצם היותם ברכה היא זו שהפכה את הקללה לברכה, וכאשר כן קללם, אין הקללה דבק בעצם אלא כעין מקרה.

וכתב באור החיים (במדבר כג ח) וז"ל, חלק הארור יקרא בשם זה קללה וזעימה, וכן קראם הכתוב דכתיב (דברים כח ה) ישלח ה' וגו' את המארה וגו' ואת המגעת, והם שמות כתות



מדור
רל"א
שערים

צירוף

ב-ר / ב-כ / ר-כ

ב-ר

נפרדו חלקיו. תערוכת, ערב, רב-ע. וזהו בהרת דקלקול, בר - הת, מראה חמה עמוקה מן הצל, תערוכת של אור וחשך, אור וצל דקלקול. וזהו בער, אש בוערת, מחד יש בה אור, אולם מאידך נעשה אפר, פרוז.

והבן שבחינת פירוד גמור, הוא בחינת גלות לד' כנפות הארץ כנ"ל, וזה בחינת נבוכדראצר, נבוזראדן והדומים להם שיש בהם אותיות בר, שורש לגלות. משא"כ בחינת תערוכת הוא בחינת סנחריב שכלל את האומות יחדיו וערבבם. ונקרא כן כמ"ש חז"ל שסיחתו ריב. כי יש כח דיבור באדם, דבר, ד-בר. וכאשר זהו דיבור עליון הוא בבחינת "פתח פיה ויאירו דבריו", בחינת ברירות, וזהו הדיבור שמוציא פרי המחשבה והרצון לבר, לחוץ, וע"ד כלל לזולתו. אולם בדיבור יש תערוכת של כ"ב אותיות. וכאשר נופל לקלקול נעשה עירוב דקלקול בחינת סנחריב, שסיחתו שיחה - דיבור של ריב. וכל זאת מכח דעת המתגלה בפה, דעת-ערוב דקלקול. כן מכת ברד, בר - ד, אש מתלקחת בתוך הברד, תערוכת דקלקול. וכן מכת ברד, בר - ד, אש מתלקחת בתוך הברד, תערוכת דקלקול. והנה כתיב "דבר מלך שלטון", מכח הדיבור שולט על אלו שלבר ממנו. ושם נעשה שורש הריב, חלוקת המלוכה, בין ירבעם ורחבעם שיש בשמותם אותיות רב.

והנה כאשר מתגלה בחינת קלקול נעשה ריב, בשורשו הוא בחינת שרב, ש-רב, ריבוי הארה מעל גבולות הכלי. אולם כאשר זו הארה דתקון הוא בחינת אברהם, בר-אהם, שנאמר עליו מי האיר ממזרח צדק" ועל הארת חמה דתקון נאמר כצאת השמש בגבורתו, גבר, ג-בר. אור מבורר, ויציאה לחוץ בשלמות.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: טבור, ירבעם, רחבעם, דרבן, חבורן, נבוכדראצר, מכבר, נבוזראדן, סנחריב, עכבר, קרבן, רגב, בחר, אביר, אביתר, אבנר, אבר, אברהם, ברכה, עבר, חרב, קבר, ארבה, ארבע, רעב, שבר, חבר, באר, בור, בכור, ברית, בקר, ברד, ברה, בשר, גבר, גיבור, כגר, דביר, דבר, דיבור, בהיר, בחור, בחירה, חרבה, בכורים, בלאשצר, עבר, עבירה, עיבור, בעור, בער, בצר, בר, קרב, ברה, ברור, ברזל, רבקה, רחוב, בריה, ברי, ריב, ברנע, ברק, בתר, גביר, דבורה, כרובים, מבצר, מבשר, עברי, ערב, ערבה, ערבון, קרב, רחב, ארב, בישר, מדבר, עורב, זרובבל, צבר, רכב, כביר, מערב, ראובן, רבבה, רבע, רהב, רקב, חורב, חרבונא, שרב, שרביט, בהרת, בירה, בסר, בריא, ברוש, בריח, ברך, ברר.

ברית, בר-ית. וברית היינו חיבור מבורר, בר לשון ברור, בהיר, בהרת, בחינת בריא, כי הבריא כולו מבורר. מעצי ברוש, בר - וש, חזקים וחיבורם מבורר. וחיבור חזק נגלה בברזל, בר - זל. והוא בחינת - בחור, בר - וח, לשון ברירות, מובחר. וכן בכור, בר - כו, יש בו דין יכיר, ברירות. וזהו בבחינת נפש. ובבחינת מקום זהו בירה, בר - יה, בית מבורר ומובחר. ובבחינת זמן, זהו בקר, בר - ק. ומקום הברית, אות ברית קודש במקום רגליו של אדם, הנקראים "לבר מגופא", כנודע, לחוץ. בר-חוץ. בחינת ברת, בר - ח, בר - חוץ. ותחילתו של אות ברית קדש בטבור כנודע. טבור, טו-בר. ושם נתגלה כח ההתפשטות וההרחבה באדם, הנקרא ברכה מלשון הברכה, המשכה. ברך-ברך. וכאשר המשכה זו טהורה, אזי זהו בבחינת "אור זרוע לצדיק", "ברה כחמה", ברה לשון ברור. וזהו ברק, בר-ק. כי התערוכת יוצרת החשכה, והברירות אורה. ובשורש הוא אור ובהתפשטותו מים (בחינת אמ"ר, אור, מים, ריקע), וזהו באר. לשון ביאור, בירור אור, ולשון באר מים. באר, בר-א. וכן בור מים, בור, בר-ו. ואזי מטיפה זו נעשה עובר במעי אמו, עובר, עו-בר. והולד הנוול בראשונה נקרא בכור, בר-כו. ועיקר גילוי זה נמצא אצל רחל - יוסף, בשורש, והתפשטותה של רחל - בלהה, ר"ת ב"ר. (והשורש ברבקה, בר-קה) וכן אצל ראובן שהיה בכור. ראובן בר-און. ופעמים טיפה זו אינה נקלטת באם ונעשית טיפה מסרחת, רקבון, רקב, בר-ק, היפך ברור. וכן אצל כל אדם בסופו שבא אל מקום קבורתו, קבר, בר-ק. וזהו בחינת בסר, בר - ס, היפך הבר, ברור, ישנו סיתום. בר - סתום.

והבן שבפנימיות הכל מאוחד, וכאשר יוצא לבר, לחוץ, נעשה ריבוי. וזהו בר-רב, לשון ריבוי, וזהו לשון רבבה, מנין ריבוי הגמור. ונעשה תערוכת בריבוי, ונצרך בירור, בר - ר. וכן פירות המחוברים לקרקע, סדנא דארעא חד הוא, ומחבר כל הפירות, וכאשר נבצרים, נעשה ריבוי, בצר, בר - צ. וכאשר ח"ו מתגלה ניצוץ הרע שבו, נעשה מכך ריב, רב-י. והוא בחינת עבירה, רב-עיה. וכח המפריד נקרא חרב (היפך חבר, חיבור), רב-ח. וכאשר זהו בתקון זהו בחר, בוחר בטוב ומפריד הרע. והבן שיש בחינת פירוד גמור, והוא בחינת שבר, ש-בר. ועיקרו התפזרות לארבע כנפות הארץ, ארבע, רב-אע. והיפוכו חבר, ח-בר, שמחבר כל החלקים, והוא מקום קבורת האבות, חבורן. וכן ברית, בר-חי, שמבריה מן הקצה אל הקצה ומחבר כל הנפרדים. והוא בחינת צבר, בר-צ. ויש בחינת פרוז ע"י תערוכת במקום אחד ועי"ז

ב-ב

שורש כל הנבראים בתוה"ק שצורתה טעמים, נקודות, תגין ואותיות. והם כ"ב אותיות. אותיות מחכימות, אותיות מאירות. וכאשר ח"ו נחשך הארת האותיות זהו בחינת כבה, כב-ה, כלומר כבה הארת כ"ב אותיות. וכן בכה, בכ - ה, בכיה. שעליה אמרו חז"ל שנוטל חלק מאור עיניו של האדם. כי כאשר ח"ו האדם חוטא, האותיות הגנוזים בשם החטא נכבים אצלו. וע"ז חל שורש הכאב, כאב, כב-א. כי עיקר הכאב ושורשו, הוא ע"י כיבוי האותיות, ע"י חטא כנ"ל. והיפך אותיות מאירות לעינים, נעשה בכי, בכ - י, והיינו שנעשה בחינה כבה - בכה.

ואופן הנפילה כאשר דבק בדבר אסור, מלשון אסור ברהטים, היפך אותיות מלשון אתא המשכה, והוא בחינת ברכה, המשכה. ברך, כב-ר. נעשה אסור וקשור. והוא בחינת כלוב, כב - לו, מקום של קשירה ואסירה. והוא בעומק בחינת כלב, שאוצר בתוכו מזונותיו ג' ימים, והוא בחינת כלוב. וזה אסור וקשור בכבלים. כבל, כב-ל. וכאשר האדם חוטא הוא בבחינת ברכים כושלות. ברך כב-ר. שהפיל את הכ"ב אותיות לרע, ר' בחינת רע-רשע, כמ"ש בשבת קד ע"א. וכאשר דבק לרע, היפך שתחלה היה במדרגת ברכה כנ"ל, הברכה המשכה, עתה דבק בבחינת כזב, מעין המכזב מימיו. כזב, כב-ז. ואזי נופל ממדרגת מח ולב למדרגת כבד, שכולו דם, כבד, כב-ד. כי המח והלב מקום המחשבה ששם חושבים באותיות, וכאשר חוטא מכח נפשו הבהמית שעיקר מקום גילוייה בכבד, נדבק ברוח שטות, שהרי אמרו אין אדם חוטא אא"כ נכנסה בו רוח שטות. ואזי נופל מאותיות המחשבה לכבד, כנ"ל. וזהו כח כבדות שמורידו. כבד אף מלשון כבוד, שנפל הכבוד ע"י כבדות לתתא.

ואזי כאשר נתעוררה נפשו לזכך ולעלות נפשו, נצרך טהרה, בבחינת כיבוש הרע, כבש, כב-ש.

ומביא כבשה לטהרתו, כי נצרך לכבוש את הזוהמא שדבקה באותיות, וכסתה את הארתם. ואזי עולה ממדרגת עפר של כיסוי, למדרגת כוכבים (כי ישראל נמשלו לעפר, ונמשלו לכוכבים). כוכב, כב-כו (שם הוי"ה - כו). והכוכב מאיר לו את הארת כ"ב האותיות. ואזי עולה ממדרגת עפר שם מקום השכיבה, שכב, כב-ש. למקום הכוכבים, קשור ודבוק בעליונים בחינת ראשו (מח ולב כנ"ל) דבוק בשמים, וראשו מגיע השמימה. ועולה ממדרגת אחרית למדרגת ראשית, בכור, כב-ור. ועיקר גילוי זה מתגלה בחג הביכורים, בכור דפירות כנ"ל, שהוא זמן מתן תורה. שאלמלי חטאו נתנו להם לוחות ראשונים, מכתב אלקים המה. כתב, כב-ת. ואזי נעלה לו מדרגת הכבוד, כבוד חכמים ינחלו, אין כבוד אלא תורה. כלומר נגלה לו עצם האותיות וזהו כבוד, כב-דו. ובעומק זהו ד"ו-כ"ב. והיינו שנגלה אותיות של תורה, ומאיך נגלה האותיות הגנוזות באדם (כמ"ש בספר יצירה פרקים ג, ד, ה), ומתאחדים האותיות יחדיו. והבן שתחלה נפל למדרגת כבד, דם כנ"ל כ"ב ב' פעמים עולה דם. דהיינו שנפלו אותיות עליונות לאותיות תחתונות. אולם כאשר מתעלה כנ"ל, מעלה אותיות תחתונות לאותיות עליונות. ושלמות הארה זו מתגלה בארון ששם גילוי תורה, לוחות, כתב, כנ"ל. ועל גבי הארון נמצאים הכרובים. כרוב, כב-רו. ושני כרובים היינו ד"ו - כ"ב, כנ"ל. ואזי מתהפך הכאב, כנ"ל, לכ - אב, מלשון אב הרחמן, אין אב אלא בחכמה, שמלמדו האותיות.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: כזב, כבוד, כבד, שכב, ברכה, בכור, בכי, בכה, כבל, כלב, כתב, כאב, ברך, כבס, כבש, כוכב, ביכורים, יוכבד, כברה, כלוב, כרוב, בך.

ר-ב

כי הכופר, אין עניינו רק שאינו מאמין ח"ו בקיום הקב"ה. אלא כופר שמא"ס יכול להתפשט גבול, כנודע טענה זו בדברי הפילוסופים. והיינו שכופר, ב- ר-ך, כופר בהתפשטות, ודו"ק. ומגלה ביוה"כ גבול דקדושה, פרוכת, רכ-פות.

והנה אמרו היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם. והיינו שכר לעת"ל. שכר, ש-כר. כי השכר מהותו הוא התפשטות הדבר עוד ועוד, ודו"ק היטב. ולכך עיקר השכר לעת"ל, ליום שכולו ארוך, או-רך, כנ"ל. והוא בחינת זכר, זכרון, ז-כר, שהדבר אינו נסתלק אלא נשאר ממנו המשך, שזהו מהות הזכרון, שאינו זכירה שכלית בעלמא כפשוטו, אלא מחמת שנשאר כח ההמשך של הדבר. שזהו בחינת זכרון כל המעשים לפניך בא ביום הזכרון, והיינו שכח ההתפשטות ותולדות המעשים שכבר היו ואינם באים לפניו.

והנה עיקר כח ההמשכה מתגלה ע"י יין, ולכך אמרו זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין. כי נכנס יין יצא סוד, התפשטות הדבר, ודו"ק. וזהו כרם, כר-ם. ועיקרו נגלה בפורים, במשתה היין. וע"י מרדכי, רכ-מדי. והוא שורש האור דלעת"ל, יום שכולו ארוך, כנ"ל.

ועיקר ההמשכה ליום שכולו ארוך נגלה ע"י דוד, ע"י כינור דוד, כר-יון, שמושך הלב מאוד מאוד.

שרשי התיבות המרכיבות מאמר זה: אכזר, אכר, ארוכה, ארכיב, ארפכשד, ירכתי, יששכר, כברה, אזרח, בכור, כושרות, כיור, ככר, כישור, כנור, כפיר, כופר, כרכמיש, כרמל, כרם, כרת, כתר, מכמרת, מערכה, מרדכי, מרכבה, עכרי, ברכה, ברכאל, רכש, ערך, דרך, אריון, פרנך, שרוך, ירך, רך, נכרי, פרך, כפור, זכר, כאשר, כרוב, כפתר, פרוכת, מכבר, רכס, כרעים, כיור, אכר, שכיר, זכרון, שכר, ברך.

השורש של ר-ך לשון רכות, בי"ג מדות של רחמים, במדת ארך אפים, ארך, א-רך. והוא לשון אריכות, כי הדבר הקשה מצומצם, לעומת כך, הדבר הרך מתפשט ומתארך. בחינת ברך - ברכיים, כורעות שיש בהם רכות. וכאשר הדבר הקשה נעשה בו רכות פורתא הוא מתפורר, והיינו נעשה פריך, פי-רך. ושורשו בפה, פה-רך, פרך, כנודע. כי בפה מתפוררים התיבות לאותיות, וכן כל אות הוגים אותה במילואה, אל"ף בי"ת וכד', וזהו פרור. וזהו בחינת ברכה, ברך, ב-רך. כי מהות הברכה, מלשון הברכה - המשכה, כנודע, בבחינת מברך את הגפנים. וכאשר מתגלה שלמות ההברכה מן השורש מן ההתחלה, מן האל"ף, זהו אברך, א-ב-רך.

ובקומת אדם תחילת קומתו מן הראש, שר-א, ומתפשט והולך, ועיקר מקום ההתפשטות, לבר מגופא, הוא מקום הרגלים, ירך, י-רך. ועד מקום כף הרגל, שע"ג מנעל, הנקשר בשרוך, שו-רך. וכן מקביל לכך ממונו של אדם המעמידו על רגליו כלשון הש"ס, שהממון מתפשט ומתארך הרבה, ומאריך את קומתו של אדם. ונקרא ערך, ע-רך. ונקרא רכוש, רכ-וש. וכן בניו של אדם, כרגליו, ברא כרעא דאבוה. ותחלתו בן ראשון, בכור, בו-רך.

ולחיפך רך נעשה קשה, בחינת המרחם על אכזרים, נעשה אכזר, אז-כר. והיינו מתנגד להתפשטות. וזהו נכרי, ני-כר, וכמ"ש חז"ל, נתנכרו מעשיו. וזהו בחינת כרת, כר-ת. והיינו שנכרת דבר משורשו, מפני שאין התפשטות משורשו. וכן טבע המים להתפשט, וטבעם להיות ניגרים על פני הארץ. אולם כאשר נעשים כפור, עומדים על עומדם ואינם מתפשטים. כפור, כר-פו. וע"ז בא יום הכפורים לכפר, כר-פ, בבחינת זורקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. והיינו להפקיע בחינת הכפור שבמים, ולגלות בהם זריקה למרחוק, דייקא ההיפך מכפור. וכן יוה"כ בחינת גילוי מדרגת "כתר", ת-כר, היפך אותיות כרת, כנודע. והיינו שמתקן אף את מי שנכרת משורשו. והראש להם, הכופר בעיקר שאין לו חלק לעוה"ב, שהוא הכופר השורשי בה"א הידיעה, כופר, כר - ופ. ויוה"כ, מכפר על הכפירה.



מדור קבלה

בלבביפדיה קבלה
ברך (ברכה)
מילון ערכים בקבלה
ברך (ברכה)



בלביפדיה קבלה

ברך (ברכה)

אור א"ס

כתיב (במדבר ו כז) 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם'. שורש מקור הברכה מא"ס. ועיקר גילוי ברכה מא"ס, נגלה במה שאמרו (ברכות נא.) 'א"ר יוחנן, כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (דברים לג כג) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה'.

ובקלקול ח"ו, זהו 'מברך את השם' - בלשון סגי נהור. ראה פסחים צג; סנהדרין נו; שם ס. סו; פב;.

צמצום

מצרים, ובראשם פרעה. ובקשתו (שמות יב טז) 'וברכתם גם אותי'. וכתיב (בראשית מז ז) 'ויברך יעקב את פרעה'.

ועוד, חלל^א. וכתיב (דברים לג יא) 'ברך ה' חילו', ודרשו חז"ל (מכות יב.) 'אפילו חללים שבו'. עיין פסחים עב; קידושין סו; מכות ב..

ועוד, שורש למקום^ב. ועיין במס' ברכות (דף ס.) דיני שינוי מקום בברכה.

קו

הקו הוא תחלת הברכה מאור א"ס.

עיגולים

עיגול - גלגל. וכתיב (דברים טו י) 'בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך' וגו'. וכן כתיב (בראשית לט ה) 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף'. ועיין קידושין יז;.

ועוד. אמרו (ברכות מג.) 'הסבוי, אחד מברך [לכולם]'. עיי"ש.

ועוד, עוג מלשון עיגול^ג, וכנגדו אליעזר עבד אברהם (מס' סופרים פ"א ה"ב) שיצא מכלל ארור ונכנס לכלל ברוך (ב"ר ס ז). עיין עץ חיים שער מ"ט פ"ט.

יושר

ג' קוים^ד, שלש. וכתיב (ויקרא כה כא) 'וצוית את ברכתי בשנה השישית, ועשת את התבואה לשלש השנים', וכתיב (במדבר כד י) 'והנה ברכת ברך זה שלש פעמים'. וכן ברכת שלש, ומעין שלש.

ואמרו (ברכות ב.) 'בשחר מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה', והק"ש באמצע^ה. ואמרו (ברכות מז.) 'בוצע [קו אמצע] מברך'. ועוד, זימון בשלשה. ובקלקול אמרו (סנהדרין ו) 'וכל המברך את הבוצע' [בדין] הרי זה מנאץ'.

ואמרו (ברכות נא:) 'אמר ר' אסי, אין מברכין על כוס של פורענות, מאי כוס של פורענות, א"ר נחמן בר יצחק כוס שני^ו, ודו"ק^ז.'

שערות

שעורים. ואמרו (ר"ה טז.) 'אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות'.

ועוד, עשו 'איש שעיר' (בראשית כז יא). ואמר

^א על ידי הצמצום נעשה חלל הפנוי. ראה עץ חיים ש"א פ"ב.

^ב לפני הצמצום לא היתה מציאות מקום כלל, שכן הכל היה מלא מאור א"ס. ואחר הצמצום נעשה מקום פנוי, שהוא שורש לעצם מציאות של 'מקום'. ראה עץ חיים שם.

^ג ההסיבה היא הטיית הגוף לצורת עיגול.

^ד שהוא עוגה, עוג.

^ה צורת היושר היא כצורת אדם בעל ג' קוים. ימין שמאל ואמצע. ראה עץ חיים ש"א פ"ג, ש"א פ"ה.

^ו כענין ג' קוים, ימין שמאל ואמצע.

^ז עושה פשרה בדין. פשרה היא הכרעת האמצע בין קוי החסד והגבורה, ימין ושמאל.

^ח כוס שני כנגד הקו השני, קו הגבורה שהוא בשמאל ומשם הפורענות יוצאת.

וברכת את ה'.^ט ועיקר האכילה הוא הלחם, וכתוב (שמות כג כה) 'וברך את לחמך'. וכן ברכת 'המוציא לחם מן הארץ', ועיין במס' ב"ק (צב:). ואמרו (ברכות לה:): 'אמר ר"ע, אסור לאדם ליטעום כלום קודם שיברך', ואמרו (פסחים קה:): 'המברך צריך שיטעום'.

ועוד, דיבור. ואמרו (ברכות לג:): 'כל המברך ברכה שאינה צריכה, עובר משום לא תשא'. ואמרו (שם מה:): 'מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו'.

עינים- שבירה

שבירה, ותולדתה מיתה. וכן כתיב במלכי אדום (בראשית לו, לג-לט) וימלך וימת^ט. וכתוב (בראשית כז ד) 'בעבור תברך נפשי בטרם אמות', והמיתה מונעת אפשרות לברך. ולפעמים אף כאשר מברך בחייו, כאשר מת המברך מסתלק ברכתו כי נפסק מקור הברכה כנודע.

וכתיב (משלי כז יד) 'מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו', ועיין במס' ערכין (טז:).

ועוד, ש"ך דינים שנפלו בשבירה כנודע (עץ חיים ש"ח פ"ה). וכתוב (דברים כג כא) 'לנכרי תשיך [שורשו ש-ך] ולאחריך לא תשיך, למען יברך ה' וגו'.

ובתיקון, כתיב (דברים כח ה) 'יצו ה' אתך את הברכה באסמך'. ודרשו בפרק המפקיד (בבא מציעא מב:): 'אסמך - דבר הסמוי מן העין'. ואמרו (סוטה לח:): 'אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין, וכו'.

וכתיב (שם כו טו) 'השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל'.

וכן ברכת ציצית^ט, וכן ברכות הראיה, ושורשן

יצחק לעשו (שם, פסוק ב) 'ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברך נפשי בטרם אמות'. מטעמים מלשון טעמים, שהם סוד שם ע"ב, סוד השערות^ט. ולבסוף קבל את עיקר הברכות יעקב, וכמ"ש (שם, פסוק כג) 'ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת ויברכהו', ולבסוף ברך גם את עשו, כמ"ש (שם, פסוק לט) 'משמני הארץ יהיה מושבך' וגו'. וכתוב (שם, פסוק מא) 'וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו'. ולבסוף כתוב ששרו של עשו בירך את יעקב, כמ"ש (שם לב כז) 'לא אשלחך כי אם ברכתני' וגו', ואח"כ חזר יעקב לא"י ונפגש עם עשו, ושם כתיב (שם לג יא) 'קח נא את ברכתי אשר הבאת לך'.

ואמרו (פסחים קיט:): 'אומר לו ליצחק טול וברך, א"ל איני מברך שיצא ממני עשו'.

אזן

אזן שומעת. וכתוב (דברים יא כז) 'את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' וגו'. וכתוב (שם כח ב) 'ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע בקול ה' אלקיך'.

ועוד, ברכת השמיעה. כגון 'לשמוע קול שופר'.

חוטם

כתיב (בראשית כז כז), 'וירח [יצחק] את ריח בגדיו [של יעקב] ויברכהו, ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'.

ועוד, ברכת הריח.

ועוד, אמרו (ברכות נא:): 'מי שאכל ושתה ולא ברך, מהו שיחזור ויברך, א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף'.

פה

אכילה. וכתוב (בראשית כז ד) 'ואכלה בעבור תברך נפשי'. וכתוב (דברים ח י) 'ואכלת ושבעת

^ט שם ע"ב הוא בגולגלתא ומשם יוצאות השערות. ראה עץ חיים ש"ח פ"א, ובמשנת חסידים מסכת אורות הטעמים פ"א מ"א.

^י לשון הגמרא: וברך את לחמך ואת מימך, זו פת במלח וקיתון של מים.

^{יא} שורש המיתה הוא בשבירת הכלים, שנעשתה באורות שיצאו מן העינים. ורמזה במלכי אדום שנאמרה בהם מיתה בכתוב

(זוהר נשא קכח. באד"ר ושם קלה: עץ חיים שער ח).

^{יב} שענינה ראה, כדכתיב בה 'וראיתם אותו' וכו' (במדבר טו לט).

ועוד. יסוד דאבא נקרא ברוך, ויסוד דאמא נקרא ברכה, כמ"ש בשער הכוונות דרושי כוונת הברכות. ובברוך יש לכוון להווא שביל דיקיק (זוהר בראשית כט:) המחבר חכמה עם בינה כמ"ש שם, והובא בנהר שלום דף כ' ע"ב, עיי"ש היטב. ועיי"ש שברוך עם ד' אותיות של ברוך עולה מילוי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, שהם רל"ב, עיי"ש בהרחבה ג' כוונות ברוך. וכתוב (שמות לב כט) 'ויאמר משה מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה'.

אמא

כתיב (בראשית מט כה) 'ואת שדי [לשון שדים] ויברכך וגו', ברכת שדים ורחם. וכתוב (שם כח ג) 'ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים'. ועיין ערך קטן 'יסוד'.

ואמרו (ברכות נא:) 'א"ר יוחנן, אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש'.

וכתיב (משלי ל יא), 'דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך'.

ועוד, סוכה (זוה"ק ח"ג שט:) שעה"כ דרושי הסוכות, ד). ברכת לישב בסוכה.

ועוד, שם ס"ג (עץ חיים ש"א פ"ה). ואמרו (מגילה יז.) 'יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו בן ס"ג שנה'. והיינו שנתברך מהארת שם ס"ג.

ועוד, לאה (זוהר ויצא קנד.). 'ברוך' של ברוך שם כבוד מלכותו הוא בחכמת לאה, כמ"ש בשער הכוונות דרושי הק"ש, דרוש ו, פירוש בשכמל"ו. ועיי"ש בדרוש ז שתיבת 'ברוך' היא ד' אותיות כנגד ד' פרקין עלאין דחסד. ועיי"ש דרוש ח.

ז"א

'ברוך' שבתחלת תפלת שמו"ע הוא ביסוד ז"א. ועיין בשער הכוונות שם שביאר כל 'ברוך' מה מדריגתו. ועיי"ש דרוש עלינו לשבח, א.

ברכת 'פוקח עורים'. וכן ברכה על 'מרור', והבן. וכן ברכת 'הרב את ריבנו', וכן 'ברוך המן'. עיין שער הכוונות דרושי חג הפורים, דרוש א.

עתיק

מדרגת אפס (ראה בהגהת השמ"ש עץ חיים שי"ג פ"ב, ובתורת חכם דף קסט:). וכתוב (דברים טו ד) 'אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברוך יברכך ה' בארץ וגו'. והיינו שמקור הברכה מן מדרגת אפס, בסוד ההעדר קודם להויה (נצח ישראל פכ"ו).

אריך

אורך, או-רך, לשון רכות. וכן ברוך, ב-רך. ועוד, 'ברוך שאמר' הוא בא"א. עיין שער הכוונות, ברכת ברוך שאמר.

אריך וז"א, גדול וקטן - טף. ואמרו (ברכות מד.) 'זה הכלל, כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוסט את הטפילה'. טפל - טף-ל, טפל לגדול, וזהו ז"א ביחס לאריך. ואמרו (שם לט:) 'הביאו לפניהם פתיתין ושלמין [ז"א חלק פתות, א"א שלם בכל הקומה^{יז}], אמר רב הונא מברך על פתיתין ופוסט את השלמין, ור' יוחנן אמר שלמה מצוה מן המובחר'. ועיי"ש שנחלקו האם עדיף שלם או חשוב יותר, ואמרו שם, 'מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך, א"ל מה שמך, א"ל שלמן, א"ל שלום אתה ושלמה משנתן ששמת שלום בין התלמידים'. והבן, שז"א הוא פרוסה בתוך א"א השלם, כי ז"א מלביש על חלק מן א"א.

ובקלקול - א"א, אריכות ימים, וח"ו להיפך. ואמרו (ברכות נה.) 'ג' דברים מקצרים ימיו של אדם וכו', כוס של ברכה ואינו מברך'.

אבא

ברכת אב. וכתוב (בראשית כז י) 'והבאת לאביך בעבור אשר יברכך לפני מותו'. ועוד, ברכת התפילין^{יח}.

^{יז} שבגימטריא מו"ת (פרע"ח שער חג המצות פ"ז), שנמשך משבירת ומיתת הכלים (ראה זוה"ק נשא קלה: באד"ד).

^{יח} שנגד ה' גבורות מנצפ"ך שהם ענין הדינים (שעה"כ דרוש הפורים), וכל הדינים שורשם בשבירת הכלים. ושורש ריב הוא הריב בין האורות לכלים, שמזה נגרמה השבירה.

^{יט} בתחילת האצילות יצא א"א כלול בכל י' נקודותיו, ולעומתו יצא ז"א כלול רק מו' נקודות (עץ חיים שי"א פ"ה).

^{יז} ד' פרשיות התפילין הם נגד מוחין דאבא. ראה שעה"כ דרושי התפילין, ב.

ועוד, י"ב גבולי אלכסון, שורש לי"ב שבטים (שערי אורה שער חמישי, ועוד). וכת"ב (בראשית מט כח) 'כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם'. וששה" מתוכם עמדו לברך את ישראל בהר גריזים (דברים כז, יב).

ועוד, גבי עבד עברי כתוב (דברים טו יח) 'כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' אלקיך'.

ועוד, ז"ן. וכת"ב (בראשית ה ב) 'זכר ונקבה בראם ויברך אתם' וגו'. וכן (שם א כח) ו'יברך אתם אלוקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ' וגו'. ומעין כך ברך את נח (שם ט א). ואיכא ברכת נשואין.

ועוד, אמרו (ב"ב ט: 'כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש' [ז"א - ו], והמפייסו בדברים מתברך בי"א' [והיינו צירוף ו-ה]).

ועוד, ישראל. ואמרו (מנחות מב.) 'כל מצוה שכשרה בעכו"ם, בישראל א"צ לברך. כל מצוה שפסולה בעכו"ם, בישראל צריך לברך'.

וברכת ספירת העומר היא בז"א, עיין שער הכוונות דרושי הפסח, דרוש יא.

נוק'

שרה. וכת"ב בה (בראשית יז טז) 'וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתי'.

וברבקה כת"ב (שם כב ט) 'ויברכו את רבקה'.

וכת"ב (שם כח ו) 'וישלח אותו [יצחק את יעקב] לקחת לו משם אשה בברכו אותו'.

ועוד, גבי כוס של ברכה אמרו (ברכות נא: 'ומשגרו לאנשי ביתו במתנה, כי היכי דתתברך דביתהו'.

ועוד, ברכת שלא עשני אשה. ונחלקו (ב"ב טז: 'מהי ברכת 'בכל' (בראשית כד א) דאברהם, שהיתה לו בת או שלא היתה לו.

ועוד, קבלה". בקלקול גזל, היפך ברכה, כמ"ש

(ב"ק צד). 'הרי שגזל חיטין וכו' והפריש ממנה חלה, כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ'.

ועוד, שכינה. ואמרו (סנהדרין מב.) 'כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה'.

כתר

רצון (פרדס רמונים שי"א פ"ו). וכת"ב (דברים לג כג) 'נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'.

ועוד, אלף (עץ חיים שי"ג פ"ה). וכת"ב (שם א יא), 'יוסף עליכם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם'.

ועוד, אמרו (ברכות מ: 'היו לפניו מינין הרבה, ר' יהודה אומר אם יש ביניהם מעין שבעה עליו הוא מברך, וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה'. והיינו חביב.

ועוד, ברכת שעשני כרצונו. ועוד, כתב בנהר שלום (דף כ: 'וז"ל: ברוך - רמוזים כחב"ד, כי אות כ' רומז לכתר עליון, ואות ר' לחכמה, ואות ב' לבינה. ואות ו' לדעת, עכ"ל. ופעמים ב' רומזת גם למלכות. עיין עץ חיים שער השמות פ"ג.

חכמה

אמרו (ברכות מב.) 'תכף לתלמידי חכמים ברכה, שנאמר (בראשית ל כז) ויברכני ה' בגללך, איבעית אימא מהכא, שנאמר (שם לט ה) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף'. ועיין ערך קטן 'עגולים'.

ועוד, ראשית (תהלים קיא י). ואמרו (ברכות מט.) 'מברך תרתי, ברוך שכחו מלא עולם [חכמה, כח-מה (תיקו"ז קיא)]. ועושה מעשה בראשית' [ראשית חכמה (תהלים שם)]. ואמרו (שבת פז.) 'אותו היום [ר"ח ניסן] נטל י' עטרות וכו', ראשון לברך את ישראל'.

וכן כהנ' מברך ראשון (מו"ק כח ב).

ואמרו (מגילה כח.) 'א"ר יוחנן, כל ת"ח שמברך לפניו, אפילו כה"ג עם הארץ, אותו ת"ח חייב מיתה'. והיינו שאין לת"ח לברך לפני כהן.

^י נגד ששה קצוות שבז"א.

^י ו"ה שבשם, שהם נגד ז"א ומלכות.

^ט הנוק' היא מקבלת מבעלה.

^כ השייך לקו הימין, שראשיתו בחכמה. וכן הכהן שורשו בחכמה (ראה זוהר ח"ג כט: עץ חיים של"ד פ"ה).

אאלפך

ערך ברוך (ברכה)

חכמה

צה

ועוד, כח-מה (תיקו"ז קיא.). ואמרו (מנחות מג:)
'חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום' וכו',
מה-מאה, עיי"ש^א.

בינה

לב (תיקו"ז יז.). ובקלקול כתיב (דברים כט יח)
'והתברך בלבבו' וגו'.

ואמרו (ברכות טו.) 'לא יברך אדם בהמ"ז בלבו,
ואם בירך יצא', עיי"ש. ושם (כ:) אמרו, 'בעל
קרי מהרהר בלבו ואינו מברך' וכו'.

ועוד, נס. ברכת שעשה ניסים. ועוד, שם אהי"ה
(תיקו"ז לד:.) ועיין נהר שלום (דף מו.) וז"ל: במילת
ברוך תכוין אל שם אהי"ה דיודין המלוכש
בשם הוי"ה דס"ג. עכ"ל.

ועוד, שמחה (זוה"ק ויצא קנד.). וכתוב (דברים טז
טו) 'שבעת ימים תחג לה' אלקיך במקום אשר
יבחר ה' כי יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך
ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח'. ואיכא
ברכת שהשמחה במעונו.

ועוד, יין (זוה"ק תרומה קמז.). ברכת היין. ואמרו
(פסחים קז.) 'אין אומרים הבא כוס של ברכה
לברך אלא על היין'. ואמרו (עירובין סה.) 'כל
שאיין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל
ברכה'.

ועוד, תשובה (זוה"ק נשא קכב. ברע"מ). וכתוב (דברים
לא א) 'והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה
הברכה והקללה וגו', ושבת עד ה' אלקיך' וגו'.
ועוד, ברכת הנותן לשכוי בינה.

דעת

משה (זוה"ק פקודי רכא.). וכתוב (ויקרא ט כג) 'ויבא
משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את
העם'. וכן (דברים לז א) 'וזאת הברכה אשר ברך
משה' וגו'. וכן (שמות לט מג) וירא משה את כל

המלאכה וגו' ויברך אתם משה'. ולהיפך בלעם,
וכתיב (במדבר כג יא) 'לקב איבי לקחתך והנה
ברכת ברך', ושם (כב ו) 'אשר תברך מבורך'.

ועוד, דעת המתהפכת. וכתוב (דברים כג ו)
'ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה'.

ועוד אמרו (ברכות יב.) 'פשיטא היכא דקא נקיט
כסא דחמרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ופתח
ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא'.

ועוד, עיין בנהר שלום (דף כט:) 'ברוך - דעת',
ובעומק ברוך הו"ע חיבור היסודות^ב. ועיין
כוונת ברוך בשמו"ע, בשער הכוונות.

ועוד, עץ הדעת טוב ורע. ואמרו (ברכות לג:)
'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על
הטובה'.

ועוד, ה' גבורות שבדעת. וכנגדם ברכת הרב
את ריבנו וכו', כמבואר בשער הכוונות דרושי
חג הפורים, דרוש א.

חסד

אברהם (זוה"ק ח"ג שבי.). וכתוב ביה (בראשית יב ב)
'ויאמר ה' אל אברהם וגו', ואעשך לגוי גדול
ואברכה ואגדלה שמך והיה ברכה, ואברכה
מברכך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחות
האדמה'. ולהלן (יד יט) כתיב, 'ויברכהו [שם
לאברהם] ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קנה
שמים וארץ'. ובזרעו, ישמעאל, כתיב (שם יז
כ) 'ולישמעאל שמעתך הנה ברכתי אתו' וגו',
והוא המשכה מברכת אברהם [ועיין במס' פסחים
(קט:), שאמר אברהם איני מברך שיצא ממני ישמעאל].

ויתר על כן כתיב (שם יח יח) 'ואברהם היו יהיה
לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ',
ולהלן (כב יז) כתיב, 'כי ברך אברכך והרבה
ארבה את זרעך וגו', והתברכו בזרעך כל גויי

^א לשון הגמרא: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. ופירש רש"י: מה ה'
אלקיך - קרי ביה מאה.

^ב כמבואר בשער הכוונות (דרוש כוונת הברכות) וז"ל: דע כי כל ברוך הוא ביסוד, וצריך לכוין כי זה הברוך הוא ביסוד העליון
של חכמה הנק' שביל, ותכוין להמשיך בו השפע ולחברו אח"כ עם היסוד של בינה הנק' נתיב. עיי"ש באריכות.

הארץ.

וכתיב (דברים יג) 'ואהבך וברכך' וגו'.^כ

ועוד, מים (תיקו"ז לח.). ברכת הגשמים. עיין במס' תענית (ו:). ואמרו (שם ח:): 'גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו'. ועוד, ברכת הגומל חסדים טובים. עיין במס' ברכות (נד:). וכן ברכת הטוב והמטיב.

ועוד, נתינה. וכתיב (דברים טו יד) 'הענק תעניק לו, מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלקיך תתן לו'. וכן להלן (שם טז יז) 'איש כמתנת ידו כברכת ה' אלקיך'.

גבורה

יצחק (זוה"ק ח"ג שב.). וכתיב ביה (בראשית כו ג-ה) 'אביך וגו', והתברכו בזרעך כל גויי הארץ, עקב אשר שמע אברהם בקלי' וגו'. וכן שם (כה יא) 'ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק'.

והיינו המשכת ברכת אברהם. ושם (כו יב) 'ויברכוהו ה''. ושם (פסוק כד) 'אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא [שזו מדתו] כי אתך אנכי והרבתי את זרעך בעבור אברהם עבדי'. כנ"ל, מכח אברהם. וכתיב (תהלים קכב ב) 'כי כן יברך גבר ירא ה' וגו'. וכאשר יצחק שמדתו יראה מברך את יעקב כתיב ביה (בראשית כז לג) 'ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאוד [שזו מדתו], ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה'.

תפארת

יעקב (זוה"ק ח"ג שב.). וכתיב ביה (בראשית כז כז) 'ויגש [יעקב ליצחק] וישק לו, וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה''. ולבסוף כתיב (שם, פסוק לג) 'גם ברוך

יהיה'. ואח"כ כתיב (שם כח ד) 'ויתן לך את ברכת אברהם [שעברה דרך יצחק] לך ולזרעך אתך' וגו'. וכתיב ביה (שם, פסוק יד) 'ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך'. ונמשכה ברכת יעקב ללבן, כמ"ש (שם ל כז) 'ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני ה' בגלליך'.

ומכח ברכה זו ברך תחלה את בני יוסף, כמ"ש (בראשית מח ט) 'קחם נא אלי ואברכם' וגו'. ושם (פסוק כ) כתיב 'ויברכם ביום ההוא לאמר' וגו'. וכן בירך את יוסף עצמו, כמ"ש (מט כה) 'ואת שדי ויברך, ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת', ואח"כ ברך את כל השבטים כמ"ש (שם, פסוק כח) 'כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אתם איש אשר כברכתו ברך אותם'.

והקב"ה בירך את יעקב, כמ"ש (בראשית לה ט) 'וירא אלקים אל יעקב וגו' ויברך אותו'.

ועוד, תורה (זוה"ק בעלותך קנב. ועוד). ברכת התורה. ועיין במס' ברכות (דף מח:): 'על חיי שעה [ברהמ"ז] מברך, על חיי עוה"ב לא כ"ש'. והיינו כ"ב אותיות התורה. ואמרו (ב"ב פח:): 'הקב"ה ברך ישראל בעשרים ושתים', והבן. ועיין במס' תמורה (דף טז). 'אם ברך תברכני - בתורה', וזהו ברוך, בך-רוי, ועיי"ש דרוש וי". ועוד, שם הוי"ה (זוה"ק ויקרא יא.). ועיין שער הכוונות (דרושי העמידה דרוש ב, פירוש תיבת ברוך) וז"ל: ברוך, שהוא כ"ו ע"ב ק"ל. עיי"ש בהרחבה. ושם הגדלת המלכות, כשיעור מדת היסוד בז"א.^כ

נצח

נו"ה, תרין רגלין (תיקו"ז יז). ונקראו ברכים, מלשון ברכה, כי הם הברכת והמשכת הגוף.

^כ והאהבה שורשה במידת החסד.

^{כד} ב"ך מתיבת ברוך מורה על כ"ב אותיות התורה וראה בהערה הבאה.

^{כה} ראה בשעה"כ דרושי ראש השנה, ו: כי כל האותיות הם ביסוד הנקרא ברוך, בסוד 'נגילה ונשמחה בך'.

^{כו} הענין נתבאר בהרחבה בדרושי ראש השנה (דרוש ו). כי המלכות יש לה שורש א' תחת היסוד דז"א, וצריכה לקבל הארות שונות מז"א כדי שתוכל לעלות לשם. והן שם הוי"ה פשוט [כ"ו] וריבוע הפשוט [י"ה יה"ו יהו"ה - ע"ב] וריבוע שם מ"ה [יו"ד יו"ד ה"א יו"ד ה"א וא"ו יו"ד ה"א וא"ו ה"א - ק"ל], הכל יחד בגימטריא ברוך.

ו'יברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בבית ובשדה'. ויוסף מדתו כל (דברי הימים א כט יא), דאחיד בשמיא וארעא (זוה"ק משפטים קטז), ולכך ברכו אביו (שם מט כה) 'ברכת שמים מעל, ברכת תהום רבצת תחת', ולכך נקרא יוסף 'אברך' (שם מא מג), לשון ברכה.

ועוד, מדת 'כל' (זוה"ק ח"ג שב.), וכת"ב (בראשית כב א) 'וה' ברך את אברהם בכל'. ומהו בכל, עיין במס' ב"ב (דף טז:). וכן ברכת שהכל.

ועוד, שלום (זוה"ק בראשית לג.), וכת"ב (תהלים כט יא) 'ה' יברך את עמו בשלום'. וסוף שמו"ע, 'המברך את עמו ישראל בשלום'.

ועוד, כתיב (ויקרא כה כא) 'וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית'.^{יז} וידוע שכל ברוך ביסוד (תיקו"ז קכג; שעה"כ דרוש כוונת הברכות), וזהו ברכה, ועיין במס' תמורה (דף טז:).

ברכה ראשונה שבתורה (בראשית א כב; שם פסוק כח) 'ויברך אותם אלקים לאמר פרו ורבו'. וכן נח ביסוד (זוה"ק נח נט:), ונאמר בו קרוב לכך (שם ט א).

ועוד, אורח (זוה"ק פנחס רמד: ברע"מ), ואמרו (ברכות מז.) 'אורח מברך'.

ועוד, קשת"ב. ברכת זוכר הברית (ברכות נט:). וברכת הברית (שבת קטז:).

ועוד, ברכת הלולב"ט.

מלכות

שם (זוה"ק ויחי רלב.), וכת"ב (שמות כ כא) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך'.

ועוד, עניא דלית לה מגרמא כלום (זוה"ק וישב קפא.). וכת"ב (דברים כד יט) 'לגר ליתום ולאמנה יהיה למען יברכך ה' אלקיך'.

וברכת יעקב את בני יוסף היתה בין ברכיו של יעקב דייקא, כי שם מקום הברכה, וכמ"ש (בראשית מח יב) 'ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו'.

וכתיב (בראשית כד יא) 'ויברך את הגמלים מחוץ לעיר', וכת"ב (שם, פסוק מח) 'ואקד ואשתחוה לה', ואברך את ה' וגו'. והבן, שתחלה השתחוה ע"י ברכים [כמ"ש במס' תענית (דף טז), שפל ברך, ועיין סנהדרין פח:], ותולדת ההשתחוואה הזו היא 'ואברך את ה', והבן.

וכתיב (בראשית ל ל) 'ויברך ה' אתך לרגלי'. וכן כתיב (דברים יא י) 'והשקית ברגלך כגן הירק', ואמרו (שבת סה:): 'נהרא מכיפיה מיברך', עיי"ש. וזהו בחינת נצח. ועל בחינת הוד אמרו (גדה ל:): 'כי לך תכרע כל ברך, זה יום המיתה'. והבן, שברך בנצח זוהי המשכה, וברך בהוד זוהי הודאה, ביטול. ועיין שער הכוונות, דרושי העמידה, דרוש ב-ד.

הוד

אהרן מדתו הוד (זוה"ק ח"ג שב.). וכת"ב (ויקרא ט כב) 'וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם'. והוא שורש ברכת כהנים, כמ"ש (במדבר ו כג) 'כה תברכו את בני ישראל לאמר, יברכך וגו'. וכת"ב (דברים יח) 'ביום ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי וגו' ולברך בשמו' וגו'. ושם (כא ה) 'בני לוי כי בס בחר ה' אלקיך לשרתו ולברך בשמו'. ואמרו (סוטה לח:): 'כל כהן שמברך מתברך, ושאינו מברך אין מתברך'. ואמרו (חולין מט.) 'הוי אומר, כהנים מברכים לישראל, והקב"ה מברך לכהנים'. ואמרו (ערכין יא.) 'לשרתו ולברך בשמו (דברים י ח), מכלל דברכת כהנים לאו שירות היא'.

וברכת מודים כנגד ההוד, כמבואר בשער הכוונות דרושי העמידה, דרוש ו.

יוסף

יוסף (זוה"ק ח"ג שב.). וכת"ב ביה (בראשית לט ב)

^{יז} נגד מידת היסוד, המדה השישית.

^{כח} הנקראת 'אות הברית' (בראשית ט יב).

^{כט} שהוא נגד היסוד (תיקו"ז ב:).

ועוד, ארץ ישראל. וכתוב (שם ל טז) 'וברכך ה' אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה', וכתוב (שם לג יג) 'מברכת ה' ארצו, וכן עוד מקראות. ובכללות ברכת אדמה.

ועוד, דוד. ואמרו (פסחים קיט): 'אני אברך ולי נאה לברך', עיי"ש כל הסוגיא. וכן ברכות שהמלך מברך, עיין במס' סוטה (דף מא.).

ועוד, שבת (זה"ק עקב רעב:). וכתוב (בראשית ב ג) 'ויברך אלקים את יום השביעי' וגו'. ואמרו חז"ל (מכילתא יתרו מס' בחדש ז) 'ברכו במן'. וכן (שמות כ יא) 'על כן ברך ה' את יום השבת'.

ואמרו (ברכות נג.) 'ת"ר, היו יושבין בביהמ"ד והביאו אור לפניהם, ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו, וב"ה אומרים אחד מברך לכולם, משום שנאמר (משלי יד כח) ברוב עם הדרת מלך'.

נפש

כתיב (בראשית כז ד; שם כה) 'תברכך נפשי'. וכתוב (דברים יב טו) 'רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך'.

ועוד, מעשה^ל. וכתוב (דברים ב ז) 'כי ה' אלקיך ברכך בכל מעשה ידיך, וכן (שם יד כט) 'ויברכך

ה' אלקיך בכל מעשה ידך אשר תעשה'. ואמרו (פסחים קיב:): 'מאי דכתיב (איוב א י) מעשה ידיו ברכת, כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך'.

רוח

בחירה (פתחי שערים נתיב עולם התיקון, יט; פרצוף ז"א, יז). וכתוב (דברים ל יט) 'החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים' וגו'. ובחירה בחיים היא בחירה בברכה. וכן שורש ב-ח-ר, ושורש ב-ר-ח, שווים זה לזה.

נשמה

אמרו (פסחים ז:), 'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן'. והינו בשעה שחושב מכח נשמתו לעשותן^{יא}. והבן.

חיה

כתיב (בראשית א כא) 'ויברא אלקים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה [בדקות אדם שורשו ביחידה, ובהמה ובפרט חיה, בחיה. ודו"ק היטב היטב] וגו', ויברך אתם אלקים לאמר פרו ורבו' וגו'.

ועוד, ברכת שהחיינו.

יחידה

כתב בשער הכוונות (דרושי תפלת השחר, דרוש א) וז"ל: 'י"ג ברוך [ביצירה, בברוך שאמר] כמניין אחד, הוא סוד י"ג מכילין דרחמי אשר בעולם

^ל נגד הנפש. ראה שעה"כ דרושי סדר שבת, ענין ויהי נועם.

^{יא} מחשבה היא בנשמה, שכן מעשה דיבור מחשבה הן כנגד נפש רוח נשמה (ראה שעה"כ דרושי סדר שבת, ענין ויהי נועם).

היצירה, עכ"ל. ושורשם איז היצירה שיהי מילון ערכים בקבלה ברכה

למספר רל"ב כמספר ברכה עם ד' אותיותיו והכולל, עכ"ל. ומקור הדברים בפרע"ח שער הברכות, (פ"א, כוונה שלישית יותר בדרך פרט. וכן שם המשכו, ד"ה גם תכוין). ובעולת תמיד, שער כונת הברכות. וכתב שם בפרע"ח (פ"ב) וז"ל: שהיסוד שהוא ברוך בלשון זכר, מחובר עם ה' תתאה הנקרא ברכה. עכ"ל.

עוד כתב בספר הליקוטים (פר' לך לך) וז"ל: ואעשך לגוי גדול (בראשית יב ב), הוא על התפשטות החסדים בכל המדות שלו לגוי גדול בחסד כי הוא יומא דכולהו (זוה"ק אמור קג:), ושם מתקבצים כל החסדים, לכן נקרא גוי גדול. ואברכך, כשבאים בגבורה, שצריך ברכה לפי שהוא דין. ואגדלה שמך, כשבאים בת"ת, כי שם מתגלה אברהם ומתגדל השם בעצמו. והיה ברכה, כשבאו לנצח. ואברכה מברכך, כשבאים להוד. ומקליך אאור, כשבאים ביסוד. עכ"ל.

אולם סתם ברוך ביסוד כנ"ל, וכן המלכות נקראת ברכה. ובעומק, כל מדרגה עליונה נקראת ברכה, ביחס למדרגה התחתונה ממנה, הנקראת בריכה.

כתב הרמ"ק (פרדס רימונים, שער כג פ"ב) וז"ל: ברכה - היא המלכות, כי היא הברכה המקבצת כל השפע מכל המקורות העליונים. ולפעמים הבינה ג"כ תקרא בריכה. ומקור בריכה התחתונה הוא התפארת ע"י המעין שהוא היסוד. ומקור הברכה העליונה הוא הכתר ע"י המעין שהוא החכמה. וכו'. ויש חילוק בין בריכה לברכה, הברכה היא מצד היותה בית קבול לשפע הנשפע, וברכה היא היותה שופעת הברכה למטה. עכ"ל.

וכתב בשער הכוונות (דרושי ק"ש, דרוש ח, כוונת 'תהלות') וז"ל: תיבות ברוך הוא כנגד יסוד אבא, לפי שכל ברוך הוא ביסוד כנזכר בזוהר, ובפרט ביסוד דאבא הנקרא 'ברוך' מצד עצמו, ונקרא 'הוא' לשון העלם, יען כי הוא נעלם תוך היסוד דאימא [הנקראת ברכה], אבל היסוד דז"א הוא המקבל ברכה ממנו, ונקרא 'ומבורך' וכו'. עכ"ל.

וכתב בנהר שלום (דף כא.) וז"ל: ויכוין להמשיך מלמעלה מספר ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, העולים רל"ב, כמספר ברוך עם ד' אותיותיו, ליסוד דאבא הנקרא ברוך, וגם ליסוד דאמא הנקרא ברכה ימשיך מספר קס"א קמ"ג אל קנ"א אשר ביסוד אימא שבציור אותיותיו עולה

^א שהם שמות אה"ה במילוי יודין ובמילוי אלפין.

^ב שהוא שם אה"ה במילוי ההין.



מדור
ארמית

מילון ערכים בארמית
ברכה-בורכה



מילון ערכים ארמית

ברכה-בורכה

(בראשית יח יח) וז"ל: והיה ברכה, דרשינן במדרש בריכה, שהוא מעין לכונה זאת, שיותר שהם שואבין ממנו הוא מתגבר יותר, עכ"ל. וכתב בנחלת יעקב (במדבר ו כג) וז"ל: וברכה הוא מלשון בריכה, והמברך הוא המעיין [ברכה] וצינור להוריד השפע, עכ"ל. ועיין עוד מעין כן בתורת משה לחת"ס, קצת מדבריו ביום ל"ד בעומר, והגר"א באדרת אליהו, בראשית א א. ועיין מלאכת שלמה ערלה פ"א מ"ה, מירושלמי שם, פ"א ה"ג.

והבריכה מטהרת הטמאים כנ"ל, ע"פ פשוטו כי טובל בה, ויתר על כן, כי כל המחובר לטהור טהור, בחינת השקה. וכתב הגר"א (תיקו"ז, תיקון יא מתיקונים אחרונים, ד"ה מן המלא) וז"ל: שחכמה הוא מלא, שהוא מבועא דמיא, והיא ברכה כמו בריכה שנתמלא מן המבועא וכו', עכ"ל. וכתב בספר הפליאה (ד"ה נפנה לפן אחר למה ב' בראשית) וז"ל: ברכה מלשון בריכה, שהיא מהברוך, וזהו ברוך אתה, מלשון אתה, אתה לו הברכה מהברוך, וכו', ומלת ברוך פעול מעלת העלות. עכ"ל. ועיין עוד ספר מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו, בראשית ב ח.

והבכור הוא ראשון, שורש הבריכה, והוא בכור-בורכה.

כתב רש"י (ישעיה לו ב) וז"ל: ברכה - מקום כינוס מים חפור בקרקע בידי אדם לתת בו דגים, ארוך ורחב. עכ"ל. וברכה ראשונה בתורה נאמרה לדגים 'פרו ורבו' וגו' (בראשית א כב), ולכן מקום חיותם נקרא 'ברכה'.

ובריכה, כתב הרמב"ם (פירוש המשניות, ערלה פ"א מ"ה) וז"ל: כשלוקחין ענפי האילן ומותחין אותו בקרקע וטומנין אותו בעפר, אותם הענפים מוציאים פרי בלי ספק, ושיש להם שרשים בארץ ועיקרם דבקים באילן הראשון, אותם הענפים שהושרשו בארץ נקריין בריכה, והאילן הראשון נקרא זקינה. עכ"ל.

עוד נקרא בריכה ביחס ליונים, כמ"ש (בבא בתרא פ"ה מ"ג): הלוקח פירות שובך מחבירו מפריד בריכה ראשונה. וביאר הרמב"ם שם וז"ל: כדי ששייבו לשובך ויישבו אותו, עכ"ל. וביאר הרע"ב שם וז"ל: וכל שני ולדות קרויין בריכה, ומניחין עם אמם כדי להיות צוותא לאמם, שלא יברחו. עכ"ל. הרי שהבריכה היא היפך ב-ר-ח, והיא גורמת להולדה. ודו"ק.

ואמרו (ב"ר לט יא) 'והיה ברכה (בראשית יב ב), קרי ביה והיה בריכה, מה הבריכה הזאת מטהרת את הטמאים, אף אתה מקרב רחוקים תחת כנפי השכינה'. וכתב בתפארת יהונתן



מדור
ליקוטים
ערך ברך



ליקוטים ברך

עבודה

ברך וברך - חיבור ופרוד

המילה ברכ זה מלשון בורח, שהאדם אינו נקשר לדבר אלא בורח ממנו. לעומת כך ההפך מברך זה ברכ, שורש של ברכה, הברכה - המשכה. דוגמא לכך זה יצי"מ, שמחד עם ישראל ברחו ממצרים וַיֵּצֵא לְמִלְךָ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם (שמות י"ד ה'), ומאידך היה במצרים הברכה והמשכה של אֲנִי יוֹצֵא פֶתוּךְ מִצְרַיִם - גלוי אלוקותו ית"ש שמכח כך הָפָה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שם י"ב כ"ט), ונצטוו ישראל קָדֵשׁ לִי כָּל בְּכוֹר (שמות י"ג ב'), שבכור נקרא כך כי הוא ראשית ההברכה שבבית.

במתן תורה האופן השלם שהיה צריך שיהיה זה שעם ישראל יקבלו את התורה וימשיכו ויבריכו אותה לנצח נצחים באופן של איסתכל באוריתא וברא עלמא, מכח וְהָיְתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע א' ח'), בהם יושב ומהרהר תמיד, אך בפועל היה ההפך הגמור, שבמקום להבריק את התורה הם היו כתינוק הבורח מבית ספרו, וזה היה השורש הדק לנפילה ממדריגת מת"ת, ובפועל זה התגלה בַּעֲשׂוֹ לָהֶם עֲגֹל מִסְכָּה (שמות ל"ב ח'). (בלבניפדיה עבודת ה' ערך ברכ)

מהותה של ברכה

ברכה נקראת ברכה כמו שאומר ר' חיים מוולוז'ניער ועוד ידוע מלשון הברכה מבריק את הגפנים. המשכה ממקור המעיין הנובע

משם מגיע מקור הברכות כלומר כאשר יש כח למברך לברך זה לא רק בגדר כפשוטו "ותגזור אומר ויקיים לך" מי שיש לו פה קודש מי ששומר על פיו אז פיו מתקיים בו. כמו שאומרים רבותינו ו"תגזור אומר ויקיים לך" כל היוצא מפיו יעשה. אלא עומק הברכה והתגלות של הברכה והכח של הפועל יוצא שיוצא מהדבר. אבל השורש של הברכה מהיכן היא נובעת היא מכריחה שיהיה חיבור למקור המעיין וממקור המעיין כך שיעור הברכה.

כל מציאות של ברכה כאשר האדם מברך מאיפה הכוח שלו לברך? מהמקור שאליו הוא מחובר. משם יכול לחול מציאות של ברכה. כמובן שאם אין לו כח של ברכה בפיו אז ברכתו איננה מתקיימת. כיוון שפה שאיננו מטהר ומזוכך אין לו כח של המשכה בפה. אך כאשר יש כח של פה. מאיפה המקור של הברכה? המקור נובע מהמקור שלשם האדם מחובר ולפי המדרגה שהאדם מחובר משם הוא מבריק משם הוא מברך משם מקור הברכה מקור השפע של הברכה. אבל ברור הדבר ששורש הברכה לא מתחיל באדם עצמו. שורש הברכה צריך להיות בשורש יותר פנימי, בשורש קומת כנ"י "ואהיה ברכה". נמסרו הברכות לא"א.

אבל יתר על כן מקור הברכה שורש כל הברכות כולם במדרגה של זמן. זה שבת קודש "כי היא מקור הברכה" אבל יתר על כן

בטבורו של הארץ. על אותו משקל יש שתי מדרגות בטבור, כי ברור שטבריה וטבור מקבילים אהדדי. מה מתגלה בטבורו של אדם? או לידה ממקום של טובה ראייתה או לידה ממקום של נקודת אמצע.

דוגמא ברורה לכך היה נזיר שמשון. כל הנפילה של שמשון היה כי הלך אחרי עיניו. שם אצל שמשון נתגלה "בטרם אצרך בבטן". השורש לכך בטיפה שבמות, כמו שביארנו לעיל. אבל בפרטות יותר, "בטרם אצרך, בבטן ידעתיך" נתגלה לפני היצירה במקום אות ברית קודש, אלא ממקום של טבורו של אדם. ורמז לכך - בטן, בן טבור. מצד כך בשמשון שעליו נאמר "בטרם אצרך בבטן ידעתיך" (ירמיה א ה), שם נתגלה שהמקור לידתו מגיע ממקום של טובה ראייתה, ולכן בעומק שמשון הלך אחרי עיניו, ומכך כך מתגלה אצלו נפילה, כי משם מגיע כל נזירותו.

על הולדה נאמר "וברך פרי בטנך" (דברים ז ג). מאיפה מגיע "ברך פרי בטנך", בן טוב? אם מקור ההולדה מתחיל רק ממקום האות ברית קודש כשלעצמו, זה לא יכול להיות בן טוב. אבל אם מקור ההולדה מגיע ממקום שקדם לכך שנקרא מדרגת טבור, מצד כך יש מדרגת בטן שעל זה נאמר "וברך פרי בטנך". (דע את מידותיך מים בטן טבור)

הוא ית' שמו מקור כל הברכות כולם. "ברוך" כמו שאומר הרשב"א כידוע זה מקור הברכה. זה ה"ברוך" שאנו אומרים. בכל מטבע ברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה "ברוך" מקור הברכה. לכן גם, כאן בפרשה דידן כשפרשת ברכת כוהנים סיפא של הפסוקים שהוזכר לאחר שהכוהנים מברכים את בני "וישם לך שלום" נעשה סיום של מציאות שהכוהנים מברכים. אבל יתר ע"כ "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" מקור הברכה מגיע ממנו ית' שמו. בין אם כוונת הדבר שזה ברכה על ישראל בין כוונת הדבר שזה ברכה על הכוהנים. אבל בעומק של הדבר. כהן לא מברך מכח עצמו. הוא אמצע של דבר הוא לא מקור תחילת ההוויה של הדבר. מאיפה כח הכוהנים בעומק לברך? "ושמו את שמי על בני" ואני אברכם" מקור הברכה הוא ית' שמו.

"ברוך אתה ה'" הוא מקור הברכה וככל שהאדם מקושר אליו ית' שמו כך חל מקור הברכה שזה הוא ית' שמו. (שיחת השבוע נשא תשע"ח)

"וברך פרי בטנך"

הגר"א אומר שעל אף שנראה שמקום ההולדה מגיע ממקום של אות ברית קודש, אמנם יש מקום לידה שמתחיל ממקום טבורו של אדם. מצד כך, בטן מלשון 'בן טבור'.

נסביר את הסוגיה הגמרא אומרת במגילה (ו א), טבריה מלשון טובה ראייתה או מלשון

מחשבה

בכל, ר"מ אומר, שלא היתה לו בת (וי"א שבכל, היינו שנתן לו בן - תנחומא, חיי שרה, ו), ר' יהודה אומר שהיתה לו בת, אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה.

מהות ברכת אברהם "בכל"

וה' ברך את אברהם בכל. (בראשית כד א) וברש"י על אתר כתב וז"ל, בכל עולה בגימט' בן, עכ"ל. ועיין גור אריה על אתר. ואמרו (ב"ב, טז, ע"ב) מאי

ממך יצא הגוי ואותו הזרע המבורך, עכ"ל. ועיין שפתי חכמים על אתר.

ד. אמרו בפסיקתא זוטרתא (תולדות, כח, ד) זו נחלת הארץ. וכן הוא בשכל טוב (שם). ועיין משך חכמה על אתר. וכמ"ש סיפא דקרא דידן, "לרשתך את ארץ מגורך אשר נתן אלקים לאברהם".

ה. אמרו (שכל טוב, ויחי, מט, לג) ויתן לך את ברכת אברהם, שתהא חסיד כמותו.

ו. כתב בעקדת יצחק (שער כג, תולדות, ד"ה ואולם) וז"ל, ויתן לך את ברכת אברהם, והיא ברכה כלולה כוללת כל הטובות האמתיות, עיי"ש. וכתב שם להלן (ויקרא, שער סז, אמור, הפרק הרביעי) וז"ל, ויתן לך את ברכת אברהם, ולא פירש בהם, כי לא פורש מה נעשה יקר וגדולה מזה המין, כי אין הפה יכולה לדבר ולפרש, כמו שפירש הטובות החיצוניות, עכ"ל. ומעין כך כתב באברבנאל (תולדות, כז, יא) וז"ל, וכן אמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם, וכן אמרו ויברכוהו, כולל הברכות הנפשיות הנכבדות אשר נתן אלקים לאברהם, עכ"ל. ועיין הכתב והקבלה על אתר. ודברים אלו קרובים למש"כ באות ה', "שתהא חסיד כמותו".

ז. חלק מן המעלות הנפשיות של אברהם, שקבל תורה משם ועבר. וכן קבל ברכה משם, כמ"ש (בראשית, יד, יט) ויברכוהו (שם את אברהם) ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ. וברכה זו שקבל אברהם משם מסר יצחק ליעקב, ודו"ק. וזאת לאחר שהיה יעקב איש תם יושב אהלים, אהלי שם ועבר, אזי הוה ראוי לקבל אף הברכה של שם שנתן לאברהם. והיינו שקבל את הברכות בשורשם מן התורה, כי זהו יעקב עמוד התורה, ולכך אף הברכות באופן שהיכן שלומד שם מקבל הברכה.

וזהו עומק הדבר בברכה שלא נתן לו נקבה ולהיפך בברכה שנתן לו נקבה. כי מצד מדרגת עוה"ז התכלית זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם. ומצד כך זכה שנולדו לו בן ובת. אולם מצד מדרגת עוה"ב, סוד "האחד" שלמעלה מהתפרטות בריאת הנקבה מן הצלע, שזהו מדרגתו של אברהם הנקרא אדם הגדול בענקים, והיינו למעלה מ"זכר ונקבה" בראם ויקרא את שמם "אדם", וגדול בענקים הוא כולו אחד. ומצד כך אמרו שברכו שלא היה לו נקבה כלל ועיקר. (בלבביפדיה מחשבה ערך אברהם)

מהות ברכת אברהם שברך יצחק ליעקב

ויתן לך (בראשית כח ד) (ליעקב) את ברכת אברהם. ומצינו כמה פירושים מהו ברכת אברהם.

א. במדב"ר (ב, יב) אמרו, ויתן לך את ברכת אברהם, מהו את, א"ר חמא בר חנינא, כך א"ל, ברכה שנתברכו אני ואברהם כאחד, כי ברך אברכך, ברכה לאב ברכה לבן, והרבה ארבה, רבייה לאב רבייה לבן, וכחול אשר על שפת הים, את הברכה הזו מסר יצחק ליעקב, לפיכך הוא אומר, והיה מספר בני"י כחול הים.

ב. אמרו בתנחומא (וישלה, י), ומה היתה ברכת אברהם, וה' ברך את אברהם בכל (בראשית, כד, א). ולחד מ"ד זהו ג"כ ברכת זרע, שהיתה לו בת. עיין ב"ב (טז, ע"ב) שנחלקו האם זו ברכה.

ג. אמרו (אגדת בראשית, עג, א) ברכה שברך את אברהם וא"ל הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספור אתם, ויאמר לו כה יהיה זרעך (שם, טו, ה). וקרוב לכך איתא ברש"י על אתר, וז"ל, את ברכת אברהם - שאמר לו (לעיל יב, ד?) ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה (שם, כב, יח) והתברכו בזרעך כל גוי הארץ וגו'. יהיו אותן הברכות האמורות בשבילך,

ח. כתב במלבי"ם על אתר וז"ל, שיתן לך ברכת אברהם, והוא שיהיה לו לאלהים וישרה שכינתו עליו, עיי"ש שתלה ברכת הבנים וברכת הארץ בענין זה, עיי"ש. והבן שזהו שורש כל הברכות, שמכוחם בא כל השפע, בראשית תורה, ומשם משתלשל שאר הברכות. (בלבביפדיה מחשבה ערך אברהם)

ברכת בן באברהם

"וזה ברך את אברהם בכל, מאי בכל רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת, רבי יהודה אומר שהיתה לו בת, אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה". למאן דאמר שלא היתה לו בת היה בזה ברכה, משום שעיקר אהבת האב הוא לבנו. למאן דאמר שהיתה לו בת ונקראה בכל, מפורש ברש"י שבכל בגימטריא בן. יש לומר שאברהם אבינו העלה את בתו למדרגת בן, ובזה נתברך אבינו בבת כדאיתא בגמרא ובמדרש (בראשית רבה נט, ז) דהיינו בת במדרגת בן. סוגיות באהבת ה' ערך בן)

מהות ברכת משה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (ל"ג, א). "לפני מותו" כמו שאומר רש"י (מובא בדפו"י) שדרך הצדיקים שמברכין לפני מיתתן כמו שנאמר אצל יצחק "ואברכך לפני מותי" (בראשית כ"ז, ז). כלומר, זמן של מיתה, הוא זמן הרי שכולו מציאות של קללה, עצם המיתה היא תולדה של קיללת אדם הראשון "ביום אכלך ממנו מות תמות", "עפר אתה ואל עפר תשוב".

ואצל הצדיקים הזמן של מיתה "ויהפוך ה' אלוֹקִיךָ את הקללה לברכה", מתהפך אצלם תפיסת המיתה שהוא זמן של קללה למציאות של ברכה - "ואברכך לפני מותי", 'לפני מותו' - 'וזאת הברכה'.

בפשוטם של דברים א"כ, זמן של מיתה הוא זמן של קללה, הוא זמן של קלקול, הוא זמן שכל מציאותו - מלאך המוות שולט באדם, שורש מציאות הרע 'הוא שטן, הוא יצה"ר, הוא מלאך המוות'.

אבל יש פנים עמוקות יותר למציאות המיתה, זה נקרא: "מיתתן של צדיקים". "מיתתן של צדיקים מכפרת" (מו"ק כ"ח ע"א), היצה"ר - המלאך המוות, לא שולט בהם, כמו שאומרת הגמ' בסוף פ"ק דב"ב (יז ע"א), "שלשה לא שלט בהן יצר הרע, [מלאך המוות]", וגם אצל משה כמו שאומר רש"י (מובא בדפו"י) שבא אליו מלאך המוות להורגו ועיכבו משה, ואז הוא אמר: "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו".

כלומר, מה שמשה רבינו עיכב את מלאך המוות - 'שורש הרע', זה לא רק עיכוב בעלמא שהוא מעכב את מלאך המוות מלהורגו, אלא כאשר מגיע אליו מלאך המוות אז מתראה כח המוות דקלקול, ומשה רבינו "מברך את בני ישראל" כלומר, הוא הופך את הקללה לברכה, המלאך המוות ממתיך לו עד שהוא יברך, ועי"כ מתקיים בו "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלימו עמו" (משלי ט"ז, ז). (שיחת השבוע תשע"ט וזאת הברכה)

ברכת אברך ביוסף

לתִּיבַת 'אברך' מצינו משמעות נוספת המורה על הברך הכורעת והנכנעת לפני השליט. כפי שהביא רש"י מדברי הספרי (דברים פ"א א) אין אברך אלא לשון ברכים, שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו, כענין שנאמר "ונתון אותו על כל ארץ מצרים".

כריעה זו של הברך באה כתוצאה מ'ברכתו' של השליט. האדם המקבל והנהנה משפעו של

אאלפך

ערך ברך (ברכה)

חכמה

קיא

השליט, וכל שכן מי שחייו תלויים בו, מוצא את עצמו 'כורע לפניו', כלומר, כפוף לרצונו ומחוייב במצותו*.

הברכה והשפע הללו התראו היטב אצל יוסף, וכעדות הכתוב "ויוסף הוא השליט, הוא המשביר לכל עם הארץ" (בראשית מב ו). כריעת הברך המעידה על מידה זו של שלטון, התגלתה בשם 'אברך' שניתן לו כבר בתחילת דרכו בבית פרעה.

ברכה זו של יוסף המשפיע למקבלים, מקורה

מקומת האב שיוסף עומד בתחתית קומה זו, וממשיך את שפע האב לקומה שתחתיו, וכן"ל. מהות זו מרומזת בפירוק השם 'אברך' ל"א-ברך", המורה על ה'ברכה' הנמשכת מהא', כלומר, מהאב - המקור העליון. (בלבביפדיה מחשבה ערך אברך)

* על משקל זה אמר שלמה המלך, החכם מכל אדם, "ועבד לזה לאיש מלוה" (משלי כב ז).
ב בצירוף הדומה לזה, ארך-ב, מופיע המונח 'ארך', המורה על בחינת ה'אורך'. בחינות הברכה והאורך דומות זו לזו בכך שבשתיהן נעשות 'התרחבות' ו'הגדלה'. ועם זאת, הן נבדלות זו מזו בהבדל חשוב: הברכה 'ממשיכה' מהדבר, בעוד שהאורך 'מאריך' אותו בעצמו. הברכה היא 'ציאת' ו'המשכת' השפע ממקורו, והרחבתו מחוץ למעיין [האותיות ב' כ' ור', המרכיבות את השורש ברך, הן ה'שניות' בגימטריא. הב' (2) שניה ביחידות, הכ' (20) שניה בעשרות, והר' (200) שניה במאות. זהו רמז על הברכה ש'מוציאה' מהמקור האחד, ומהווה בכך שורשה של ה'שניות']. לעומת זאת, ב-ארך מורה על הארכת הדבר עצמו. התואר 'ארוך' לא נקרא על דבר ששפע יוצא ונמשך ממנו, אלא על מה שמתמשך בעצמו. כעת יבואר בחינת הברכה, ולהלן יבואר בחינת האורך.

